

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Ročník XXVIII

V Praze 1. února 1953

Číslo 1

ALŠŮV PAVILON

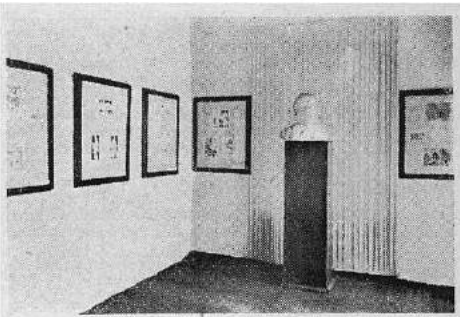
Klub za Starou Prahu zúčastnil se činně jubilejních oslav na paměť stých narozenin národního malíře Mikoláše Alše. Již jarní cyklus svých přednášek zahájil dne 6. března 1952 přednáškou svého člena dr. Emanuela Svobody: „Alšovy nástěnné obrazy v pražských ulicích“, jejichž zachování a udržování patří i do oblasti jeho evidenční památkové péče. V měsíci Alšových narozenin odevzdal dne 22. listopadu slavnostně veřejnosti zahradní pavilon ve Vrtbovském paláci čp. 373 v Karmelitské ulici v Praze III, který svým nákladem upravil a jeho stěny vyzdobil ukázkami reprodukcí Alšových obrazů, které Aleš vytvořil v tomto domě za svého pobytu v letech 1886 až 1889. Intimní slavnost, již se zúčastnil za Svaz čs. výtvarných umělců jeho místopředseda Ing. arch. Karel Stránil, četné občanstvo i členové Klubu, zahájil předseda Klubu doc. Ing. dr. Ludvík Prisching, který ve svém projevu prohlásil, že Klub jako patron pavilonu chce návštěvníkům známé Vrtbovské zahrady

připomínat, že v malém dvorním bytě paláce bydlel po čtyři léta a svoje díla národního umění tvořil Mikoláš Aleš. V pavilonu umístěné stručné vysvětlení tohoto pobytu dr. Em. Svobodou uvádí:

„Mikoláš Aleš (nar. v Miroticích 18. XI. 1852, zemřel na Král. Vinohradech 10. VII. 1913) bydlel trvale v Praze od svého vstupu na pražskou malířskou akademii v září r. 1869. Do jednopokojového bytu v I. posch. ve dvoře Vrtbovského paláce čp. 373 na Malé Straně přistěhoval se v lednu 1886 se svou manželkou Marií a třemi dětmi: Tomášem, Marynou a Eliškou a bydlel v něm do prosince 1889.

Léta osmdesátá jsou v Alšově životě dobou zneuznání, strádání a úporného zápasu existenčního. Pro nedostatek prostředků byl nucen upustit od tvorby připravovaných cyklů českých a slovanských po vzoru „Vlasti“, zanechal i malby olejové a živil se hlavně drobnými kresbami a ilustracemi v časopisech a knihách. Postěžoval si příteli Aloisu Jiráskovi v dopise 20. XII. 1887: „Jsem nucen pořád rozličnými malými pracemi si živobytí hledat. O mých pracích Ti nemohu ničeho jiného sdělit, nežli že se počet mých ilustrací letos o několik set rozmnožil. Do svého cyklu se pro hmotné poměry nemohu dostat.“ (Byl to jeho poslední cyklus „Život starých Slovanů“, vytvořený až v r. 1891.)

Podle přesně vedených záznamů Alšových v letech 1886—1889 uveřejněno bylo 1051 reprodukcí jeho obrázků v časopisech, knihách, kalendářích i v příležitostných tiscích, k čemuž při-

stupují ještě obrázky nereprodukované. V této jeho tvorbě je řada dějepisných obrazů, národních písní samostatných i v celku ve Storchově Zpěvbním věnci a předlohy kartony pro sgrafita na domech pražských ve Školské ulici čp. 693-II, ve Skořepce čp. 527-I a v Ostrovni ul. čp. 1707-II. Zvláště významný je cyklus národní písně „Osířelo dítě“ z r. 1889, do něhož Aleš vložil osobní pocity. Početl k němu dala jeho dcera Maryna, když ustala v dětské hře a postavila se tiše do kouta pokoje, odkud smutně pohlížela na pracujícího otce u stolu. V tomto postoji ji zpodobnil u hřbitovních vrat, co zase v listě „Ach, mámo, mamičko“ vykreslil tvář své dobré matky Veroniky a v listě „Ach, táto, tatíčku“ svého nemocného synka Tomáše.

Žel, že s výšin svého umění musel sestoupit k ilustrování Storchova „Velkého snáře“ a „České vykladačky karet“, aby uhájil živobytí. Vždyť čelný politik dr. Julius Grégr v Národních listech dne 8. VII. 1886 hrubě zlovolnou kri-

tikou napadl jeho ilustrace Rukopisů, čímž mu velmi ublížil. Grégrem promluvílo tehdy zaostálé měšťáctvo, které nemělo po svérázně, české národní umění Alšova pochopení a podpory. Alše však neporazilo, zvítězil nad ním svým uměním v lidu.

V závěru Alšova roku uspořádala i smíchovská odbočka Klubu za Starou Prahu dne 1. XII. v přednáškové síni školy Kořenského na Smíchově slavnostní večeři, na němž promluvil o Alšově umění a jeho vztahu ke Smíchovu dr. Em. Svoboda s promítáním Alšovy tvorby z jeho jednorocního pobytu na Smíchově od května roku 1884 do května 1885. Jihočeský básník Ladislav Stehlík přečetl ze své právě vyšlé knihy veršů „Marina Alšová“ kapitolu „Alšova vlast“ při promítání lunet „Vlasti“.

Tak se Klub za Starou Prahu začlenil důstojně do oslav a propagace Alšova umění vládou i celým národem. Svb.

Museum Vladimíra Iljiče Lenina v Praze

Vladimír Piša.

Vláda naší republiky usnesla se dne 15. ledna 1952 při příležitosti čtyřicátého výročí pražské konference sociálně demokratické dělnické strany Ruska zříditi v Lidovém domě v Praze, Hyberské ulici č. 7, „Museum Vladimíra Iljiče Lenina v Praze“.

Pro museum V. I. Lenina byl zvolen právě pražský Lidový dům, jako místo konání vzpomenuté VI. vše-ruské (»Pražské«) konference strany v roce 1912, kterou osobně řídil tento geniální vědec a strateg světového proletariátu a která byla právě jeho zásluhou velkou událostí a triumfem strany nového typu.

Význam zřízení musea byl však již nejlépe osvětlen v denním tisku. Náš článek má za úkol osvětliti jen trochu stavební historii Lidového domu a zveřejniti nálezy, učiněné při úpravách této významné novoměstské památky.

Palác od svého vzniku¹⁾ prodělal mnoho vnitřních a vnějších změn a je nutno se zvláště zmíniti o částečné úpravě uliční fasády od arch. F. H. Hegera na konci 18. století, od něhož pocházejí m. j. i vysoká okna s půlkruhovým zakončením a hlavně sloupový klasicistní portál s balkonem. Tento portál byl situován do středu fasády v místech, kde je nyní pamětní deska Leninova, a byl řešen s cílem k původní dispozici fasády. Další podstatná změna uliční fasády byla provedena až po využití paláce Vídeňskou pojišťovací společností, kdy nám po polovině minulého století mizí druhý původní raně barokní portál paláce, protějšek to dodnes zachované portálu do paláce. Portál byl umístěn vedle západního výběžku fasády (risalitu), obdobně jako zachovaný východní portál, takže umístění obou bylo souměrné po krajích střední části uliční fronty paláce. Jinak bylo přizemí paláce až do této doby proraženo menšími, téměř čtvercovými okny, rámovanými ozdobné jako okna II. patra, a fasádou probíhala podobná bosáž, jakou jsou zdobeny až dodnes přizemní pilastry. Po těchto prvních změnách v druhé polovině minulého století následují další podstatné úpravy přizemní paláce jak vně, tak i uvnitř pro různé obchodní podniky, a trvají prakticky až do našich dnů, do znovuzřízení paláce. V roce 1936 byly na pr. odstraněny staré dřevěné výkladce obchodů, pocházející z konce minulého

století, a výkladce jednotně řešeny po celé délce fasády, bohužel na úkor celkového vzhledu paláce, neboť byl odstraněn Hegerův sloupový portál ze středu fasády. Přizemí Lidového domu získalo tím vzhled obchodního domu s »moderními« obchody. I konstruktivně bylo přizemní zdívo porušeno vybouráním starých zákládek a ostění a přeložením širokých otvorů výkladců traversami.

Obdobně jako průčelní fasádu uliční zasáhly změny během tří století i ostatní vyrovnanou architekturu paláce a původní myšlenku jeho tvůrce, změnou vnitřního dělení místností a přestavěním fasád nádvorních křídél paláce. Palác má totiž ve dvorním traktu za zděnou raně barokní loggii z první poloviny 17. století. Toto zařazení arkád a změna v uspořádání interiéru v nádvorním křídle, rovnoběžném s uličním křídlem, muselo být provedeno ještě v 17. století podle profilace ostění oken ve vestavěné stěně a zaklenutí vnitřního změněného interiéru. Původní rozdělení interiéru, odpovídající logii jak se nám jeví na fasádě, je pouze ve východním spojovacím křídle, kde je zachována krásná štuková křížová klenba této loggie. Také schodiště v tomto spojovacím křídle je ze 17. století s kamenými portály obdobné profilace jako ostění oken.

V uličním křídle, určeném za budoucí sídlo musea, byly před zahájením adaptace v I. patře jen dvě místnosti opatřené klenbami, z nichž jedna zrcadlová je zdobená štukovými hřebínky. V druhé místnosti byla klenba, jakoby ve své polovině a vrcholu přerušena, svedená do rohu místnosti obdobně jako zrcadlová klenba třetí hřebínky, ovšem bez štukové výzdoby. Prerušení v řezu bylo půlkruhové. Všechny ostatní místnosti I. a II. patra měly rovné, ploché stropy. Jediné přizemí, rozdělené na obchodní místnosti bylo z větší části zaklenuté plochými křížovými, raně barokními hřebínkovými klenbami a zbývající část přizemí opatřena jednak valenými klenbami s lunetami, jednak novými stropy traversovými. Celá tato uliční fronta paláce byla rozdělena ve všech místnostech řadou přiček, pocházejících z různých dob, na malé kancelářské místnosti a přizemí, jak již uvedeno, na obchodní místnosti řady podniků.

Přizemní část fasády, která byla změněna krámovými výklady, je úplně nově vyřešena a toto nové řešení přináší do celkové kompozice fasády z poloviny 17. století se změnami z konce 18. století nový prvek pojetí architektury naší epochy, který je nesporným

¹⁾ Tento dům čp. 1033 II byl zbudován kolem r. 1660 známým stavitelům Karlem Luraghem ze tří zde stávajících domů, když jeden z nich, který měl dříve v majetku i známý Václav Kaplitz ze Sulevic, koupil r. 1648 Jan Antonín Losy z Losinthalu a dal jej spojit s ostatními dvěma domy přestavěti v jeden palác.

zlepšením stavu fasády proti tomu stavu, jak nám jej zanechala kapitalistická éra. Nové řešení fasády, obsahující též nový vchod do muzea v západním risalitu, je vnějším odrazem vnitřní náplně budovy.

Velkým přínosem při úpravě Lidového domu je s hlediska památkové péče nálezná mnoha stromových, zákolopových stropů jak malovaných, tak i prostých v hnědém zabarvení. Tyto stropy má téměř celé druhé patro a dva byly nalezeny v patře prvním. K náleznám došlo při sondování stropů pro zjištění jejich stability vzhledem k velkému zatížení při provozu muzea.

Nejdříve byl nalezen nejkrásnější malovaný dřevěný strop celého paláce, a to v I. patře v místnosti do ulice. Byl nalezen téměř neporušený, ve světlých barvách. Jeho nosné trámy jsou profilované. Tato profilaže se sbíhá několik centimetrů před zaústěním trámu do zdi, do spodních hran trámu. Jeho zákolp je jednoduchý, t. j. prkénka, která mají délku vzájemně vzdálenosti nosných trámů, jsou kladena těsně vedle sebe a spáry jsou podbity listami, zapuštěnými pevně do nosného trámu, do zvláštních zářezů, hlubokých jako síla listy. U tohoto stropu jsou listy obdobně profilovány jako jeho nosné trámy. Profilaže listy probíhá až do zářezu v nosném trámu, který je této profilaži přizpůsoben. Sířka těchto zákolpových prkének je nestojná, zřejmě podle užitého prken a šíře stromu. Nosné trámy jsou malovány prostými ornamenty a listami tónovány jednobarevně, ale zato zákolpová prkénka, toť pravý renesanční herbář ve velkém měřítku. Na každém prkénku je totiž v rámci, obklopujícím kolem celého prkénka, namalována ve světlých barvách a jasných konturách vždy jiná květina v realistickém podání. Celý strop na nás působí tím lehkým světlým dojmem, skutečně renesančním ve stylu i v barvách.

Nálež stropu vedl k bedlivějšímu sondování ostatních stropů, a skutečně druhý den byl odkryt, také v I. patře v místnosti do dvora, mezi dvěma již vzpomnutými zaklenutými prostory další strop, také jednoduchý, zákolpový, ale jiného druhu. Nosné trámy jsou bez profilaže, mají jen hrany skoseny a také listy obdobným způsobem upraveny jako nosné trámy. Výzdoba zákolpových prkének je většinou figurální s náboženským motivem a figury jsou zasazeny do ornamentální výzdoby. Celý motiv je opět orámován na všech stranách jednobarevným pásem. Nosné trámy jsou zdobeny bohatěji a v jiném stylu ornamentálně než strop s herbářem. Převládající ornament kolem figur je stylizovaný rostlinný úponek, který je i výplní střídačiek zákolpových prkének. Nosné trámy jsou dále opatřeny pásy s ukončujícím ornamentem a skosené hrany jsou vyzdobeny korálovým pásem, který je ozdobou podobných stropů ve II. patře a hřebíčků štukové zrcadlové klenby sousední místnosti. Prostor stěn mezi zaústěním nosných trámů obou stropů byl vymalován výslesem se stylizovaným úponkovým ornamentem. Výslehy nebyly pro své značné poškození obnoveny, ovšem ke škodě účinnu stropu v prostoru. Tento v prázdné místnosti vystupující kontrast mezi světlými stěnami a barevným stropem bude vyvážen instalační náplní místnosti, a tak nápadný rozdíl setřen.

V dalších dnech byly odkryty stropy ve II. patře, nejprve nad nynějším novým schodištěm, a to stropy dvojité, zákolpové, jednak malované, jednak v prostém hnědém moření dřeva. Při tomto druhu stropů v nosném trámu pevně zasazená listá se jakoby rozšiřuje do šíře vrchního zákolpového prkénka a tvoří jakýsi spodní, pevně v nosném trámu zasazený zákolp. Vrchní zákolpová prkénka jsou osazena svrchu mezi tato spodní, takže se rytmicky opakují spodní a vrchní stejně široké zákolpy. Spodní zákolp má skosené hrany jako listy u jednoduchých zákolpových stropů.

Dvojité zákolpové stropy II. patra mají výzdobnou motivaci odlišnou od popsaných jednoduchých zákolpových stropů v I. patře a dále nalezených stropů jednoduchých v patře druhém. Při dvojitých stropích II. patra převládá bohatší a stylizovanější výzdoba jak figurální, tak i rostlinná, probíhající po zákolpových prkénkách bez pásového orámování po celé šíři stropu. Se stropů shlíží na nás divící tváře a usmívají se tančící

tělička andělíčků a nechybějí ani heraldičtí orli, bohatý výběr různých druhů ovoce, labuť a věže, vše v pohybu a zasazené do bohaté výzdoby a v množství těžkých barevných odstínů. Také nosné trámy jsou bohatěji zdobeny a jsou dokonce „ovínuty“ malovaným festonem, odhmožňujícím jejich masivnost. Celkově na nás působí tyto stropy barokně jak svou ornamentikou, tak i barvami. Popsané dvojité stropy jsou v západní části budovy v prostoru zabírajícím nové schodiště a přilehlé místnosti do ulice. Ve zbývající střední části budovy jsou ve II. patře stropy jednoduché, zákolpové, jak barevné, tak i prostě hnědé. Jejich nosné trámy nejsou profilovány, mají jen skosené hrany. Strop v prostě nad místností I. patra s herbářem a profilovanými trámy má obdobný rostlinný motiv, ale jeho květiny nejsou tak krásné a živě působící, zato nosné trámy oživují bohaté květinové pásy. Rostlinný stylizovaný ornament ve dvojnásob, ale vždy jednoduchým provedením jak ve vzoru, tak i v barvách, je použit na zákolpových prkénkách dvou zbývajících zde malovaných stropů.

Každý z nás, kdo navštíví Leninovo muzeum, pozná rozdíl tu popsaných dvou základních typů malovaných stropů, kdy barevná a vzorová bohatost maleb na dvojnásob prkénkách stropů západní části muzea bude působit jinak svou pestrou, ale těžkou mnohobávností než prosté, jednoduché, ale jasné a jásavé úponky rostlin a smavé květy, jakoby vystřižené z učebnice rostlinopisu a nalepené na zákolpová prkénka, oddělená listami jasných barev.

Přesné datovat a srovnávat nalezené stropy vymyká se rozsahu našeho popisu. Srovnáme-li však motivaci a ornament maleb na stropě, objeveném při opravách v ministerstvu financí v Praze III (bývalý klášter Anglických panen) v roce 1939, se stropy Leninova muzea, nalezneme mnoho souhlasných prvků jak v celkové motivaci vzoru, tak i v detailech výzdoby, na př. trámů. Neudívá nás tudíž, že datum přestavby našeho paláce, t. j. léta kolem r. 1660, téměř souhlasí s datem zachovaným na stropě v ministerstvu financí, určujícím jeho vznik r. 1670. Strop ministerstva financí je nejbližší svým pojetím dvojitým stropům západní části Leninova muzea. Zbývá jen objasnit původ a určení ostatních, veškerých odlišných stropů, i když jednotlivé detaily se zdají podobné a společné všem druhům zde objeveným.

Z původních domů, z kterých bylo r. 1660 přestavěno dnešní Leninovo muzeum, byly při přestavbě nalezeny zlomky renesančního profilovaného ostění, použité jako stavební materiál ve zdivu I. patra. Původní domy jsou též patrné ve dnešní stavbě některými při úpravě nalezenými detaily. Je to m. j. renesanční štít na půdě domu s průřezným korněm a křovím pláštěm v místnosti I. patra ve II. patře vnější fasáda původního domu s oknem a jeho kamenným ostěním, spáry v dělicích zdech a půdorysná situace v uspořádání přízemních místností. I jiné zajímavé stavební technické detaily, jako zasedná okénka ve vystupující části západní fasády (risalitu), výstužné obloky v přízemních zdech, izolční prázdky (plenty) a j. dosvědčují bohatou stavební historii paláce. V obloucích vysokých oken I. patra, které jsou již pod podlahou II. patra, se našly zajímavé zbytky tapetování z úpravy prováděné v roce 1871 nebo později podle zbytků novin, upotřebovaných k podpojení tapety, z doby majetku Vídeňské společnosti. Nalezeny byly i zbytky celokopových maleb s ornamentálními a architektonickými prvky z doby II. rokoka — poloviny 19. století. Ve východní části budovy byly odstraněny i pancéřové stěny bývalého tresoru, pod nimiž byla zachována dřívější pokojová malba. V jedné místnosti I. patra byl nalezen ojedinělý poválový strop. Trámy tohoto druhu stropu jsou uloženy těsně vedle sebe, zespojují pětisáň do roviny a na rákos omítnuty, svrchu jsou ponechány v původním zaození stromu, zasypány a kladena podlaha, jako obvykle u trámových stropů.

Všechny stropy byly opraveny, odborně konservovány a ponechány na svém místě, takže Museum v I. Leninu bude jedna z mála pražských historických budov, kde

se na původním místě zanechaly a opravily nalezené malované dřevěné stropy. Původní stropy nejsou ovšem samonosné, nad nimi byly zhotoveny nové nosné železobetonové stropy, na nichž jsou dřevěné malované stropy zavěšeny. Tato adaptace, konaná výhradně pro udržení vzácné památky, si vyžádala značných nákladů mimo běžný rozpočet na úpravy budovy.

Bylo by jisté nesprávné, kdybychom se při příležitosti publikace vzácných nálezu a jejich oprav nezmínili také o tom, proč popsané nálezy byly až dodnes utajeny našim zrakům pod „novými“ stropy.

Prakticky každý městský dům v Praze, který svou stavební historií sahá až do 16. století, t. j. do doby, kdy se u nás počaly upravovat interiéry ve slohu renesančním, skrývá pod svými dnešními omítnutými stropy staré stropy dřevěné, malované, které buď jsou renesanční anebo pocházejí z pozdějších úprav domů, t. j. ze 17. a první poloviny 18. století, kdy renesanční úprava stropů a jejich maleb přechází pod vliv nastupujícího barokního slohu, který se zde projevuje jak pojetím malby, tak i úpravou tesařskou. A právě tento přechod a nápadné rozdíly pojetí, které se odehrávaly na začátku a v polovině století 17., máme dochovány v našem Leninově museu.

Změnou „módy“ v úpravě interiéru měšťanského bytu, která se podle dnešních poznatků odehrávala koncem 18. století, přibližně v době panování Marie Terezie, přestaly se malované stropy líbit a nastalo při opravách domů jejich hromadné podbíjení a omítávání, nastoupila po případě výzdoba štukovými fabiony a malba stropů na omítku spolu se stěnami, jak jsme viděli i v popísaném paláci. Prkna, kterými se stropy podbíjevaly, se upevnila buď přímo na nosné malované trámy, nebo se pod staré nosné trámy upevnilo pro vyzkoušení staré konstrukce nové nosné trámy a na ně se podbíla nová prkna, připevnil rákos a ten omítnut. Toto podbíjení a omítnutí konservovalo vlastně původní malovaný strop ve stavu při zakrytí, zvláště když podbíjení bylo dobře a těsně provedeno, jako v I. patře u profilovaného stropu v našem museu, který byl nalezen téměř neporušen. Při ostatních stropích v budově byly vidět stopy vápna, které proťikovalo při omítání pohledu a také množství praučků na původním stropě svědčilo o tom, že podbíjení nebylo těsné, nebo že

do prostoru mezi původním stropem a podbíjením byl nějaký otvor z okolních stěn, kterým za staletí vnikla nečistota a poškodila malby.

Nejtypičtější z příčin tohoto poškození stropů je případ malovaného záklopu ve II. patře nad nynějším novým schodištěm, který byl při nálezu téměř černý, na první pohled od kouře, ale nejspíše působil zde za dobu dvou století horký vzduch od komína, který vede v sousedství stropu a ohříval tudíž vzduch v prostoru mezi stropem původním a novým podbíjením.

Podbíjení malovaných stropů na konci 18. století vysvětluje náš historikové také tím, že existovalo v té době nové nařízení z důvodu požární ochrany, že v obytných místnostech ve městě nesmějí být otevřené dřevěné stropy.

Z původních památek v paláci nalezených byly také opraveny a doplněny štukové hřebínky zrcadlové klenby v I. patře a torzální klenba v místnosti téhož patra doplněna a uzavřena do protějších rohů falešnou klenbou štukovou (rabíčovou).

To, že všechny malované stropy se konservovaly a byly ponechány na svém původním místě za značný nepředvídaný náklad, je především zásluhou Ostaru dělní KSC, který se místy i přizpůsobil svou instalací potřebám zachování význačné památky, jako na příklad při figurálním stropě v I. patře, kde původní libreto výstavy navrhovalo tuto místnost spojit s vedlejší zaklenutou a opatřit ji falešnou klenbou v pokračování vedlejší původní torzální klenby. Program instalace zde byl pozmeněn a strop ponechán na svém místě, zatím co vedlejší torzální klenba doplněna, jak výše uvedeno, stažením do protějších rohů.

Všechny popsané klenby a malované stropy tvoří v novém uspořádání interiéru pěkný dokumentární a výtvarný celek, doplňující výstavní náplň musea.

Z našeho líčení, snášejícího se čtenáři zveřejnit tu velkou práci, která se během roku 1952 vykonala v domě čp. 1033 v Hybernské ulici, vidíme, že zbudováním musea dostane novou náplň pražská památka, které nový její majitel, dělnická třída, spolu s novou náplní, osvětlující její spravedlivý boj, dá i původní uměleckoarchitektonické pojetí, sladěné pro potěšení oka a duše a působící na člověka, unaveného denní prací, umělecky vyváženým klidem svých prostorů.

75 let arch. Bohumila Hypšmana

Vzpomínka bez portrétu k 10. lednu?

Arch. Hypšmanovi přibýlo pět dalších let, ale se nezměnilo v jeho tváři, v jeho elánu, bojovnosti, pili a lásky k staré i Staré Praze. Je však málo vzpomínat nyní častěji, po pětiletých pauzách.

V uplynulém jeho pětiletce splnil se dávný sen — jubilejní výstava Klubu, současně i přehlídka jeho dlouholeté práce. Byla to výstava, v níž nikdo nedoufal, ale byla uskutečněna, a to hlavně zásluhou Hypšmanovou. Retrospektiva byla i jemu povzbuzením, aby neumládal, protože jde o spravedlivý a nyní plně uznávaný boj. 44 let jeho činnosti v Klubu a většinou stále proti proudu, k tomu nestačí pouhá odhodlanost, nýbrž jistota služby veřejnosti.

Proto jsem mohl zde před 15 lety klidně napsat, že Hypšman „v sobě rychle objevil ohledy na vysoký řád města a podal o tom přesvědčivý důkaz v úpravě čtvrti u Emauz, která je jediné urbanisticky dorešené plus, co jsme Praze dokázali přinést za dlouhých 20 let trvání osvobozeného státu.“

Hypšman je však stále pohotový v nejlepším

zdraví připravený plnit další úkoly, třeba nikoliv ihned s konečnou platností, nýbrž jako projevy ukázněného myslitele, přístupného kritice i sebe-kritice.

Za dlouhá léta jeho práce i spolupráce v Klubu sledujeme, že jeho mínění je nepostradatelné při všech problémech památkových, regulačních i organizačních. A třebaže je už nestorem našich aktivních architektů, je většinou tlumočeno i graficky. To je jeho mluvo, kterou se nestor českých architektů prof. arch. J. Fanta, odmítl teprve ve své osmdesátce. A v povinné aktivnosti do těchto let se již Hypšman určitě dočká uskutečnění svých minulých i právě s rýsovacího prkna sejmutých návrhů, třeba někdy ještě ne-prošlých proudu redakcí. Na další příklad Emauz Praha stále ještě čeká.

A. K.

vm: Prachatic, vázdné historické rezervace v Pošumaví (Lid. demokracie, 27. I. 1952). Starobylé Prachatic, založené na Zlaté stezce, mají hlavně z doby svého hospodářského rozkvětu (dovoz soli) mnoho památek vyspělého kulturního života. Na podkladě podrobného soupisu vypracoval památkový úřad program budov, které mají být obnoveny a konservovány. Několik domů bylo již opraveno, zejména známá sgrafita na průčelích. Je to dům čp. 30, 13, stará radnice, 11, 12, 71 a dům Rumpalův.

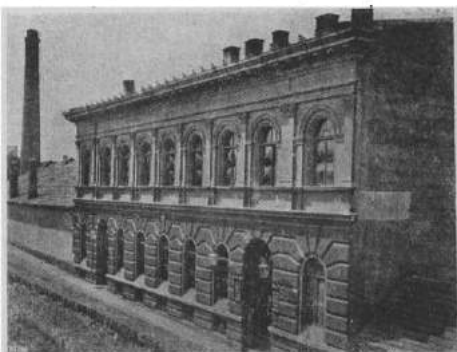
J. V.

První pražská tělocvična

Po vyhlášení konstituce jsou sedesátá léta lety úspěšná českého národního života. Páda byla již připravena — romantické nadšení osmačtyřicátého roku získalo kruhy městanské, filosofické náhledy žádají lidskou svobodu, rovnost a sbratření národů v duchu kapitalistického liberalismu, rostoucí dělnický proletariát požaduje a vychovává nejchudší vrstvy lidové a stává se politickým činitelem. Stačilo jen zvolnit striktní režim zákazů a nařízení, aby se našlo dosti schopných, průbojných organizátorů ve výtvarnictví — Umělecká beseda, v novinářství — Národní listy, ve školství — vyšší vzdělání žen. Na základě filosofických idejí německých o kráse těla a duše byla organizována cílevědomá tělocvičova v Turnerbundech. Náš umělecký theoretik, Dr. Miroslav Tyrš, přijal tuto myšlenku za svou a rozhodl se založit šermířský tělocvičný spolek. Situace politická je však už tak národnostně vyhrocená, že jamilo se stali členy také Němci, čeští členové hromadně vystoupili. Danými okolnostmi Tyršova myšlenka jasně vykristalovala v osobité spojení s myšlenkou národní, vytvoření ryze českého charakteru, zasovení kultury tělesné i duševní službě národu. Tento nový spolek Sokol sídlil porážku — v Konviktské ulici, v křižácké v Ječné ulici, v reat. na Štřeleckém ostrově a v r. 1863 se vzmohl počtem členů a za vydatné finanční podpory J. Fügnera natolik, že se pomýšlelo na vlastní budovu, plánovanou už v r. 1860. Parcela byla zakoupena mezi Koňskou a žitnou branou v místech ještě zarostlých travou a pracovalo se zde od začátku po večerech s dobrovolnými pracovníky z řad členů. Tehdy už byl Ignác Ullmann chvalně znám provedením karlínského kostela, české spojitelný, Lažanského paláce, Prosalimního divadla a jiných budov, je průkopníkem neorenesance v Praze, účastní se společenského i politického života českého a Josef Mánes, jeho přítel, dává též své umění do služby sokolské jednoty. Tyto okolnosti měly jisté vliv na to, že tento autor mnohých skutečných a reprezentativních budov byl vyzván k projektování sokolovny, kde ani finanční prostředky nedovolovaly velký projekt, ani duch skromnosti a prostoty v sokolství pěstovaný nepřipouštěl náročnější stavby.

Stavba byla pojata na své jediné fasádě jako řadový dům uliční, takže dnes, když je ulice zastavěna, zapadá do řady vyšších činžovních domů svým jediným patrem, protože na další patro nebylo peněz. Ullmann měl vzory v německých tělocvičnách, alespoň pokud se týče vysoce vyškolených potřeb pádových a technických nezbytností. V památku vydaném na oslavu dvaceti letého trvání Tělocvičny jednoty Sokola pražského v Praze 1883, vysvětluje si Ullmannovo řešení G. V. Prager jako antickou basiliku o třech lodích, které jsou od sebe odděleny dvojnásobnými arkádami nad sebou postavenými. Větším právem můžeme zde vidět obvyklé Ullmannovo palácové řešení s ústředním dvorem s arkádovými chodbami kolem. Na obdélníkovém půdorysu této hlavní části obrácené do dvora navazuje napříč položený obdélník s průčelím do ulice. V tomto jsou pomocné místnosti a dvoje spojující schodiště, v zadním je tělocvičný sál s bočními prostory pro cvičení v šermu. Prager také mluví o zdsahu Dr. Tyrše, totiž, že podle jeho návrhů zhotovil plán Ignác Ullmann. Názyry Tyršovými byl Ullmann asi skutečně značně omezen, když uvádí kritickou vyhraněnost Tyršovu.

Stavba byla zahájena až 3. 7. 1863, ale jediný originální plán signovaný Ullmannem, pochází už z r. 1860. Je to asi varianta projektu. Datování komise o schválení z 26. 6. 1863, t. j. téměř před zahájením stavby, která podle plánu provedena nebyla, namědčuje, že varianty existovaly ještě při zveřejnění základů a nebylo mezi nimi rozhodnuto. Rozměry v sázích, převedeny na metry, jsou: průčelí zhruba 28,5 m, levá delší strana 37 m, zahradní průčelí 25,6 m. Óst obrácená do ulice má dva vchody asymetricky proražené a při nich schodiště. Tělocvičný sál je dnes rozčleněn pomocí pěti pilířů na obou stranách, které nesou balkonový ohoz. V plánu jsou uvedeny arkády na pilířích v patře galerie s ion-

skými sloupy s nástavci. Zde nad arkádami má římsu a osobný vlys, arkádové oblouky mají vystuplý vrcholný klenák ozdobený šupinami. Balkon byl realizován z pouhého dřeva, strop zdoben malovanými trámy. Finanční nedostatek ochudil budovu o druhé patro, s ním počítala jedna varianta. Vývoj průčelí je dlouhý a obrátí Ullmannovy různé zdroje inspirace během tří let.

Původní průčelí z r. 1860 má 9 okenních os, vchody na druhé ose zleva a zprava, příměří je rustikální, patro členěné řad. Má pravouhlé vykrojené okraje a spočívá na pouhém soklu proraženém čtvercovými oken suterénu. Z rustikálních klenáků obloukových oken příměří vystupuje do výše klenák vrcholný, odsazen o řadu kordů, takže nepodpírá římsu, jak provedla téhož roku realizace Spořitelny. Okna jsou zapuštěná v úzkém hladkém rámečku, který dole přechází v lavici jako na Spořitelně. Dveře jsou klenuté stejně, ale nemají hladký rámeček. Kladi odděluje patro, rozčleněné pilástrů s hlavicemi korintskými. Patrové okna jsou zaklenuta půlkruhověmi archivolami a vystupují klenákem a dvoje řadách šupin, archivolty dopadají na římsu, probíhají pod plastrovým řádem. Okrajová pole jsou rozšířena přes dvě okenní osy příměří a jsou proražena trojici sružených menších oken s půlkruhověmi archivolami na sloupkách s toskánskou hlavicí. Všechna okna spočívají na hladkém parapetu, přerušovaném soklky podpůrných řádů. Patro vrcholů vysokým ioniskými pilástrů, rozpatují a nad pravouhlým výřezem rohu. Obloučky spojující akroterie zakončují budovu.

Pravouhlé vykrojené okraje průčelí jsou motivem převzatým z karlínského kostela. Jinak svým pojetím připomíná první průčelí nejvíce Spořitelnu. Vedle několika detailů, vytknutých při popisu, je to kontrast rustikovaného a křehkého systému, odmožněného okny v patře, hlavně pak okrajová pole, tvořící krátkou sloupkovou galerii, připomínající tak velmi benátské paláce. Též v interiéru najdeme příbuznosti a předešlou Spořitelnu. Hlavně se to nástavec sloupů v patře, provedené rané renesance Brunelleschovy, který jsme viděli v náznaku i v Karlině a v Ullmannově tvorbě se objevuje ještě jednou až vlivem Barokla na společných pracích, či jako jeho přínos, když Ullmann se už obrátil k renesančnímu klasicismu.

Dvoupatrová varianta, uložená v sokolském archivu a blízce neoznačená, má proti prvnímu návrhu průčelí okrajové římsaloty o jedné okenní ose. Okna 1. patra odděluji ionické pilástrů. Archivolty jsou široké, rozšitují se ještě kresebně do cívky. Vrcholný klenák vystupuje mohutně, je volutovitě prohnut a pokryt listem. Okenní

parapety zdobí vykreslený kruh mezi vykrojenými částmi obelisků. Římsa, oddělující 1. patro od přízemí, je hladká, kresběně orámovaná. Kláď, oddělující 2. patro od 1. patra, navazuje na ionické vrchol zubořezem a římsou. Okno 2. patra jsou podobná jako v 1. patře a mají hladké parapety. Pilastry jsou korintské, kanelované do dvou třetin. Podstřešní kláď je zdobeno výškovými kruhy mezi vykrojenými obelisků. Konsolová římsa zakončuje fasádu, převýšenou balustrádou mezi sokliky. Okrajová pole vystupující rásáhlé se vztýčují z balustrády v podobě jakési aedikuly, kryté segmentovým štítem na trojdiálních konsolách. Nejdolejší část konsoly tvoří úsek pilastru s vnitřním rámečkem, výše je triglyf, pak vyžlabená plastická konsola. Volutová křídla podpirají aedikulu se stran. Ve vrcholu štítu je sokol unášející aedikulu podobnou Tyrse a Fagnera.

Tvaroslovné přibuznosti jsou tu zase se Společnou, s palácem Lažanských a se vzory francouzské renesance. Ojedinelá je složité aedikula. Vábec celá fasáda je až překvapivě výzdobou. Je značně plastická a plasticky odstupňovaná.

V Nerudově Rodinné kronice z r. 1864 je také zmínka o nové tělocvičně pražského Sokola a je zde kreslený obrázek jednopatrové budovy, kde jsou na místě aedikuly věškové nástavce, jako na soudobé stavbě Belvederu v letenském parku, pět stojících allegorických soch vyvrcholuje attiku mezi nástavci a okrajová pole mají trojici sdružených oken, jak uváděl návrh z r. 1860. Přesto stará dobová fotografie má budovu bez nástavců, zakončenou akroterii, a jediné okno na okrajových osách. V práci odpadá složité výzdoba dvoupatrové varianty, i když plastická zůstala. Vysoké hladké kláď mírně zatěžíková budova a fasáda působí klidně a vyrovnaně. Dnes už je plechová akroterie odstraněna, ve výšce umístěny reliéfy Tyrse a Fagnera a hesla »Ni zisk, ni sláva« a »Tužba se«. Nepřiznivý výškový rozdíl v řadě domů zabavuje práci jakékoliv možnosti účinné a chodce upoutají jen vypuklé skla jejich oken.

V Ullmannově tvorbě znamená vývoj od prvního nadšení sansovismu k renesanci a vůbec benátskou architekturu k středověkému projevu s plastickou pádostí po vzoru Šamichelého.

Architekt a historická asanace

Ing. Zdeněk Gardavský

Asanace — pojem spojený do nedávné doby s obecnou představou nelitostného bourání čtvrti starého města a s prorážením nových ulic, nabývá v novém hospodářském, budovatelském údobí historie našeho státu nového, skutečně pravého významu. Asanace — ozdravení stavby, její očistění od vědní devatenáctého a dvacátého století, mění moderního architekta, tvůrčího, živorodého, v citlivého lékaře historických staveb, chátřejících zanedbáním v buržoasné kapitalistické údobí, znovu objevených a zachráněných rozhodnutím vlády o zřízení státních kulturních rezervací. Dik patří nejen Sovětskému svazu, podle jehož vzoru došlo k reorganizaci státní památkové péče, a naší vládě, ale i oběťavým pracovníkům ministerstva školství, věd a umění, kteří provedli pečlivý výběr památných staveb a věnovali svou veškerou péči a energii provedení všech přípravných prací, zajišťujících zdárný průběh obnovy.

Architekt se stává v tomto produktivním řetězu historické obnovy jedním z nejdůležitějších pracovníků, neboť má vdechnout novou duši stavbě mnohdy poškozené a zchátralé, má vyvolat její obnovený výraz při plném respektování individuálních zvláštností vývojové výrazových a dispozičních. Proti projektu nové stavby jest vázán podmínkami a omezení, které usměrňují jeho práci, získává však mnoho cenných poznatků při stavebním průzkumu stavby, kdy mnohdy odhaluje utajené architektonické detaily a odkrývá vývojový růst stavby v postupném sledu konstruktivního rozboru. Také pocit kolektivního výrazu, ve kterém se jednotlivé stavby začleňují nebo začleňovaly v souhrn užitného a skupinového celku, ho poučuje o velkém významu drobné individuality, plně se podrobující prostoru a prostředí. Získává tak cenný poznatek pro svou architektonickou práci, aby dovedl navázat na vývojovou řadu, aniž by upadl do ztrnulé monotonnosti nebo bezcílného výběrového napodobování. Proti architektu devatenáctého století musí tedy dbati nejen přísné disciplíny výrazové a tvůrčí, ale fídit též svou práci určitou skromností, šetrností k starým mistrům a jejich dílům a vyvážet své dílo spíše anonymně, pokud se týče členění a zpešťujících prvků a materiálů.

Tolik o architektu, pro něhož se otázka asanační a historická studie stává cennou školou, z níž může vyléhnouti plamen socialistického realismu, navazujícího na pokrokové prvky v historii naší i světové architektury.

Složitéjší jest otázka stavby samé. Může jít o asanování — ozdravení domu měšťanského, paláce šlechtického, zámku, kláštera, staveb církevních či opevnění. Problémy, s nimiž se setkáváme u stavby jed-

ného druhu, ustupují nesnázím zcela jiného rázu u jiných budov. Někdy jest to otázka vytvoření nových bytových jednotek v budově stísněné, tmavé, nevětrané, nezařazené, tedy jedním slovem neobyvatelné. Mluvíme o měšťanském domě, znehodnoceném liberalismem, upraveném ve velikém počtu v našich městech v rámci akce MŠVU. Řešení, přes zdánlivou neproveditelnost, jest mnohdy uskutečněno velmi jednoduchými prostředky, odstraněním dvorních dodatečných přístavků, prorazením zazděných nebo zvětšením přístavků oken do dvora, změnami dispozicemi, návratem k původnímu funkčnímu rozčlenění, které počítá s menším počtem bytů, ale bytů plně vyhovělých a rovnocenných bytům moderním. Nerozlučně jest ovšem spjata otázka statického zajištění budovy, má-li nevyhovující základy nebo silně zeslabené zdi a konstrukce, otázky odvodnění, vysušení, odisolování stavby, opravy nebo výměny konstrukcí středních. Není třeba podotýkat, že dojde k plnému zařízení instalačním a přidání příslušenství. Právě tak důležitá jest však otázka uchování vnějšího výrazu ve fasádě i vnitřního výrazu konstruktivního. Tedy nejen uchování fasádního členění a vnitřních kleneb, ale též obnovu výpenné, měkké omítky, jejího odstínění, tónu i barvy, i obnovu vnitřních prostorů v původním rozvržení.

Otázka paláců šlechtických a církevních, zámků a klášterů jest však již mnohem složitější. Zde se již nesetkáváme tak často s místnostmi temnými a nevětranými, ale naopak — s velkými prostorami o značně výšce podlaží, se stropy bohatě malovanými, stěnami se štukovou výzdobou, cennými dřevěnými dveřmi, táfoláním a měřkami. Stavební konservatismus, proudící z liberalismu, se zde ještě velmi často těžce projevuje. Okna prorážena mimo původní osy, okna jiných velikostí, tvarů a rozvržení, snížená podlaží, sály rozdělené v komory a komůrky, odstranění umělecké detaily, citučené fasády — ukazují jen to, co nemá být a čeho se projektant i stavebník musí právě vystrážiti. Ovšem je nutno si uvědomiti, že budovy velkých vnitřních i vnějších měřek lze velmi snadno upravit na stavby obytné. Jejich posláním jest sloužiti lidu ve formě budov úředních, kulturních a reprezentativních. Pokud to však není proveditelné, musí architekt vynaložiti veškerý svůj — a důmysl, aby nedal svým zášahem popud k dalším stavebním akcím, které by zničily postupně stavební výraz. Musí zasáhnouti také po stránce odborné i odborné politické, aby dovedl přesvědčiti o nutnosti udržení výrazu a charakteru, o nové vedoucí linii vývojové architektury. Má jíti nejen do detailu, aby se vyrovnal citlivě s otázkou staré a nové konstrukce a materiálů,

aby neporušil charakteristickou »patinu«, ale musí též s komplexnějším hlediskem přejmouti úlohu organisátora, který změní veřejné mínění i mínění kruhů odborných v referátech lidové správy, aby dosáhl vynaložení větší péče a údržby na jiné důležité stavby, toho roku nepřicházející v úvahu k opravě, neboť budovy chátrají nejvíce od střechy a dobrá střecha zachraňuje milionové hodnoty. V této funkci pak uvádí v život rozhodnutí a nařízení SUP a zákona 280/50, která určují historická jádra měst k údržbě a asanaci, aby dále nechátrala a nevytlidňovala se. Jako koordinací orgán může dosáhnouti správného rozvržení

stavebních investic, revidování špatně promyšlených, rušivých a neodborných. Přípravou plánů asanačních ve velkém územním rozsahu a získáním zkušeností a podkladů pro plány územní a zastavovací uzavírá kruh ruku v ruce s urbanistkou.

Tak postupuje jeho práce od plánování a projekce k realizaci, tak obnovuje nejen cenné historické památky, ozdravuje město a získává kvalitní bytové jednotky, ale uvědomuje též celé své architektonické okolí o novém proudu, jenž přestane budovat na izolované jednotce a vytvoří komplexní hledisko v sociálně-estetickém kolektivu staveb.

Jestě jednou k autorství bývalého Pachtova paláce v Praze.

(Viz 4. a 7. číslo.)

Rád bych L. Uřešově přiznal zásluhu, že s konečnou platností zjistila architektka stavby paláce Frant. Josefa Pachtu. Je totiž dosti smutné, že o druhé polovině 18. století tak málo víme, a že pro tuto dobu musí být citován H. Schmerber jako autorita — kterou nikdy nebyl.

Ze »Zápisní knihy pražských stavitelů« skutečně víme, že Josef Wirch, či spíše Vrch (rodák z Košetic), staveb Pachtův palác a že v žádosti o místo dvorního stavitele r. 1769 mezi svými pracemi uvedl i stavbu pražské mincovny, kterou potom Filip Heger přestavěl — takže její průčelí má napadnou podobu s průčelím Pachtova paláce.

Domnívám se však, že architekt Vrch staveb asi roku 1760 jiný pachtovský palác, totiž pro Huberta Pachtu v Praze I, č. 208 v Náprstkových ulicích. Projektantem této stavby jsem spolu se Z. Wirthem uváděl J. Jágera — podle toho, že nárysy průčelí jsou v kopiích Jágerova — kde jsou však i jiné stavby jím neprovedené. Bedlivým rozborem rád přiznávám stavbu Vrchovi. Jde tu o architektka proti svým vrstevníkům nejvýš vynikajícího, jakým právě Vrch byl.

V »Zápisní knize« se uvádí, že Vrch úplně přestavěl dům Františka Pachtu. Přestavět koupenou sanctorovnu na palác by bylo asi nemožné, ale přestavět a přistavět dům č. 208 bylo nejvýš pravděpodobné. Šlo by však o zámeček Františka s Hubertem — a tu lze vzhledem k nepříjemnosti většiny zápisů v uvedené knize připustit, zvláště když zápis byl psán teprve 20 let po smrti Vrchova.

L. Uřešová vidí souvislost Vrchovu mezi mincovnou a palácem F. J. Pachtu v době, kdy v letech 1755 až 1774 byl nejvyšším mincmistrem. To je ovšem prozaičím nedoloženým dohadem, neboť v téže době staveb i Filip Heger Pachtova venkovská sídla, Palác Pachtův na Hubertově plánu Prahy z r. 1769 má dokončený pouze trakt do ulice Granátové, a to v podobě, jak jej známe z výkresu Eklava. (Tím opravuji i chybu v mém článku.)

Témto vzpomínkami bych nerad odradil p. Uřešovou, aby se již vzdala svého mínění, jelikož mohou tu být ještě jiné důkazy. A. Kubiček.

R. 1911 navrhl arch. prof. J. Fanta řadu výpínů do intarsovaného ostění zasedací síně Měst. spojitelný pražské v Praze I, s alegoriemi nejružnějších druhů zaměstnání a povolání, zvláště stavebních. Některé z těchto návrhů byly otištěny v Architektonickém obzoru roč. X. (1911), na př. alegorie strojnka, truhláře, klempíře, zámečnicka a pod. Figurky 32 cm vysoké byly provedeny z dřív domáckých dřev na půdě z tmavého dubu. Intarsie provedl velmi dokonale pražský intarlista Kubát. Protože se zasedací síň spojitelný s přilehlými prostory upravuje pro výstavní účely, bylo rozhodnuto sejmuti intarsie a přenést celou výzdobu místnosti jinam. Jde nyní o to, aby bylo zvoleno vhodné místo, kde by byla tato památka, dokumentující nejen výtvarné citění doby před první světovou válkou, ale reprezentující dobrou řemeslnou práci českých rukou, umístěna.

JB.

O nové využití obnovených stavebních památek.

V dnešním Polsku přichází při stále rychlejší obnově válek zničených území častěji a častěji do popředí problém nejen rekonstrukce starých stavitelských památek (především městských domů), ale i jejich využití. Touto otázkou se zabývá Felix Kancelerz ve svém článku: »Problémy obnovy památek«, otištěném v 2. čísle časopisu Miesto, roč. 1952. Upozorňuje správně na nutnost zainteresovat celou veřejnost pro ochranu stavebních památek i v malých městech, zvláště tam, kde se provádí přestavba a dostavba celého města. Tu je nutno vhodnou propagací získat zaměstnance místních závodů, školy, celou společnost k aktivní konservátorské činnosti; povzbudit jejich iniciativu tak, aby sami obyvatelé přinášeli návrhy na konservaci objektů v jejich nejbližším okolí, a navrhovali též využití odborně restaurovaných staveb. Všechny staré budovy byly určeny svým stavitelům a pak majitelům k zcela jiným účelům než jsou dnešní. Sloužily lidem, žijícím v naprosto odlišných společenských podmínkách. Dnešní lidé jsou povinni tyto hodnotné stavební památky využít a dát jim novou náplň, vyhovojující dnešní nově organizované společnosti. Při celkovém novém projektu města válek zničeného, je výhodné využít zbytků starého městského centra pro účely knihoven, domů kultury, muzeí a pod. Při adaptaci pro tyto účely nejsou obvykle nutné velké zásadní architektonické změny. Také finanční náklad restaurace je nižší než při stavbě nových, podobným účelům věnovaných budov. Jako příklad uvedl autor palác Branciek v Białymostku. Dětský dům upravený z paláce ve Wolborzu a pod. Tak se staly užitečnými budovy, jejich původní účel se přežil, ale jejich architektonická hodnota je řadí na přední místo i v organismu nově tvořeného města. Brožová.

Obnova drážďanského Zwingeru.

Jedna z nejkrásnějších staveb německého baroka, slavný Zwinger v Drážďanech, byla těžce poškozena leteckým bombardováním za poslední války. Jak však se píše v časopisu »Deutsche demokratische Republik im Aufbau« (1952, č. 6.), rekonstrukce této významné umělecké památky rychle pokračuje.

Zwinger byl postaven v letech 1711–1722 architektem Danielem Pöppelmannem jako oranžerie pro dvůr saského kurfiřta Augusta Silného. V návrhu, jenž však nebyl zcela proveden, se projekt sestával z rozsáhlého komplexu budov, které obklopovaly volný prostor, jenž měl tvar čtverce, v jehož osách výmělny podkovité útvary. V tomto prostoru se měly odvíjet dvorské slavnosti, zábavy a hry. Z Pöppelmannova návrhu však byla uskutečněna jen část; jedno křídlo nahradila pozdější t. zv. Semperova galerie obrazů. Jednotlivé budovy vzájemně spojovaly zasklené přízemní galerie, hlavní osy půdorysu, přehledné sestaveného, združňovaly vstupní věže a stěny konvexně zakřivených ramen vroubíly pavilony s prostornými sály. Barokní myšlenka zde našla nejvyššího výtě v virtuosním ovládnutí stavební hmoty, kde otvory ochozů, oken a dveří ji uskovrly na minimum, otevřely ji přivlaku světla. Celá stavba působila vždy spíše rokokově, ač sochařská výzdoba, provedená z těžkého materiálu, opět podtrhovala její barokní ráz. Na ní se podíleli nesčetní umělci ze školy Balthazara Permosera a vytvořili tak se štukatéry, kameníky a p.

velkolepou »mozartovskou symfonií z kamene«. Permoser, též vydatně ze svých italských studií, byl v Sasku hlavním představitelem barokní sochařské práce italského rázu, ale v Zvingeru, jenž se stal památkou jeho umění, projevil hned v prvních objednávkách silnou uměleckou osobnost. Pöppelmann nemohl získati za spolupracovníka lepšího sochaře, který by uměl tak šťastně a působivě organicky spojit ornamentální a figurální části s jednotou stavebních článků a pochopit jeho záměr. Ať to byly jednotlivé sochy v Lázní Nyrm, na nichž se s neobyčejnou výrazností odlišovaly typickým ilusivním barokním způsobem záhyby měkkých rouch od teplých a plných těl, či terasy na záp. a alegorie ročních období ve výklencích na již. pavilonu tak berniniovsky pojaté a přitom osobité, všude dovedl Permoser uhlájit své prvenství mezi německými barokními sochaři.

Proto byl to plným právem především právě Zwingler, jenž získal Drážďanům pověst »polabské Florence«. Před válkou v něm našlo umístění několik muzeí a světoznámá obrazárna, jež chovala řadu cenných objektů, kterými se kdysi pyšili rudolfínské sbírky v Praze. Drážďany byly pro tento svůj klenot jedním z nejnavštěvovanějších německých měst. Uprostřed prostorného dvora, mezi nesčetnými fontánami nacházeli návštěvníci prostředí dýšící vysokou výtvarnou kulturou. Za vlahých večerů se tu pořádaly koncerty drážďanské filharmonie.

Avšak válečná lítě zanechala na místě jen holé stěny. Nejdříve bylo nutno pečlivě zajistit zříceniny. Byly vztčeny provizorní střechy a opěry. Zpod ruin se opatrně sbíraly zbytky figur, puttů, váz atd. Již v roce 1945 se mohlo přikročit k prvním rekonstrukčním pracím, takže dnes je již větší část budov obnovena. Návštěvníky znovu uvítá známá korunní brána a už teď si mohou prohlédnout matematicko-fyzikální sál, galerii (jež obsahuje vedle míšeňského porcelánu i drahokocnost z Číny a Japonska) a museum zvířat. Na obrazárně a v několika dalších pavilonech se však ještě pracuje. Rekonstrukci pohrichu ztěžuje nedostatek přesných fotografií. Mnoho soch bylo již před náletem značně poškozeno deštěm, větřním či špatnou restaurací, takže již nebudou moci býti umístěny pod širým nebem, ale budou nahrazeny kopiemi. Je zajímavé, že potřeba obnovit umělecky vysoce působivou měděnou krytinu střeš vyvolala znovu k životu zapomenuté řemeslo t. zv. kupfertreibers. Restaurace se provádí velmi pečlivě. Tak ke kopím cenných váz se jako materiálu užívá labeckého pískovce, z něhož byly vyhotoveny originály. Luboš Hlaváček

VÝROČNÍ ZPRÁVA

okresního musea, městského archivu a spolku Přátel starého Jindř. Hradce v J. Hradci za rok 1952.

V muzejní instalaci byla provedena změna novou úpravou místnosti, expozice výroby, jejíž hlavní část tvoří vývojově zachycený obraz textilní výroby na Hradecku od cechovní a domácí práce, vyrůstající z přirozené základny místní, chovu ovců a pěstění lnu, až k ukázce dnešní tovární výroby, věnované museu Vlnářským závodům z Nové Bystřice. Dále byla přeinštalována expozice »Národní obrození J. Hradce«, aby podala též všestranný obraz prostředí a průvodních jevů tohoto období v historii města, pořízen byl soupis not, část map a duplikáty fotografií byly přefazeny do městského archivu. Landfrasovské a lidové písně vůbec, byly nově sepsány a seřazeny, čítají 1884 kusů.

Sbírky musea byly obohaceny hlavně cechovními památkami z Karda. řečice, které tamní MNV, jako před tím Stráž a Bystřice, uložil v museu. Po uvolnění kaple v museu, používané dosud ča. cirkví, má museum možnost instalovat i v některé skulptury, jež byly rozmoženy několika cennými sochami z Novobystřicka.

Na konci roku čítají sbírky musea 17.268 čísel.

knihovna příruční, not, starých tisků a rukopisů 6581, inventář zařízení 226, takže ke konci roku vykazují inventáře musea celkem 24.075 inv. čísel proti 22.992 loňského roku. Do zámku v Červ. Lhotě byla odevzdána galerie portrétů Trautsmannův, která byla loni dána přechodně do úschovy musea ze zámku v C. Olešně.

Výstav bylo uspořádáno 13, z toho 10 v Hradci, kde bylo vzpomenu dvma výstavami jubilea Aloise (na první použito i zvěšenin, zapůjčených Krasajským musem), dále uspořádány výstavy prací členů Výt. kroužků Vlnářských závodů v Bystřici, »Národní obrození a J. Hradce« k 100. výročí Tylova pobytu v Hradci, »Žilka v českém umění« (s gobelímem z dílen Uměl. tvorby), »70 let musea a památkové péče v J. Hradci« (k zájezdu Svazu museí), »Jičín Čechy v umění«, »Kniha, její vývoj a výzdoba« (k 60. výr. veřejné okresní knihovny), »Petr Bezruč a horník v českém umění a literatuře«, »1. máj v literatuře«. Mimo to byla instalována kolekce Aloisových reprodukcí v museu v Kyjově a ve střední škole v K. řečici a museu do Kyjova zapůjčena též kolekce k výstavě Ruské malířství.

Živá spolupráce s jinými složkami a školami se letos projevila i zájmem o přednášky správce musea, jenž jich spolu s výst. zahajovacími proslovky celkem proslovil 16, z toho 4 mimo Hradec. V Hradci přednášel o Aloisi k filmu v biografu a ve veřejné knihovně (Alois a česká literatura), o hradeckých památkách a minulosti města pro výstavu »Hradec ve fotografii«, »Smetanovské hradecké památky«, »Z minulosti průmyslu na Bystřici« a »O minulosti Jindřichohradecké«. Dále jako novinika byla připravena instruktážní informace pro učitele před návštěvou výstavy o knize a tři expozice připraveny pro zdejší školy jako doplněk vyučování.

Spolek Přátel starého J. Hradce měl v r. 1952 475 členů, z toho 3 čestné, 50 zakládajících a 422 činných. (Přibýlo 6.) Navenek vystoupil jako spolupodatel výstavy s musem: »70 let musea a památkové péče na Jindřichohradecku«, přispěl musem částkou 500 Kčs na vydání výroční zprávy a na vydání jesličkových pohlednic v nakl. Orbis. Dal nákladem 4510 Kčs opravil 8 tabulek s nápisy na památkových zajímavých zdejších objektech. Uspořádány byly 3 vycházky po hradeckých památkách (účast 360 osob), dále poskytnut výklad při prohlídce Hradce 8 exkurzím s 298 účastníky. Spolek dále podporoval práci konservátora, zajišťoval zálohové menší fin. úhrady. Přednášky byly uspořádány 4: Dr. Muk přednášel na valné hromadě »Ze vzpomínek posledního hradeckého soukeníka Hynka«, »Minulost Hradecka v jeho památkách«, »Národní obrození jako nástup nových sil a J. Hradce« a spisovatel Kaplický na pozvání spolku přednášel o svém románu »Cerváci«.

Spolek se ujal příprav k pořízení důstojného památníku Smetanovi v zátísi u pivovaru.

Zpřístupnění Nostické knihovny

Ministerstvo školství, věd a umění oznámuje, že od 1. ledna 1953 je vědeckým pracovníkům přístupna Nostická knihovna v Praze III., Maltézské náměstí 1 (Nostický palác).

Knihovnu založili Nosticové na začátku 17. století. Záhy po postavení paláce (kolem roku 1660) byla umístěna na své nynější místo. Během 17. a 18. století byla stále rozšiřována, zejména za Františka Antonína Nostice (* 1794), kdy jejím správcem byl český historik František Pelci (* 1801). V tu dobu hojně užíval knihovny též patriarcha slovanského jazykozpytu Josef Dobrovský.

Knihovna má na 15.000 svazků. Je v ní zastoupena literatura téměř všech vědních oborů, zejména v jazyce německém, francouzském a latinském. Jsou tu i české rukopisy a prvotisky, hlavní fond knihovny tvoří díla století 17. a 18. V knihovně jsou i některá díla českých autorů, zejména doby obrozenecké.

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Ročník XXVIII

V Praze 1. dubna 1953

Číslo 2

5. března 1953 zemřel J. V. Stalin

Jak velká ztráta postihla pokrokové lidstvo úmrtím J. V. Stalina, je zřejmé i z velikosti významu Stalinovy práce pro jednotlivé obory lidského života a práce.

Nemůžeme zde pominout ani památkovou péči a ochranu.

Již samotné odstranění kapitalistického řádu v jedné šestině světa Velkou říjnovou revolucí, na níž byl Stalin tak významně zúčastněn, odstranilo i jednoho z největších odpůrců kulturních hodnot památkových, kapitalistické kořistnictví a stavební a pozemkovou spekulaci, a vytvořilo podmínky pro zhodnocení národního odkazu, jehož závažnou součástí jsou i památky umělecké a historické.

Stalin to byl osobně, který vyzvedl národní formu, vyrůstající z tohoto odkazu, jako hlavní složku socialistického umění a tím zdůraznil i hodnotu uměleckých památek.

Stalin to byl, který svým zásahem do generálního plánu Moskvy dal sovětské architektuře i nám příklad pro udržení a rozvinutí historického odkazu minulosti.

I po stránce theoretické ukázal Stalinův zásah do diskuse o jazykovědě, jak na určitých složkách historického odkazu minulosti — na jazyku

a jazykových památkách — neprojevují se vlivy proměn ve společenské základně a její nadstavbě takovou měrou jako v ostatních složkách nadstavby a že tudíž tyto památky zůstávají živou potřebou společnosti.

Stejně poslední Stalinův zásah do diskuse ekonomické v minulém roce opětovně ujasnil, že jedním z prvních zákonů socialistické ekonomiky je i stále rostoucí uspokojování i kulturních potřeb socialistické společnosti — mezi něž patří nepochybně i udržování a rozvíjení kulturního odkazu, jak se jeví v památkách uměleckých a historických.

Není to však pouze tento velký příklad, který nám Stalin zanechal.

Zůstáváme tu trvale vděční i za naše osvobození z fašistické okupace, která znamenala i postupné zničení anebo odcizení historického a uměleckého odkazu naší národní kultury a zničení národa vůbec.

V neposlední řadě nemůžeme zapomenout ani slavného Stalinova rozkazu o osvobození Prahy, který znamenal zachránění města a tím i jeho památek. Pouze tato zásluha by stačila, aby Josefu Vissarionoviči Stalinovi zajistila v našem národě věčnou slávu a paměť.

14. března 1953 zemřel Klement Gottwald

Tak těsně, jako následoval prezident Klement Gottwald velkého Stalina svou smrtí, sledoval jej i smyslem svého životního díla.

Jestliže jsme si uvědomili pronikavost zásahů Stalinových pro ochranu památek, nemůžeme pominout ani význam prezidenta Gottwalda v tomto oboru.

Bylo to opět únorové vítězství, vedené soudruh Gottwaldem, které dalo pevnou společenskou a materiální základnu pro ochranu památek a odstranilo převážnou část škůdců památek, a tímto vítězstvím podmíněné upevnění bratrské družby se Sovětským svazem, které jí dalo pevnou ideovou oporu.

Význam Gottwaldovy cesty k socialismu si uvědomíme, necháme-li mluvit jednoho z iniciátorů památkového hnutí u nás, Viléma Mrštíka, který jako první cíl hnutí vyzvedl »vynést na povrch utajené síly pravé národní kultury a povznést ji na vyšší stupeň«.

Únorové vítězství s konečnou platností potvrdilo poznání téhož Mrštíka, kterak jsme ztráceli kompas mezi tím, co jsme a co můžeme být, a čím nejsme a nikdy nebudeme ve formě úplného splynutí s národy stejně otevřenými, jako naše buržoasní vrstva byla již v dobách Mrštíkových, a že v této cizí, odnárodněné renegátní atmosféře nebylo se ovšem co divit, že dojit mělo a musilo k takovým brutálním koncům, jako boření staré Prahy. Gottwaldova cesta k socialismu míří stejným směrem jako Mrštík, když bojoval proti odnárodnění, »které se může dít i ničením národního, po staletí se vyvíjejícího vkusu a nahrazováním jeho bůhví odkud sehnáním, procovstvím páchnoucím a zpravidla s nejhorší stránky napodobovaným modlařením cizí lži-kultury«.

Únorové vítězství Gottwaldovo vyzvedlo a upevnilo i to zaměření, které již Mrštík ve svých bojích za starou Prahu přijímá z Havlíčka, od-

mítnutí prozaických »Wohnmaschinen« a zdůraznění architektonického příkladu Moskvy a jejích památek.

Není to však pouze stránka ideová, kterou se může odvolat na Gottwaldovo dílo naše lidové památkové hnutí, představované naším klubem po půl století.

Můžeme být hluboce vděční dílu presidenta Gottwalda i po stránce praktické. Za jeho vedení byly zřízeny velkorysé památkové městské rezervace, byly hmotně zajištěny a bylo přikročeno k praktickým ochranným zásahům v míře, jakou dosud naše památkové péče nepoznala.

Za presidenta Gottwalda byly a jeho péčí znovuzřízeny nejvýznamnější naše historické památky, Karolinum a Betlemská kaple, a vysoce rozvinuty stále živé hmotné prvky tohoto kulturního odkazu. Byla v největší míře rozvinuta péče o průzkum a úpravu pražského hradu. President Gottwald dal upravit a otevřít lidu hradní Matheyovu jízdárnu a letohrádek Hvězdu jako Jiráskovo museum a dal upravit hradní mlýnovnu.

Stejně jako jeho celému životnímu dílu, tak i jeho zásluhám a práci pro památkový národní odkaz patří proto věčná paměť a čest.

Zbytečná oběť památky komunikaci

Předseda vlády Antonín Zápotocký hovořil dne 31. ledna 1953 o některých dnešních otázkách a dotkl se zejména i problému památkářského, když upozornil na pochybnost zbourání Braunerova domu (»Unionky«) na Národní třídě, který náš klub nekompromisně hájil.* Z jeho řeči uvádíme:

Stejně důležitá je i údržba domů. Víte, jak mnoho chátají. Nemůžeme počítat s tím, že všechny staré domy zbouráme. Některé národní výbory velmi rády začínají s bouráním. Místo však pak zůstane roky prázdné a nic nového se nepostaví. V tom je právě rozdíl mezi řešením bytové otázky u nás a v Sovětském svazu. Zde by se měla i Praha učít v Moskvě. V Praze zbouráme dům hned a místo pak stojí léta prázdné. V domě mohli lidé bydlet ještě roky. Odůvodňujeme to různě. Na př. zbourání domu na Národní třídě bylo odůvodňováno zlepšením komunikace. Komunikaci na Národní třídě jsme ne-

zlepšili, neboť jsme zbourali jeden dům a řada dalších stejně stojí v cestě. Projíždím-li i jinými městy naší republiky, vidím, jak se všude vesele bourá, ačkoliv byl vydán zákaz bourání. V Moskvě to dělají opačně. Postavili 32poschodový dům a několik kroků před ním stojí malý jednopatrový baráček. Úplně do ulice. Lidé v něm bydlí a mrakodrapu to neprekáží. Na Gorkého třídě je celý velký blok moderních domů a za nimi zůstaly stát staré. Rozbourají je teprve tehdy, až budou mít dostatek bytů. U nás však napřed bouráme a pak teprve stavíme. To je velká nectnost.

Výhledy velmi vzdálené a nevhodné

Bohumil Hypšman

Přikročujeme k budování krásnější Prahy — prozatím plánováním — s elánem hodným své doby, takže se uvažují i věci méně naléhavé, ač nejsou ještě vyřízeny otázky nejnaléhavější — na příklad bytová. Proti dřívějšímu nekonečnému uvažování a diskutování staví se dnes ihned uskutečňování potřebného. Vzpomeňme jen otázky zřízení zoologické zahrady, při níž brzdilo i uvolnění potřebných nákladů, ač pro poučení lidu měly se prostředky nalézt vždy! Podobně bylo diskutováno o pokračování Čechova mostu tunelem či průkopem po tři desetiletí, kdežto naše doba je ihned uskutečňuje v prodloužení mostu Švermova. Elán budovatelů dává někdy přednost rychlosti uskutečnění, takže mohou vzniknouti obtížné důsledky. Tak bude třeba vyřešit jinak, než dosud plánováno, odbočení dopravy dovnitř Starého města od nábreží, vedoucí náměstím Betlemským, nemá-li trpět posvátnost míst Husových. Tak i námět rozšířit nábreží, nyní Smetanovo, posunutím nové nábrežní zdi dále do řečiště (mluví se o 12 metrech) ohroží Staroměstské mlýny v je-

řích panoramatické posici a také u mostu Legií a Slovanského ostrova objevila by se závažná řešení. Tu by mělo předcházeti řešení památkové k Praze ohledné, všestranně uvážené! Snad by zeď, trvající něco přes sto let, mohla být vyspravena podobně jako šest století trvající most Karlův. Rozšíření z důvodů dopravních není v době, kdy se koncentrací provozu získalo ulehčení, zapotřebí a v budoucnosti odvede rozšířená ulice Divadelní — křižující Národní třídu mimoúrovňově — většinu dopravy.

Námět planetaria na Petřínské stráni je rovněž zvláštní úvahy potřebný. Potřeba lidového vzdělání je sice samozřejmá, ale navrhovatelé navalují si snad nevědomky obrovskou překážku do cesty uskutečnění, neboť je třeba vzpomenout živelného odporu veřejnosti proti poruchám daleko menším, jež ohrožovaly petřínskou stráni neširokou komunikací. Panoramatické zhouby, jež se dají očekávat již samotnou velikostí planetariové bány, zničily by jedinečnou obrazu Malé Strany, jejíž těžší ovládá kupole sv. Mikuláše! Doufejme, že k tomu nedojde, ale že nebude tím zmařen dobrý úmysl vybudovat pro lidové vzdělání v Praze planetarium.

*) Viz »Za starou Prahu«, roč. XXIII, č. 6—8 z 25. IX. 1948.

Mezi úkoly budovatelského elánu řadí se odstranění nevhodných či schátralých budov a postavit díla vhodnější. Nesmí však zůstat při pouhém zbourání a odložení novostavby, naopak nutno dříve rozhodnout o stavbě, nežli se započne bourat. Jinak nám hrozí ostuda rozkótané náměstí Staroměstského. To si nepředložil navrhovatel zboření vyhořelého přelůči, že léta uplynou, než se rána zacelí. Jeho opětovné prosazování návrhu zbořit, v městské radě a konečně schválení hlasem navrhovatele zatížilo jeho svědomí tím více, že odpovědnost vysokoškolského profesora má být větší než prostého člena městské rady.

Z podobných důvodů chatrnosti má se zbořit nároční dům vedle Národního divadla (Urbánkův). Jest však otázkou, zdali by se v době bytového nedostatku nedal dům udržet na úrovni jiných starých domů, které musíme udržovat, pokud nebudeme mít dostatek nových bytů. Upravit dům v komfortní vyžádalo by si nepřiměřeného nákladu a ponechat zboření bez novostavby byl by hřích proti majestátu Národního divadla a obrazu Prahy. Urážka díla národního vypětí přikazuje, aby nebylo rozhodováno bez obecného souhlasu, aby nebylo bořeno bez současného stavení definitivní úpravy. Varujeme se opakovat zhoubu Staroměstského rynku.

Není třeba se rozčilovat nad náměty snad dobře míněnými, nehledícími na hospodářské možnosti a hlavně na estetické možnosti obrazem Prahy diktované: tak se vyskytl návrh získat shromaždiště blíž pomníku Stalina zbouráním právnické fakulty, která nepřívětivě ruší obraz Starého města, nebo z téhož důvodu rozšířit Pařížskou třídu. Odsunout Staronovou

synagogu na židovský hřbitov je ovšem maličkost, podobná jako postavit mrakodrap na místě zbořeného SIA — tedy skoro naproti Stalinovu pomníku prospektově zakotvenému.

Pověsti o takových úmyslech vznikly asi tím, co proniklo na veřejnost o úmyslech plánovacího referátu a směrném plánu, ale také následkem školní výstavy architektonické stolice vysokého učení technického. Jmenovitě jsou pozoruhodny práce školy urbanismu. Podporovat fantasi budoucích architektů je zajisté předním úkolem školní, ale nespoutaná fantasmie je to, čeho nejmenší může včlenění nových děl do staré Prahy potřebovat. Zajisté sluší dát přednost domácím tematům před mezinárodními, jaké byly ve zvyku před padesáti lety na akademii výtvarných umění ve Vídni (arch. Jan Kotěra zakončil tam svá studia projektem ideálního města při vyústění zamýšleného podmořského tunelu Dover-Calais), ale velebnost Prahy je nejméně vhodným pokusným krámkem pro fantastické projekty, třeba žákovské. Přebudování jistě ne ideálně zastavených čtvrtí Smíchova, Holešovic a Karlína na zahradní města s ojedinělými budovami jistě postrádá každého reálného podkladu, ale přebudovat také tak Staré město od Národního až k Švermovu mostu je fantastičnost přímo škodlivá smýšlení budoucích architektů, jimž bude svěřen osud našich starobylých měst. Pěstování takového citění budí podobné asanační touhy, jakými se >vyznamenalo< podnikatelské údobí řádění >bestiae triumphans< před padesáti lety. Lze soudit, že výchova architektů směrem neovládané fantasie může být spojena se ztrátou citění se starou Prahou, která potřebuje jemných rukou pro ohlednou detailní práci obnovovací, nikoliv bouracího furoru.

Posunování a přemísťování budov

Jaroslav Vaněček

Soudobá památková péče využívá stále více poznatků přírodních věd a nových vymožeností techniky. Inženýr je dnes účasten na průzkumu stavebních památek, aby fyzikálním i chemickým rozbořením stavby nebo výpočty podle nalezených zbytků, ba často jen stop zaslých konstrukcí, zjišťoval objekty a s velkou pravděpodobností fakta, kterých se historik nemůže dopátrat. Vyhledává vhodné konservátory metody materiálů, z nichž je památkový objekt proveden, odstraňuje škodlivou vlhkost stavby a zajišťuje její stabilitu, byla-li porušena v základech, zdech, klenbách a pod.*) Tato vítaná pomoc technika při obnově památek, předpokládající bohaté vědomosti, iniciativu i důmysl, uniká sice často pozornosti, ale všeobecný účín vzbuzuje zpravidla dovednost inženýra přemísťovat také chráněné objekty na nové, vhodnější stavenišť. Z ochranných důvodů je zajisté žádoucí ponechání památky na původním místě a

pokud možno v jejím starém prostředí. Překáží-li však dopravě nebo stěžuje-li splnění jiných požadavků současného života, pak je tím nejen brzděn pokrok, nýbrž trpí i památka sama. Když ji nelze organicky včlenit do nového prostředí, pak je její přesunutí na jiné místo oprávněné, neboť je výhodnější, než trvalé ohrožení nebo dokonce i zboření.

V Praze dosud nedošlo k odsunutí některé chráněné budovy, ač se o tom často jednalo. Po dokončení Jiráskova mostu nemohl zůstat na smíchovském nábrží Dientzenhoferův pavilon, ale městská rada se neodvážila k jeho přemísťování, ač to byla podmínka schválení trasy mostu.***) Nebyla posunuta ani památná budova >Ú kaštanu< v Břevnově, která vadí rozšíření komunikace. Nyní se uvažuje o přesunutí rotundy pod Letnou od Čechova mostu asi o 150 m po vltavském břehu. Dojde-li k tomu, budou mít

*) Ing. Dr. Bedř. Hačar: Rekonstrukce stavebních památek, Město IV (1960), str. 181.

**) Ješek Hofman: Bývalá stará Praha, Věstník Klubu IV (1913), str. 51. Anketa o přemísťování Dientzenhoferova pavilonu, Věstník Klubu XIII (1929), str. 4.

Pražané zajímavou podívanou na neobvyklé stavební práce a sotva uvěří, že přesun kaple je levnější, než kdyby byla zbořena a finde znovu postavena. Pravda, u památek to nemá významu, protože jsou nenahraditelné a byly-li zničeny, nemohou být znovu vybudovány, ale u budov jen užitékové ceny je to velká hospodářská výhoda. U takových objektů se zpravidla ušetří 75 až 80%. Na jeden tovární objekt byl na př. rozpočet na posun 1,5 až 1,8 milionů Kčs, kdežto rozpočet na novostavbu přesahoval 6 milionů. Kromě toho se přesunutím uspoří na čase, neboť je lze provést v poměrně krátké době i se zachováním všeho zařízení na místě, není zapotřebí nového stavebního materiálu a výroba může pokračovat hned po přesunutí.

Každého zajímá, jak se provádí přemisťování budov a tím více toho, kdo má i zájem na zachování památek. Náš nejpopulárnější odborník pro takové práce, člen-korespondent Akademie, prof. Dr. Bedřich Hacar informoval o tom redaktora Lad. Kháze a ten vylíčil celý postup v týdeníku Svět práce ze dne 24. prosince 1952 asi takto:

Objekt, který se má přesunout na jiné místo, musí být především odborně ohledán, aby byl zjištěn jeho stav, stavební materiál, půdorys a váha, její rozložení na půdorysnou plochu a j. Při tom se pozná, které části stavby jsou málo soudržné a vyžadovaly by nákladného vyztužení (jako na př. krytina nebo celé krovny); ty se rozeberou a na přenesené stavbě znovu postaví. S budovou lze však přemisťovat všechno vnitřní zařízení, neboť není obavy z poškození strojů, nábytku, výtahů, schodišť a pod., protože posun se při správných výpočtech koná bez větších otřesů a nárazů. Výsledky průzkumu budovy jsou podkladem pro výpočty jejího vyztužení, návrhu na posunovací konstrukci a na posunovací dráhu. Nejsložitější jsou případy nepravdělného půdorysu stavby. Tu je věcí technických výpočtů usměrnit posun nejvhodnější dráhou a zvolit nejlepší soustavu posunovací konstrukce, která musí být dosti tuhá, aby se její prohýbání při transportu nepřenášelo na objekt a nezpůsobilo v něm trhliny.

Posunovací konstrukce vyztužuje celou budovu při dopravě a nese její váhu. Obemkne objekt, s jehož tělem je pevně spojena, se všech stran a svazuje ho podélně i příčně. Bývá z travers, ze svařovaných nosníků nebo z betonových a železobetonových trámů. Hlavní nosníky konstrukce se kladou vždy ve směru transportu. U betonových staveb je vyztužovací konstrukce jednodušší, u zděných však tvoří hustou síť trámů. Protože podchyty zatížení budovy, umožní jak její oddělení od starého základu, který se ponechá v zemi, tak i vyzdvížení celé hmoty hydraulickými zvedáky a její podložení. Budova se odpojí od základů buď odříznutím (karborundovou pilou, u cihelného zdíva se řeže v ložné spáře obyčejnou pilou, lanem a pod.) nebo pneumatickým odrubáním či vyseká-

ním zdíva a betonu. Jsou-li v budově železné součásti, sahající až do základů, jako na př. ocelové pruty železobetonové konstrukce nebo instalace vedení, musí se autogenně přefezatí.

Objekt odpojený od základů spočívá na spodní části posunovací konstrukce, takže je mezi ním a starým základem mezera. Do té se vsunou ocelové válce, po nichž se pohybuje celá budova, sevréná konstrukcí. Místo ocelových válců lze též použít podvozků, přípevných na spodek rámové konstrukce, nebo ocelových koulí ve formě horizontálních kulových ložisek, rovněž připoutaných ke konstrukci; vzájemná vzdálenost koulí se udržuje distančním děrovaným plechem. Velikost koulí nebo válců se určí zkouškou, jako se to stalo při dopravě monolitů na pražský hrad, nebo výpočtem. Průměr dosahuje u koulí až 10 cm, u válců může být i větší.

Dráha pro posunování bývá betonová nebo z travers podélně položených a má spád k novému staveništi (asi 2%). Aby se zmírnilo valivé tření, pojíždějí válce, na nichž se projekt dopravuje, mezi ocelovými plechy, jimž je jednak vyložena jízdní dráha, jednak jsou připevněny ke spodní ploše rámové konstrukce transportované stavby. Použije-li se podvozků pojíždějí po kolejnicích, osazených v betonové jízdní dráze. Posun se děje pomocí tažných strojů, poháněných elektricky, hydraulických válců, kladkostrojů s řetězy a lany, jež musí být pevně zakotveny v jízdní dráze. Napínacím zařízením se přitahuje celý masiv stavby i s vyztužovací konstrukcí, tedy váha několik set, někdy i několik tisíc tun, ke kotevnickému bodu. Tažné stroje se musí podle dopravního postupu přestavovat a válce překládat odzadu dopředu, když je posunovaný objekt přejede.

Na místě, kam má být budova odsunuta, se mezitím vyzdí nové základy. Musí přesně odpovídat původnímu půdorysu, avšak mohou být v jiné úrovni, ba i jinak orientovány ke světovým stranám nežli staré, protože stavbu lze na novém místě otočit. Když se budova dopraví na konec jízdní dráhy, zdvihne se nebo sníží na úroveň nových základů. Jde-li o cihelnou stavbu, spustí se celý objekt na připravenou vodorovnou plochu základů, na níž byla rozestřena vrstva cementové malty. U budov s železobetonovou kotrout, svaří se ocelové pruty v sloupech přesunutých stavby s vyčnívajícími pruty základů a prostor v rozměrech sloupů se vybetonuje. Po zatvrdnutí betonu (za příznivého počasí po 4 týdnech) se odrubají všechny části posunovací konstrukce, které by vadily užívání budovy. Spojí se instalace, omítnou plochy rezného zdíva a znovu osadí části budovy, odebrané před odsunem.

Přemisťování celých budov je z důvodů hospodářských i kulturních (u památek) důležitým technickým uměním, pro něž čerpáme mnoho poučení a zkušeností i z monumentální přestavby Moskvy. V Sovětském svazu je pro tyto práce skvěle vybavený speciální závod.

O některých urbanistických požadavcích Malé Strany

Jan Mannsbarth

Náš Klub jistě vřele vítá, že lidová správa města se odhodlala zastavět dlouholetou stavební mezeru ve Vlašské ulici, která tam zůstala jako památka neúspěšné stavební spekulace. Proti takovému „památkám“ naopak jsme vždy a za každých okolností co nejostřejší bojovali.

Nepovazujeme však za zcela správné, že tato stavební mezeru má být využita jako staveniště výhradně pro účely obytné.

Ve své práci s Dr. Vančurou a Dr. K. Svatoněm, kterou jsme předložili v březnu 1952 III. odboru MAP, zabýval jsem se urbanistickými požadavky Malé Strany a dospěl jsem k názorům odchylným od větších názorů.

Jedním z těchto názorů je od dob Balšánkových, že Malá Strana se vylidňuje a že tudíž je třeba zde zřizovat nové a nové bytové jednotky.

Zkontroloval jsem tento názor s ukazateli socialistické výstavby měst, jak je formuloval Močenko, Poljakov a j., u nás pak na př. náš Ústav pro architekturu a územní plánování a konečně i zákonitě vylidňování územním plánování z r. 1950.

Základním takovým ukazatelem je stanovení hustoty obyvatelstva. Podle zmíněných vylidňáků uvažuje se hektarová hustota čistá, jako podíl počtu obyvatelů určitého obyvatelského úseku, ohraničeného veřejnými plochami komunikací, sadů a p., t. j. plocha domovního bloku včetně dvorů a případně vnitroblohové zeleně neveřejného rázu. Tuto plochu máme vyjádřenou v pozemkovém katastru jako plochu domovních parcel.

V Praze III číni:

plocha domovních parcel	45,1 ha
počet obyvatelů v r. 1950	15,733 osob

čistá hustota hektarová 346,8 osob/1 ha.

V ploše domovních parcel a dvorů jsou však zahrnuty i velké palácové a domovní komplexy, zaujaté cizími legacemi a veřejnými institucemi, které prakticky jsou obydleny toliko nepatrným zlomkem z celého uvedeného počtu obyvatelstva. Tím se ovšem silně zvyšuje číslo hustoty skutečné obytné, takže se jistě pohybuje mezi 400—500 obyvj./1 ha.

Tomuto ukazateli odpovídá podle směrnice Ústavu pro architekturu a územní plánování z r. 1951 zastavění o výšce 6 obytných podlaží. Kde bychom měli tedy vystavět pro nynější počet obyvatelstva Malé Strany na jejich stavebních pozemcích sdištilé, odpovídající požadavkům bydlení v naší společenské formaci, musili bychom ji zastavět pětipatrovými domy. Takové domy na Malé Straně téměř nejsou — ani v části při Vítězné třídě nebo na Klárově — nehledě k obudnému domu Rožánkovu na Choťkově sídli.

Jelikož Malá Strana má většinou zastavění o 2 či 3 obytných podlažích, jakému odpovídá optimální hustota 130—240 osob na 1 ha, je zřejmo, že obytné části Malé Strany jsou mnohem hůře přelidněné než kterákoliv jiná část Prahy.

Tuto skutečnost jsme si také ověřili v Komitétu pro Prahu III a IV při MAP za součinnosti našeho Klubu při několikaleté práci na podkladech pro historický a stavební průzkum Malé Strany.

Jednoduchou početní úvahou dospěl jsem proto k závěru, že bylo-li by kulturním zločinem zvyšovat zastavění Malé Strany, je nutné snížit počet jejich obyvatelů a zvětšit volné plochy vnitroblohové.

Propočtením počtu podlaží vyšel mi tak optimální počet obyvatelstva asi 75% nynějšího.

Dalším srovnáním s urbanistickými ukazateli jsme si rovněž ověřili, že toto předlání je doprovázeno i krajně nedostatečným vybavením městských služeb, počínaje základními jejich stupni.

Jednou z takových nejzákladnějších služeb, od kterých se vychází nejen v socialistické praxi, ale dokonce i v západnické teorii, jsou jesle a mateřské školky, o jejichž významu pro naše budovatelské úsilí není třeba mluvit.

Děti do 3 let, které patří do jeslí, činí asi 6% obyvatelstva. Z nich můžeme brát prozatím v úvahu asi polovinu, t. j. 3%.

Při nynějších 16.000 obyvatelích je to řady asi 420 dětí.

Z hygienických důvodů není vhodné počítat na 1 jednotku jeslí více než 25—30 dětí; zároveň není možné sdružovat více než 3 jednotky. Je tedy na Malé Straně třeba prozatím 14 jednotek jeslí a v budoucnosti asi 10—11, t. j. asi 4—5 zařízení tohoto druhu, která je nutno rozmístit tak, aby k nim odnikud z obsluhovaného okruhu nebylo dále než asi 300 m. Plocha, potřebná podle sovětských směrnic Krátkého spravovatele architektura 1951 činí asi 12 m² na 1 dítě, tedy asi 0,5 ha.

Tuto plochu je zřejmě možné opatřit z plochy stavebních parcel, kterou je nutné třeba uvolnit, a nikoliv záahy do veřejné zeleně a uměleckých celků na úkor kulturních potřeb společnosti, jejichž neustálý rozvoj je základním staliniským ekonomickým zákonem.

Takovým nouzovým provisoriem jsou na př. i jesle ve Vrtbovské zahradě, které komolí tuto jednu z nejkrásnějších pražských zahrad, při čemž nemohou ještě naprosto vyhovět svému účelu, zejména po stránce hygienické.

Jsou obráceny k západu a tato závada je »zmršněná« ještě jejich značným zastíněním zahradními terasami, takže v létě jsou sice vystaveny odpolednímu úpalu, ale v zimních měsících zato jsou téměř dokonale připraveny o vzácné sluneční paprsky.

Vpředu zmíněná, dosud volná stavební parcela ve Vlašské ulici naproti tomu má všechny výhody, které si jesle vyžadují. Je obrácena k jihu, do zelené petřinských zahrad, položena při ulici, která je přirozeným sberáčem, nerušeným průběžnou komunikací, pro celý okruh mezi Karmelitánskou ulicí, Malostranským nám. a ul. Nerudovou, zejména pro jeho část kol Tržístě. Místní činitelé dobře pochopili její přednosti tím, že zde zřídili dětské hřiště.

Nebylo by jistě obtížné, uvolnit pro zřízení jeslí přizemek uvažované novostavby a přenést sem jesle z Vrtbovské zahrady, jejíž architektonická harmonie by se pak mohla plně rozzevřout.

Plocha stavební parcely č. k. 436 ve Vlašské ulici jest asi 500 m², takže by dobře postačila pro 40 dětí, t. j. pro 2 jednotky sovětského typu, které by plně nahradily zmíněné nevhodné provisorium. Pro potřebu jeslí, které ostatně nemají příslušných plošných nároků, bylo by možné uvolnit i část sousední nevýznamné zahrady čp. 591.

Tímto způsobem by bylo možné nejen uspokojit samozřejmě urbanistické požadavky zaplnění stavební mezery ale i vyhovět lépe a účelněji základním potřebám ekonomickým a kulturním.

Sedmdesátka dr. Emanuela Svobody

Přála tak nemápnadně a neokaně. Kdo by také ověřil, že ten »starší mladík« — jak s oblibou říká dr. Svoboda — přičadí se k stále vzrůstající skupince sedmdesátníků svého zájmového a pracovního prostředí. A skutečně pracovního, protože i dr. Svoboda nezaložil dosud ruce v káin, ba skoro naopak, jeho pracovní úsilí

se dostává do tempa skutečně obdivuhodného. Rodák z moravské Nové Dědiny (2. března 1883) vystudoval práva a vstoupil do služeb pražské obce. Jeho seznámení s rodinou Mikoláše Alše a pozdější spojení sňatkem s Alšovou dcerou Marynou určilo směr jeho stále prohlubujícího se zájmu a studia na Alšově díle. Ntternou přichylností

a houčevnatou prací dosáhl vědomostí předního znalce odkazu nejnadročnějšího malíře českého. A nejen znalce ale i propagátora a strážce. Podrobně ovládl životní běh Mikoláše Aleše a postavá se neobyčejnou pohotovostí dovede vypravovat slovem i perem málo známé i neznámé podrobnosti z Alešova života. Dlouhá řada článků, studií, knih, předmluv k obrazovým publikacím a slovních doprovodů k obrázkům vyšla za víc jak tři poslední desetiletí z jeho duševní dílny. Před našim zrakem se střídají titulkami knih: »Jak Mikoláš Aleš žil a tvořil«, »Mikoláš Aleš a Příbram«, »Mikoláš Aleš a Kolín«, »Alešovo přátelství se Svatooplukem Čechem«, »Marie Alešové, »Aleš a Jirásek — listy dvou přátel... Uvědomujeme si jeho přínos k organizaci Alešových výstav, nespomínáme na jeho zádky v uchování Alešovy freškové výzdoby pražských i mimopražských domů a vysoce jej oceňujeme jako obětavého a pohotového rádece všestranného alešovského studia a vlnného přednášece o milovaném předmětu se všech možných hledisek, předmluv, který se stal světloú nápis jeho života a neuvěřitelné práce. Řádky zjišťujeme jeho svěžest, upevněné zdraví, plány a nadevše pracovní elán, který slibuje další a další plody k pozdní Alešova genia. A k tomu upřímně, srdečně a věčně přejeme mnoho, mnoho zdaru a dlouhá léta činnorodé práce.

T. O. Zeilinka.

Dosud neznámí spolupracovníci našeho Klubu.

Postupem doby vyvíjí se Klub za Starou Prahu stále širší činnost, věřen jak svému poslání, které bylo a jest již od založení Klubu v roce 1900 hodnoceno jako vždy pokrokové, tak i poslání, které mu určuje společní nová doba vyplněná socialistickým budováním státu. Jde tu zejména o prohloubení péče o členstvo, o zděrné šíření správného hodnocení památek mezi nejširšími vrstvami našeho lidu, jakož i o vlastní péči o památky, pokud tu ovšem možnosti Klubu postačují. Při takovém stáje se šifícím zaměřováním své činnosti nemůže Klub spoléhati výhradně jen na vlastní pracovníky a musí hledati pomoc i jinde.

Vedenou pomocí tu Klubu poskytují kolektivní pracovníci Uměleckoprávního muzea, čímž pomáhá Klubu realizovati mnoho programových možností. Vozná veřejně výstava Klubu v roce 1950 byla technicky včas připravena jen ve spolupráci s tímto kolektivem, ochrana a nová úprava vzhledu reliéfu v malostranské mostecké věži v roce 1951 je jeho prací, úprava Alešova zahraničního pavilonu ve Vrtbovském paláci, který má připomínati Alešův pobyt a práci v paláci, byla umožněna jen za závažné pomoci těchto pracovníků. A není možno nepřipomenout i jejich účast a spolupráci při přednáškách Klubu, konaných v knihovně muzea.

Připomínáme tuto spolupráci a ochotu s jakou kolektiv vychází vstříc potřebám našeho Klubu proto, že jsou významně podloženy hlubokým vlastním zájmem všech spolupracovníků kolektivu o dějiny umění a že právě z tohoto niterného zájmu přišli pak přirozený zájem o práci institucí stejného zaměření — tedy i našeho Klubu — a přirozená ochota pomoci.

Za porozumění, ochotu a skromnost považuje Klub za Starou Prahu celý kolektiv za své nejbližší a nejvěrnější spolupracovníky, na které se může vždy v radostné spolupráci obrátiti. A za to patří celému kolektivu náš dík.

Frisching

Poříčský lev

V říjnu m. r. vstřil jsem si, že v ohybu Chotkovy silnice před Rožánkovým domem zřizuje se podezdívka pro drobný objekt, patrně pomník. Zanedlouho objevil se tam náš starý známý — kamenný lev z Poříčského sadu, který před třemi lety odtamtud nenápadně zmizel, neznámou pro a neznámou kam. Podle doslechu byl uložen na místě naprosto nedůstojném umělecké památky, a nyní objevuje se na opatrném konci města, nasazen na fiktivní osu prostoru před jmenovaným domem. Osa tato prakticky neexistuje,

ježto jde o terén s velkým příčným stoupáním a osového přístupu tu vůbec není.

Rožánkův dům patří mezi ty objekty, které hyzdí Prahu, a svou výškou na tomto nevhodném místě zpodobil hned při svém vzniku pobouření veřejnosti. Klub za Starou Prahu doporučoval již několikrát, aby byl odstraněn, a to v dobách, kdy to bylo dobře možno. Nyní se stává pozadím pro pomník a tím se mu přidává jakási účast na monumentálním účinku, tedy funkce, které si nezaslouhuje.

Kamenný lev, dílo Josefa Maxe, vzniklé právě před 100 lety, divá se na železném mříže Jeleního příkopu a myslí si: „Je to hezké, že jsem zase na vzduchu, ale kam mne to sem zavezli? Vždyť tohle jsou Hradčany, sem nepatřím! Patřím k Poříčské bráně. Skoro celý život jsem tam vydržel, viděl jsem, jak se stává městské muzeum, a půl století jsem se na ně díval. Na mne se dívali Pražané, procházející se v parku, zastavili se u mne, prohlíželi si mne, mohli přemýšlet o mém stáří, o sochaři, který mne vytvořil, a zde nejdě okolo mne ani noha, jen vůz za vozem projíždí tu nahoru a dolů zcela bez účasti. Skoda. Nu, stěhovaly se kašny, některé třeba dvakrát, měly prý se stěhovaly i některé dost velké stavební památky, snad se i já zas jednou dostanu na svoje místo.“

Nemyslíte, že ten lev má pravdu?

-ft

Nahradit Krannerův pomník?

Akademický malíř Lev Šimák přišel se záslužným návrhem (Lit. noviny, roč. I., č. 42) umístit dnes již slavné sousedí prof. K. Pokorného »Sbraitění«. Avšak místo, které navrhuje, se nezdá být vhodné a dílo, jež by mělo novému pomníku ustoupit, není tak bezvýznamné, aby mohlo být bez škody odstraněno. Je to Krannerův pomník na Masarykově nábřeží — první moderní pražský pomník.

Dnes, kdy vláda věnuje takovou péči ochraně památek, by bylo pochybené odstraňovat pomník, jež, ať už se názory na jeho uměleckou hodnotu různí, se památkou už stal a je vřítou urbanistickou součástí Prahy v těchto místech.

Architekt Kranner navrhl tento pomník císaře Františka jako krále českého za spolupráce sochaře Josefa Maxe v podobě novogotického tabernáklu v letech 1844—46, tedy už více než před 100 lety. I když jde o dílo souvěkého akademismu, přec je to práce vřídích umělců své doby a jako její doklad je už z kulturní stránky nevýznamné. Po odstranění jezdecké sochy Františkovy r. 1919 tu zbylo 25 postav, představujících v dobové alegorii české kraje. Mimo jiné jde i o dokument tehdejší ne právě rušné činnosti sochařské, která se z nedostatku zakázek vybíjela skrovně v drobné práci; a toto byl úkol monumentálně zamýšlený.

Tehdejší Staroměstské nábřeží, na němž byl pomník vřícen, bylo prvním pražským nábřežím, do jehož úpravy, dosud nepředstíženě, byl pomník ladně zapojen a je tak článkem slohového a dobového stavebního řešení určitého úseku staré Prahy, již chránit se stalo povinností, zdůrazněnou autoritami nejvyššími.

Kromě toho nutno upozornit na okolnost, že pomník nelze přenést, podle soudu odborníků, nemělo-li by to mít katastrofální následky pro jeho soudržnost. Nebezpečí rozpadnutí je na bile dni.

Pro vynikající dílo prof. K. Pokorného lze najít v Praze vhodnější místo, kde by lépe a bez škody díla jiného splňoval své výsoce ideové úkoly.

K opravě podloubí na Malostranském rynku.

V podloubí domu čp. 271 (prvotně zv. »U bílého vola«, v nové době »U Středí«) bylo na jaře čistěno a novým tónem natřeno podloubí a zvlášť jeho klenba. Na východní straně, vlastně již při domě Petřílkovském (čp. 272) je poslední zbytek viditelného klenutí gotického, což je při podloubích na Malé Straně vzácností. Právě o tuto část měl r. 1503 mlynář Jan Petřílka a jeho manželka Regina soud s držitelem domu »U bílého vola« Mikulášem Rájem a rada města uznala, že domněle je při podloubí dělicí zeď společná; skutečně překonala i velký požár o rok později (1503),

Zprávy památkové péče 1951/52 sešit 7-8.

o pět let později přetrvala smrt Mikulášovu ve sklepe malostranské radnice, kde byl popraven; a ještě dnes bychom se na její gotický zloz rádi zahledli, zvlášť, kdyby fungující to vloni úřední strážci památkoví dojednali a dosáhli toho, aby její profily byly očištěny od nánošu a úprava této památky byla provedena důkladně. Vždyť je to místo historicky významné i tím, že v domě čp. 271 byla po válkách husitských, kdy první radnice vyhořela, radnice druhá v. l. 1436-78, do které také vstoupil a nové konsely tu sadil Jiří Poděbradský. C. M.

Renesanční dům »Zlatý lev«

(čp. 261) na horním Malostranském rynku působí svou krásou, štíty, znamenitým portálem i jednokřídlými dveřmi v jeho německé renesanci. Připomíná se po prvé r. 1405, v husitských válkách byl r. 1420 vypálen a byla tu poustka do r. 1557; potom ji držitel vedlejšího domu Vít Skála odkázal své dceři provdané za Bart. Smrčova z Varvažova, humanistického spisovatele a primasa malostranského. Ten postavil r. 1587 patrový domek, který prodal r. 1592 Václavu Trostovi z Tiefenbachu, reg. zem. desk, který dům zvyšl o patro pět stavitele Petra Pisciny r. 1608, kteréž datum je také v záp. štítu. Projezem i dědicvím zaslala dom proslulá rodina Míseronů z Lisova, z nichž Jan Oktavian je r. 1669 prodal městskému písaři. Dům byl částečně opraven, když tu byla zřízena vinná »U mecenáše; při střešbě s Petřina ke Hradu v r. 1845 byl uštěrn vřol dekorativního nástavce, mající funkci attiky při rohu severozápadní střechy. Když r. 1852 bylo za dozoru úředníka St. památkového úřadu podloubi dom znovu natřeno, nebyl natřen vápenn uštěrn bosovaným portál, jehož kámen je i v konturách dobře zachovaný. C. M.

Plán Malé Strany z husitské doby

(1400-1434). Ve schůzi domácí rady našeho Klubu dne 18. února předložil při schématickém plánu Malé Strany, který k výzvě plánovacího referátu ÚNV podle svých mnohaletých archívních studií zpracoval Cyril Merhout a graficky do plánu v měřítku 1:1000 jej společně s ním zkonstruoval arch. Ed. Hnilčíka. Ve schůzi podal Merhout výklad, kterých kronik a archívních pramenů užil k určení celku i detailů k tomuto schématickému plánu; zejména byly to listiny a urbáře, gruntovní knihy a j., které nebyly ještě známy W. Tomkovi, zejména z archívu kláštera maltézského, strahovského a svato-tomášského. Tím místy změnila se určení Tomkova, zejména při detailech hradeb přemyslovských (1242, 1253, 1278), jakož i Karlových, dokonce i městské bran Strahovské (při čp. 247) a Písecké (při č. 158). Existenci vyšší mostecké věže pro dobu husitskou Merhout neuznává a není zakreslena. Je až z r. 1484. Přesně jsou stanoveny a barvou odlišeny domy jurisdikce městské, malostranské, potom svatojirské, jurisdikce maltézské, kde mu byl pomůckou jím zjištěný urbář z r. 1400 přepsaný v kopláři z r. 1580, jurisdikce strahovské a purkmistra hro vinčnických. V legendách na plánu jsou až na málo nezjistitelných uvedena jména všech držitelů tehdejších 230 domů podle zpráv - zejména i ze shofejších již knh arch. pražského (č. 2099 z doby husitské a 323 Chaos rerum memorabilium) a to z doby před květnem 1420, kdy v husitských bouřích celá Malá Strana vyhořela. Po výkladu byla debata, po níž autor Dr. Žd. Wirth za toto dílo poděkoval. Rovněž pozornost a debatu vyvolalo prohlédnutí plánu ve Stát. histor. ústavě 24. února. Všude se také oceňuje zásluha Plánovacího referátu m. Prahy, že toto dílo dal vytvořit, jakož i plán z doby bělohorské a ještě letos bude vyhotoven plán z doby vrcholného baroka mistrnou rukou arch. Hnilčíky podle návrhu Merhoutova. Jako doprovod ke plánu se piší nekollikalistová vysvětlení a zdůvodnění.

cm: Oprava kulturních památek v Třeboni (Lid. demokracie 17. II. 1952). Třebíč je památková rezervace. Vývoj města a výsledky památkového průzkumu zaznamenané v rezervační knize.

Předposlední sešit Zpráv památkové péče věnuje velkou pozornost významné historické i přírodní památce, která takřka před našima očima se rozpadá a jejíž pozvolné zkáze nemůžeme téměř zabránit. Jsou to mnichovohradištské »Drábské světničky, skalní útvar, charakterizující okolní krajinu, se zbytky středověkého skalního sídla. V tomto sešitě jsou otištěny o Drábských světničkách, jejich modelu a rekonstrukci skalního sídla dva články.

První článek »Středověké sídlo Drábské světničky na Mnichovohradištsku, jehož autorem je Vincenc Vojáček, uvádí v první části článku literaturu a badatele, kteří se zabývali Drábskými světničkami, v druhé pak rozebírá přírodní útvary, které s pískovcového masivu vytvořily skalní útvar, přibližný pro český ráj. Ve zbyvajícím odděle autor podrobně popisuje dochovaný stav celého skalního útvaru včetně zbytků osídlení, který byl zachycen v modelu zhotoveném pracovní skupinou Státního archeologického ústavu. Tento model je jedinou možností, jak zachytit a uchovat budoucí obraz památky, jejíž stav se zhoršuje viditelně rok od roku působením povětrnosti a stopy po osídlení (zachované ve zbytcích 18 světniček ve skále tesaných, 7 dřevěných staveb, 6 mostních konstrukcí, 5 skalních chodbách a palisádové opevnění) nenávratně mizí. Je tedy velkou zásluhou profesora Filipa, z jehož podnětu pracovní skupina, skládající se z autora článku, sochaře L. Pichla a malíře J. Bendy, vytvořila podrobný model Drábských světniček, že tato památka aspoň v obraze nezahyne. Podkladem pro model byl situační plán ing. Panty z r. 1943. Model sám je v měřítku 1:17, na ploše 16 m², vysoký 3,25 m a je umístěn v muzeu v Mnichově Hradišti tak, že pohledy návštěvníků odpovídají pohledům ze skutečných stanovišť a s patřičnou perspektivou.

Na tento model, který ukazuje, jak Drábské světničky vypadají dnes, navazuje druhý model, představující skalní sídlo v době, kdy ještě žilo. Ing. Dobroslava Menclová v článku »Drábské světničky« shrnuje závěry vyplývající z rozboru zbytků osídlení a jejich situace, vyvozuje z nich hradní typ, zejména s umístěním věže, která byla zřejmě průchozí a podle něho dáleje opevnění skalní sídlo do konce 14. stol. anebo do 15. století. Datování se pokouší opět rozlorem architektonických prvků. Je to náznak segmentové klenby jedné z komor ve skále tesaných, jakož i existence a umístění kamenné kazatelny v kapli, které předchází datování potvrzuje. Místní názvy a historické prameny, jež se sice netýkají hradního sídla přímo, nenajdeme rovněž potvrzuje zmíněné datování a upřesňuje je na dobu po r. 1420, ale i vysvětlují účel a důvod vzniku hradu, který hrál důležitou roli v pohusitské době jako ochrana posic Strádků proti šlechtě věrné Zikmundovi a proti ohrožení z Míšeň a Lužice. Srovnáním pak toho, co známo o jiných staveb tohoto typu a s tehdejší válečnou taktikou, bylo možno přikročit k rekonstrukci hradního sídla, tak jak vyhlíželo asi v 15. stol.

Další článek Antonína Friedla »Nový pohled na známejskou rotundu a její genealogickou řadu přemyslovských podobizen, zabývá se zajímavým způsobem napsím, vztahujícím se k maltéřské výzdobě rotundy, objeveným v posledním stadiu jejich konservace, o jehož pravosti vznikly pochybnosti. Nápis byl prozkoumán se všech hledisek zvláštní komisí, složenou ze znalců paleografie, dějin obecných, dějin umění, filologie a odborníků technologie. Nápis byl fotografován různými technikami. Pravost nápisu ověřena metodami duchovními i fyzikálními technologickými, má význam jak pro nový názor na maltéřskou výzdobu kaple sv. Kateřiny, jejíž datování do 12. stol. potvrzuje, tak i pro paleografii a epigrafii, neboť se tím doka-

zuje, že vedle majusculem napsán existovaly již v románské době pamětní nápisy v minuscule. Zveřejnění písemných posudků a provoková třeba učiteli, neboť názorné ukázkou metody řešení složitých památkových problémů ve spolupráci mnoha vědních oborů.

Článek s jistými příklady zámek v Nebelově určuje tuto architekturu, pozoruhodnou jako poměrně rané dílo Jakuba Augusta, autora četných staveb v Plzni a západních Čechách z konce 17. a počátku 18. stol. Augustus zde však užil projektu či předlohy cizí. Dispozice zámku, uzavírající se soustředěné do nádvoří, vytvořeného dvěma protilehlými trojstrannými traktů, spojenými příčnými spojnicemi, souvisí s tvorbou Jana Lukase Hudebrandta (Hudebrand, Hudebrandt v Sauburku, Aschach), provedení je však nesporně Augustusovo, jak ukazují obdoby jednotlivých článků a motivy užatými jím na domech v Plzni (solnice čp. 258, čp. 344 a čp. 351).

sešit 9—10.

Poslední sešit XI. až XII. ročníku Zpráv památkové péče přináší několik článků, zaměřených přímo k praktické památkové péči. Jsou to tři pojednání Doc. F. Petra, přednosti státního památkového ústavu v Praze a to »O restaurátorech v minulosti a přítomnosti«, »Škodlivé zjevy na malbách nástěnných« a »O polychromii pleťových částí dřevorezby starých mistrů«.

Bojovně kritický článek »O restaurátorech v minulosti a přítomnosti« kritizuje tajněstářství, jímž restaurátoři výtvarných děl od nejasných děl kryjí a ještě mnozí kryjí svou práci a nezřídka i neodbornost. Zprávy o restaurování a opravách obrazů sahají až k Římu, kde se dokonce hovoří o snímání a přenesení nástěnných maleb. Historické prameny o opravách a restauracích výtvarných děl jsou dosti hojné a jsou v nich, bohužel, časté zmínky o opravách nepodařených. Byly to právě chyby restaurátorů, jimiž byly obrazy těžce poškozeny nebo dokonce zničeny, které vedly od konce XIX. stol. k všudeckému zkoumání problému oprav výtvarných děl. Tento problém není dodnes uspokojivě vyřešen nejen po stránce technologické ale i theoretické. Není dosud stanovena bezpečná hranice dovoleného zásahu restaurátora hlavně tam, kde nejde jen o prosté vyčištění, nýbrž kde byl obraz v některé své části zničen. Článek zdůrazňuje nutnost, aby všichni, kteří se účastní rozhodování o způsobu a metodě oprav výtvarných děl a to jak restaurátor sám tak i historikové umění, kteří obvykle provádějí dozor nad opravou, byli dokonale seznámeni především s technologií výtvarného díla v jejím historickém vývoji. Bez dokonalého ovládnutí technických postupů všech historických období, v nichž výtvarné dílo vznikalo, není možno správně stanovit diagnózu choroby výtvarného díla a vyvolit správný způsob a metodu opravy. Většina chyb a nedostatků tkví v poučnosti a nedokonalosti odborné literatury tohoto oboru, neboť dorost mladých restaurátorů nemá, o čem opřít. Některé z praktik, uváděných v odborné literatuře, vedly by podle Doc. F. Petra k přímé zkáze výtvarného díla. Státní památkový ústav snaží se zabránit dalším škodám, vznikajícím neodborností jak praktických restaurátorů tak i dozorčích orgánů památkové péče a výsledky práce restaurátorů i odborných referentů dokazují, že tato snaha ovládnouti problémy spojené s opravami výtvarných děl po všech stránkách je úspěšná.

V předchozím článku Doc. F. Petr kritizuje tajněstářství restaurátorů minulosti i přítomnosti. V druhém svém článku »Škodlivé zjevy na malbách nástěnných« dává k dispozici část svých restaurátorských zkušeností a restaurování nástěnných maleb. Popisuje škodlivé zjevy, analyzuje příčiny jejich vzniku a uvádí způsoby jejich odstranění a nápravy škod. V dodatku autor článku uvádí různé cesty k rozpoznání různých technik nástěnných maleb. Upozorňuje také na důle-

žitost průzkumu zdiva, na němž je nadětná malba provedena, a na nutnost zachránit budovu a zdiva a malbou dřívě, ještě než se začne s vlastní restaurací malby. Tu musí spolupracovat a přitom průzkum vést oddělení historiků umění, architektů a restaurátorů. Všichni tři tři činitelé jsou též odpovědní za odstranění příčin škodlivých zjevů, aby zkáza výtvarného díla po provedení restaurací nepokračovala a škodlivé zjevy se neobjevily znovu.

Třetí článek Doc. F. Petra zabývá se úzkým problémem polychromie starých dřevorezby. Polychromie inkarnátů starých dřevěných plastik bývá neobvyklé jemně provedena a podobá se vyleštěné slonové kosti. Autor vyvrací názory odborné literatury, že tohoto dokonalého vzhledu bylo dosaženo pouhým broušením a leštěním. Podle jeho soudu byla prováděna polychromie pleťových částí dřevěných plastik technikou polimentovou s použitím polirovací lešit, leštěné achátové nebo kančí zubem. Dále popisuje podrobně postup práce a přípravu polimentového podkladu a ukazuje, jak starí mistři dosahovali jemných lasurových tónů pomocí vodových barev, nanesených před konečným vyleštěním jablem. To umožňuje nasadit jakýkoliv barevný odstín i černý, na př. u imitace ebeny.

Významným přínosem k tvůrčímu středověké architektury je studie Dr. Ing. V. Mencia »Tvary klenbových žebrových a gothicé architektury«. Tvar klenbových žebrových a jeho profil byl velmi citlivý ke všem slohovým změnám a proto je velmi vhodný k časovému zařazení středověkých staveb. Článek je doprovázen jedenácti tabulkami přehledu klenbových žebrových, které možno rozdělit do tří skupin: žebra diagonální, meziklenbová a přírodní. Tabulky ukazují bohatý vývoj tvarů žebrových od prostého hranolovitého žebra lombardského říšského cistercijského až do našich krajín, až k pozdně gotickým žebrovým, na nichž můžeme zřetelně pozorovat tvary renesanční směry.

Eva Šedáková podává výsledky průzkumu Hrádku v Kutné Hoře, adaptovaného pro účely archivní a muzejní. Zajímavý stavební vývoj budovy, jejíž jádra z doby před r. 1420, ovlivněné královskou stavební hutí a pozdější přestavbou z doby kol. r. 1480, činí z ní jednu ze vzácných památek Kutné Hory, dokumentují plány půdorysů a řezů stavby jakož i fotografické snímky.

O nové opravených nástěnných malbách Josefa Navrátila v jirněnském zámku píše Vlasta Dvořáková. V minulém roce dokončili posluchači školy prof. Slánského opravu t. zv. alpského pokoje. V článku je uveden popis maleb provedených objevnými barvami a rozsah jejich poškození po požáru, které národně ukazují fotografické snímky. Je v plánu opravit příští rok všechny poškozené Navrátilovy nástěnné malby, t. j. zbývající malby v Jirně, v bývalém Michalovicově domě v Praze, v kapli na Hradce, v kapli uvnitř síni královské v Praze a na zámku v Zákupcech a Ploskovicích.

Další články zabývají se nalezeným Machkovým obrazem J. O. Wirtha z r. 1840, nadstropními deskami ve stěně zámku Ostolovicích (vlny rytin Virgila Sokle), objevem pozdně gotických nástěnných maleb v Rappachu a novými nálezy a opravami nástěnných maleb a obrazů v Krtni v Repory (nástěnná malba z doby kol. r. 1280), v Čes. Krumlově v domě čp. 14 na Latráně (pozdní got. malba nástěnná), v Kožanech u Kralovic (malby z doby kol. r. 1400 v presbytáři far. kostela), v Plané nad Mží (malby v kostele též kol. r. 1400), v Čes. Krumlově v domě čp. 13 (malby z doby kol. r. 1570/80), v Horově Týně (kol. 16. stol.), v Klučenicích (oltářní obraz P. Brandla) a v Doksech (nástěnné malby od Hugo Ulrika ve valdštejské zachované eckárně na nádraží). Autory těchto článků jsou J. Kostka, M. Rejzková-Matyášová a J. Pavel. Mayer

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Ročník XXVIII

V Praze 30. června 1953

Číslo 3

Naděje a obavy

Praha stověžatá, Praha, matka měst...

Kolikrát se přehnalý přes její zdi dějiny, kolikrát ponížena a kolikrát povstala k nové slávě. Vycítujeme při studiu dějin, co ukládá na ni chystáno a přesto, že čteme historii sta let starou, chvějeme se úzkostí a oddechne si, když chmurný přízrak zkázy se rozplyne.

Stejně rozrušení jsme prožívali revoluční chvíle v roce 1945, kdy zkomírající nacistický duch se chtěl naposledy vymstít na Praze, srdci Čech, bez ohledu na to, že po celé trvání protektorátu ji vydával za město s ryze německou politickou a kulturní historií. Obava a naděje, víra v genia Prahy, zimině se v nás střídala.

Přišla chvíle osvobození, chvíle znamenající obnovu Československa, státu lidové demokratického, a současně záchranu Prahy. Lidové demokratický řád znamenal současně konec buržoazního panství a s ním i konec bezohledné spekulace a kořistnictví, konec obav před dalším bezhlavým ničením pražských památných objektů a naději v to, že v novém budování Prahy ve smyslu socialismu budou naše památky, jako důkaz schopnosti a práce našich předků, plně uplatněny.

Skutečně provedlo se v ochraně památek více, než kdy za dlouhé buržoazní éry. Bylo obnoveno Karolínium a o úpravě jeho nejbližšího okolí vedou se přísné diskuse, aby nebylo unáhleně poškozeno jádro. Bylo opraveno Klementinum, vzorně upraveny revolucí poničené domy Staroměstského trhu včetně staré části radnice, byla vybudována Betlemská kaple, aby připomínala místo působení Mistra Jana, byla opravena řada palácových a chrámových architektur. Pražský hrad stal se pak jakýmsi ústředním bodem péče o památky. Pietná oprava Míčovny, úprava hradní jízdárny, úprava domů v Jiřské a Zlaté ulici, oprava královského letohrádku, úprava ústředních prostor tereziánského hradu, mnoho nových výzkumů archeologických — zejména objev nejstaršího kostela, to vše jsou jasné doklady, jaké péči se památky pražského hradu, odvěkého symbolu naší politické samostatnosti, těšily.

Nechťjme zabíhat k případům mimopražským, kde mohlo být vykonáno relativně ještě více, protože se jedná o menší celky. Telč, Lo-

ket, Slavonice, Cheb a jiné, mluví řečí jasnou a nesmlouvavou.

Je jisté přáním všech uvědomělých občanů našich, aby se v této záslužné práci pokračovalo a aby krásy naší vlasti více a více zdůrazňovaly její kulturní postavení. A tu dlužno říci přímo, že o osudu a hodnotě památných objektů musí rozhodovati občané skutečně uvědomělí a v první řadě, odborně vzdělaní a historie a kultury ználí odborníci. Takovou průpravu nemůžeme přirozeně žádati od všech těch, kteří byli na různých místech postaveni v různé úřední funkci, neboť všichni nemůžeme mít stejnou klasifikaci pro různé obory lidské činnosti. Toho jsou si uvědomělí občané jistě plně vědomi a vědí, že v určitých případech není úhonou dotázati se na radu a názor odborníka. Vždyť i pro odborníka není namnoze jednoduché případ rozřešiti; má-li rozhodnouti odpovědně, musí jej prostudovati po stránce historické a kulturně umělecké a jistě i s ohledem na potřeby dnešní doby.

Bohužel, jsou případy, kdy rozhodovaly motivy zcela jiné a pak dochází k neodčimtelným kulturním škodám, jako tomu bylo při unáhleném zboření plzeňské brány v Rokycanech, ke kterému došlo přes vážné varování odborníků. Tu nelze nadlouho vystačiti s omílkou, že ještě nejsme tak daleko, protože pak zůstává vždy nebezpečí, že by se podobný případ mohl opakovati. I tu dlužno s díky kvitovati, že je snaha sbor odborníků rozšířiti a dání mu určité pravomoci.

Čím větší je celek, o který se jedná, tím větší je odpovědnost před kritikou budoucích generací, a tím větší ohleduplnosti a opatrnosti je třeba. Je třeba zaujmouti stanovisko k několika zásadním hlediskům, kterými by se měli projektanti řídit.

V první řadě je třeba při promýšlení regulace města pro potřeby nové doby památné objekty rozříditi podle historické a umělecké důležitosti. Slovo objekt dlužno chápati v širším slova smyslu. V Praze takovým objektem není jen palác, chrám, pomník, ale i Hrad, Malá Strana, Staré Město jako celek. A tam, kde se rozhodne o prvotřídní důležitosti objektu, musí se regulační plán bezpodmínečně podrobiti situaci a potřebám chráněného objektu a podati takové řešení, aby objekty zůstaly regulací nedotčené a naopak,

aby v nové regulaci umělecky a polohově vyčnížely. Prostě: regulační plán musí se řídit polohou objektů a nesmí dojít k situaci, v níž by existence objektu se podřizovala trpné regulačnímu plánu. Bylo by k politování, kdyby se ještě dnes mohli vyskytnouti regulační plán, který by se odvažoval přetřít Staroměstský rynek novou autostrádou, právě tak, jako kdyby dnes někdo uvažoval o zavedení tramvajové linky třemi nádvořími pražského hradu. Stejně by bylo tragickým neporozuměním historie Prahy, kdyby se vyskytl návrh na zrušení posledních památek starého ghetta pražského, světoznámé staronové synagogy a stejné světoznámého starého židovského hřbitova.

Pojem památného objektu neřídí svůj význam stářím. Dnes je nám stejně drahé Národní divadlo nebo Dům umělců, s jichž zasazením do obrazu města, jako kaple sv. Kříže Menšího na Starém Městě z XI. století. Pojem památného objektu leží více ve významu, s nímž se vřadil do historie národa, než v jeho stáří. I existence a polohy těchto, řekněme, novodobých památných objektů, musí regulační plán zplna dbáti.

Památný objekt nežije sám, nýbrž spolu se svým okolím. Zanikne-li okolí či prostředí, do něhož jej zasadila práce našich předků, objeví se objekt sám jako truchlivá kostra, čekající na poslední ránu krumpáčem z lásky. I toho musí regulační plán dbáti. Malá Strana, zbavena své pobřežní zeleně a svých přirozených břehů, stala by se smutnou kulisou pražskému hradu. Anežský klášter — jak přirozeně dokázaly regulační plány dřívějších regulačních návrhů — stane se trapný, pozbuďe-li svého okolí. Chyby minula,

zboření Dienzenhoferova pavilonu na Smíchově, zboření renesančních helmovských mlýnů, byly logickým a neúprosným zakončením toho, že se zničilo jejich okolí a kostel sv. Ducha na Starém Městě mluví dodnes příliš zřetelně.

A nakonec a v první řadě důlně každý regulační plán konfrontovati s obrazem města a jeho historickým vývojem. Srovnati se zemí tisíciletý vývoj a postaviti město nové, nesmí být úlohou architekta, protože k tomu by stačily řemeslné znalosti stavitelského mistra. Podobné projekty mohou se uplatnit jedině pro takové části města, které nemají ničeho říci z naší historie, na příklad pro Žižkov, Nusle, Nové Dejvice, ale nesmí přijít v úvahu pro části, které jsou chráněny jako památkový celek nebo které postup doby vřadil do pojmu památkových čtvrtí.

Úvaha tato chová v sobě dvojí. Naději, že naši architekti rostou ve skutečné znalce a sebekritické pracovníky, vědomé toho, že po stránce historické a umělecké musí svou činnost koordinovati s názory skutečných historiků a znalců dějin umění a obavu, zda jsme skutečně již tak daleko, aby tuto samozřejmost architekti a projektanti pochopili, aby projekty byly do důsledku prodebátovány a zda historikové a znalci umění jsou skutečně bráni k radě a pomoci ve všech případech, kde jim náleží hlavní slovo. Těšíme se naději, že naši architekti a projektanti vyrostli již bez výjimek v tak sebekritické a uvědomělé občany, kteří nebudou považovati za ponížení dotázati se při své práci historiků a znalců umění a kteří jsou si vědomi své odpovědnosti před soudem budoucnosti. A to je dávnejší přání a požadavek našeho Klubu. L. Prisching.

Bývalý Salmův palác v Olomouci

Na Masarykově náměstí v Olomouci, v jeho severozápadním cípu, stojí velká samostatná budova; je to bývalý Salmův palác se širokým průčelím do náměstí a s dvěma dlouhými křídly do přilehlých ulic, do ulice Riegrovy a do ulice 28. října. V této budově, označené popisným číslem 372 a orientačním číslem 1, Masarykovo náměstí, se při vybourávání dveřních otvorů zřítla klenba nad přízemím a současně se objevily trhliny na průčelí do Riegrovy ulice.

Poněvadž jde o velmi hodnotnou budovu, s uměleckého hlediska památkové cennou, bude dobře obeznamenati se s historií i se stavebním vývojem této budovy.

V XVI. a XVII. století naše bývalá šlechta, výhradní majitelka velkých zemědělských a lesních objektů, měla vedle svých sídel na venkově také obydlí v městech, ve kterých bydlela zvláště v době zimní a mimo to též v době, kdy se konalo zasedání zemského sněmu v Olomouci. V našem případě majitel panství a zámku v Tovačově, Julius hrabě ze Salmů, zemský hejtmán moravský, měl v Olomouci dům čis. pop. 409 »U zlatého stromu« na Masarykově nám. č. 26 (pasáž kina Jas). Roku 1637, když se stal

předsedou moravského sněmu, pojal úmysl vystavěti v Olomouci velký dům — palác. Za tím účelem zakoupil v roce 1640 tři domy, aby je sjednotil v jeden velký objekt; byl to dům s vinnou na rohu náměstí a dnešní ulice Riegrovy, pak sousední dům do nynější ulice 28. října a konečně třetí dům v Riegrově ulici, byla to budova mincovny, kterou získal záměnou za svůj dům »U zlatého stromu«. Za těmito domy byl ještě prýjezd či ulička v přímém prodloužení ulice Kostelní. Již v roce 1641 byly tyto tři domy vyňaty z pravomoci městské, zapsány do zemských desek a byly osvozeny od městských dávek. V roce 1653 byl zde již jen jediný dům, jak je uvedeno ve starých seznamech domovních.

Z archivních pramenů bychom se dále dověděli, že v roce 1687 upravil a zvedl majitel domu na své útraty dlažbu na náměstí před svým domem. Při velkém ohni v r. 1709 vyhořel také tento dům a byl obnoven. V roce 1728 hraběnka Salmová dala dům restaurovat městským zednickým mistrem Volfgangem Reichem, který neúnosné základy zpevňoval zarážením pilot a razil je až k sousedovu domu v Riegrově ulici,

takže se na tomto sousedním domě objevily značné trhliny. V roce 1764 zřítla se v domě stáj, která poranila dva koně patřící veliteli pevnosti, bydlícímu v domě. V roce 1785 byl dům prodáván v dražbě, ale bezvýsledně. Rok po tom byla v domě zřízena nová velká kavárna Sabelova, která se dokonce vyrovnávala vídeňské kavárně Milaniho. V roce 1791 koupil dům zednický mistr z Povlu Jan Freiwald, který se pustil do velké stavby a přestavby tohoto domu, ale pro velké finanční potíže, které mu z toho vznikly, dostal se v roce 1801 pro 34.650 zlatých do konkursu. V roce 1811 patřil dům kavárníku Václavu Treuovi, roku 1840 dědila dům jeho dcera a po ní její dědici; až v roce 1886 koupila dům rada města Olomouce, která předběla české kupce, kteří zde chtěli vybudovat český Národní dům.

A nyní o stavebním vývoji budovy; co nepověděla historie domu, to objasňuje vzhled budovy samé. Budova je třípatrová, v průčelí do náměstí má 8 okenních os, do ulice Riegrovy 11 a do ulice 28. října 14 okenních os; v půdorysu je to stavba dvoutraktová, v průčelí má obytné místnosti, do dvora chodby, pouze v ose budovy do náměstí se rozšiřuje o tříramenné schodiště. Střed budovy je obohacen velkým portálem s předloženými sloupy, které nesou balkon prvního patra. V průčelí je zdůrazněno »honosné patro«, nadokenními římsami s bohatou reliefní výzdobou; mezi okny jsou patra sepijata svislými lesánami, rohy budovy jsou kvádřovány a celé vysoké přízemí horizontálním dělením dělá dojem stavby z mohutných kvádrů. Ve sklepech je viditelné, že dům pozůstával ze tří domů a z uličky; sklepy těchto starých domů jsou zachovány, dokonce i vchod do sklepa přímo z uličního chodníku, kudy se válely sudy s pivem a vínem, ten byl zachován na rohu náměstí u Riegrovy ulice. Tam dokonce základové zdivo končí vysoko nad podlahou dnešního sklepa. Prostory sklepní jsou pěkné, suché, prostorné, stavebně zachovalé a pocházejí z doby sluhu renesančního, ale někde lze sledovati i období sluhu ještě staršího. Pod bývalou uličkou budova není podsklepena. Pod zřícenou klenbou v přízemí objevilo se staré zdivo, které mělo nad přízemím trámový

strop; ten byl mnohem níže položen, nežli je strop dnešní. To znamená, že tato přízemní část zdíva pochází z původních starých domů, a že Julius Salm, po odchodu Švédů z města v roce 1650, mnoho nevystavěl a že jen koupené tři domy stavebně sjednotil. Je to pochopitelné, neboť jeho panství bylo Švédy zničeno, město Tovačov pobořeno a vypáleno a majitel Salm brzy zemřel v r. 1655.

První větší stavba byla provedena až synem majitele Ferdinandem Juliem Salmem, který byl královským komořím a zemským soudcem, a po dokončení celé stavby, v roce 1687, upravoval dlažbu kolem celého nového domu. Jak velká a vysoká byla tato budova, nedá se zatím stanovit, jistě byla jednopatrová, snad i dvoupatrová; této stavební době odpovídá dnešní honosný, široce založený portál. Z této doby jsou také kamenné čtyřhranné kuželky na zábradlí při schodišti v přízemí i v prvním patře. Rok 1709 byl záhubou skoro celého města; ohromný požár zničil 350 domů, kláštery a kostely v městě a také tento palác byl požárem zasažen. Po ohni byl sice opraven, ale jistě neodpovídal dřívějšímu stavu, neboť v roce 1728 byla na něm provedena velká přestavba. Zednický mistr Reich v ulici Riegrově v nezastavěné části bývalé uličky beranil do »bezdné« země piloty, aby získal únosnou základovou půdu pro větší stavbu. Kdyby při tom nebyl naboural sousední dům městského radního Aloise Weltzla (dům č. 13. pop. 372 v Riegrově ulici č. 4), ani bychom o této přestavbě nevěděli, neboť soused si ve stavebních protokolech na poškození svého domu velmi stěžoval a žádal náhradu škody. Při této přestavbě vznikl nynější dům, ale jen dvoupatrový, nad přízemím zaklenutý, nad starým portálem zřízen balkon, bývalá ulička byla úplně zastavěna, ale tato část nebyla podsklepena, zato v patře do Riegrovy ulice byla v jedné místnosti provedena klenba. Zajímavé je uliční zdivo, je 120 cm silné, zvenčí a uvnitř je zděno na celou délku cihly, ale uprostřed ve zdivu je jen vápenné píště; t. j. písek, drobný kámen a úlomky cihel jsou smíšeny s vápennou maltou (podobně se dnes dělá beton, jenže s cementem). A toto píště je místy, zvláště v přízemních pilířích, porušeno, patrně silným zatížením a zvláště roztržením, takže povstala uvnitř zdíva sypká nesoudržná hmota, která ohrožuje stabilitu budovy.

Na rozsah této dvoupatrové stavby možno usuzovati z průčelí, kde mezi okny jsou průběžné svislé leseny a nad okny prvního patra jsou nadokenní římsy, a to dvoje nad sebou v různých zvlněných formách a trojúhelníky, půlkruhy a segmenty, pod nimi pak jsou reliefy různých motivů, znázorňující zbraně všech druhů, náboje nebo brnění s helmicemi, pak jsou zde reliefy mužských poprsí v oválních medailonech, otočené akeantovým listovím, nebo též samostatná ornamentika z akeantových listů spirálovitě svitnutá. V druhém patře jsou kolem oken stejně profilované obruby jako v prvním patře a nad

nimi rovná návojeová římsa. Nad druhým patrem je průběžná malá kordonová římsa, která však chybí v Riegrově ulici.

Zednický mistr Jan Freiwald provedl po roce 1791 nadstavbu třetího patra a jistě také řádnou celkovou opravu domu, při které se značně finančně zadlužil. Této době odpovídá prostá výzdoba pod okny třetího patra; jsou to jednoduché, pevně pletené girlandy, visící na čtvercových ploškách; mezi okny jsou v ulici 28. října plochy bez výzdoby, ale do náměstí a do ulice Riegrovy jsou leseny protaženy z dolních pater. Z této doby je také členění ploch pod návojeovou římsou nad okny druhého patra. Hlavní římsa ukončuje budovu ve stejné výši po celé délce. Datování této přestavby je vyznačeno na starém portále letopočtem 1792, který je vysekán do výchozího boku velkého středního klenáku, který nese balkon.

V novějších dobách provedeny zde byly snad jen dvorní přístavby; po velkém ohni v roce 1906 byla vyhořelá šindelová krytina a mansardový krov s vikýři nahrazena dnešní pálenou taškou na sedlovém krovu. Za první republiky byly byty v patrech zrušeny a umísťovány zde postupně městské úřady, takže se budova stala filiálkou radnice; zřízeno zde centrální topení, přičky bourány a nové dělení stavěno, městská spořitelna zřídila osobní výtah, ale jen do prvního patra, ve dvou obchodech zřízeny velké výklady (Colonie, Fousek). Za německé okupace byly nahrazeny dřevěné podlahy na chodbách těžkou terazzovou dlažbou na dřevěných stropech a provedeny menší vnitřní úpravy. Po roce 1945 byly zřízeny další velké výklady v místnostech po spořitelně a také v Riegrově ulici, čímž se pilíře přízemního zdiva velmi znižily a také zatížily.

To je celý stavební vývoj budovy, není tedy

jednoduchý; budova nevznikla najednou, na jeden ráz jako novostavba, ale skrývá v sobě ve sklepech zbytky renesančních budov, portál a schodiště je z období počátečního slohu baroka, průčelí I. a II. patra je z doby vrcholného baroka a nadstavba je empírová.

A nyní o budově celkové a o tom, jak se včlenila do organismu města. Palác je situován na nejkrásnějších prostorech náměstí proti sloupu Trojice a spojeně s menšími bývalými paláci Petáše (č. 25) a staré šlechtické residence, později císařské pošty (dnes pasáž kina č. 26), tvoří velmi cenný architektonický kout, charakteristický pro malé náměstí a vytváří tak účinné vyvážení proti stejné hodnotnému zastavění na východní straně náměstí kolem jezdecké kašny Caesarovy.

O budově samé musíme říci, že tato architektura velkých rozměrů je nejhodnotnější barokní budova světská v městě Olomouci. Obdobnou budovou byl palác Dietrichštejnský, který stál na druhé straně náměstí, na rohu nynější ulice Jana Opletala proti knihkupectví, ten byl však již zbourán v roce 1880. Ostatní barokní paláce na tomto náměstí a také jinde v městě jsou buď pouhé budovy řadové (na př. uvedená čísla 25 a 26) anebo na zastrčených rozích (palác Podstaveckého p. č. 206 v ulici Ztracené č. 2 na rohu do Michalské), které se svým vzhledem samostatně neuplatňují. Není zde mluveno o starších renesančních domech a palácích (hotel Tatra, budova staré radnice č. 5 na náměstí s pasáží na Mořickém náměstí), které se nemohou dobře srovnat s těmito novějšími barokními paláci. Průčelí budovy je provedeno do náměstí v rovné linii a je jak do náměstí, tak i zásti do obou bočních ulic zvýrazněno vrcholné barokními zdobnými prvky nad okny prvního patra; nadstavba třetího patra je dobově úsporně řešena. Celkové průčelí je jednotné, má dobrou členitost hmoty a tvoří uzavřený celek pro sebe, který dává dobře vyniknouti bohatě provedenému portálu se čtyřmi polosloupy a dvěma předložnými sloupy nesoucími balkon prvního patra.

Tento barokní palác se nijak násilně nevkládá do organismu města, ale naopak začleňuje se do náměstí velmi vhodně a nenápadně a jeho architektonická dekorace průčelí toto náměstí modeluje a rytmisuje světlem a stínem.

Na nové zastavění tohoto místa byly již různé projekty (o stavbě Národního domu v r. 1886 byla již zmínka), tak na př. objevil se projekt na zastavění vysokým domem, také bývalá firma Baťa chtěla zde stavěti svůj obchodní dům. Musíme však být rádi, že se z toho nic neuskutečnilo.

Poněvadž se město Olomouc stalo kulturní a památkovou rezervací, musí být hrdo na to, že má množství stavebních a kulturně uměleckých památek, ale musí je také ochraňovat. Nesmíme říkat, jestliže památek máme dost, že nebude škoda, když o nějakou přijdeme. Podívejme se,

jak na př. město Brno každou sebemenší věc ochraňuje, každý portál hájí, aby zachovalo aspoň to, co má. Proto vážme si našich starých bývalých paláců, neboť ty zůstávají v městě kamennými pomníky moci, ale i pomíjející slávy, vyprávějící o výnosnosti poddanství feudálního období, ale také o stavební kultuře těchto dob, kterou vytvářel dělnou rukou náš lid pro své tehdejší utiskovatele.

S ohledem na velkou památkovou i uměleckou hodnotu budovy bylo rozhodnuto, že budova se řádně zajistí a vhodně upraví, aby byla zachována budoucím věkům.

Aby další ohrožování budovy nenastávalo, bylo nutné zamezit jízdou pouliční dráhy kolem budovy (trať č. 2), spojení je zatím umožňováno přestupováním; současně se však projektuje nové vedení této trasy přímo od mořické fary na náměstí Národních hrdinů a toto spojení se uskuteční v dohledné době.

Konservátor památkové péče Ing. Jos. Kšir.

Aby toto pojednání bylo úplné, musíme se zmínit ještě o projektantech tohoto paláce. Nadstavbu a přestavbu z r. 1792 jistě sám projektoval majitel domu zednický mistr Jan Freiwald. Přestavbu a přístavbu v r. 1728 prováděl Volf-gang Reich, známý provaditel větších veřejných staveb a kostelů v Olomouci.

Autor první přestavby z let 1687 se vstupním portálem a kuželkami na schodišti nebyl dosud jmenován. Stačí se však poohlédnout po stejné hodnotných portálech v Olomouci, najdeme je na kanovnických residencích a arcibiskupském paláci. Skoro úplně stejné kuželky nalezneme v arcibiskupském paláci.

Dnes již známe architektky tehdejšího olomouckého biskupa Karla II. Lichtensteina (1664 až 1695), byli jimi dva: do roku 1665 Filiberto Luchese a jeho nástupce byl Giovanni Pietro Tencala, kterému byl Filiberto svědkem na svatbě v r. 1660,* ale byli sobě velmi blízcí, ale také i ve svých názvech. Oba byli vídeňští císařští inženýři a architekti, pocházející ze sev. Itálie. Na bočních portálech arcibiskupského paláce jsou umístěny štíty, nesoucí datování, jeden z r. 1669 a druhý 1668, takže je možné, že projekt paláce ještě vypracoval Filiberto, jak uvádí V. Richter.**)

Versailles se rozpadávají

Jarmila Brožová

V době nedávno minulé byla ukončena konservace a obnova několika sálů v II. patře versailleského zámku, t. zv. malého příslušenství soukromého bytu Ludvíka XV., který je dal pro sebe upravit roku 1722. Tyto prostory byly v revoluci zbarveny náhytkou, opušteny, a až do dneška působily jako shluk místností neurčitého účelu. Před započátkem oprav byly podrobeny vědeckému zkoumání, doplněnému archivními doku-

menty, a objeven účel místností a složitých mechanismů, umístěných ve stěnách pokojů. Bylo tak rekonstruováno malé příslušenství francouzského krále, sestávající z rady jídelen, odpočíváren, koupelen a pod. Barvy stěn, dřevěných výplní a listů byly obnoveny podle stop ve skulinách zdi a podle zachovaných barev vnitřní skříní, zapustěných ve zdech. Opravy prováděny speciálními laky, mnohdy nanášenými v četných vrstvách.

Oprava těchto prostor je jednou z nutných oprav chátrajícího versailleského zámku. Dnešní jeho stav je katastrofální. Vedoucí konservátor versailleského muzea, nevěda si již rady, jak získat finanční úhradu na nejnutnější opravy, obrátil se na francouzskou veřejnost v denním tisku a rozhlasu. Konstatoval, že menší opravy bylo možno realizovat z drobnějších dotací soukromníků, ale dnes vyžaduje celý zámek generální opravu. Je třeba zabezpečit krovky, vyměnit shnilé trámy, pokrýt většinu stěch novou krytinou ve výměře 11 ha, stropy, které téměř padají na hlavu, zajistit, podlahy vyměnit atd. Není možno vést na určitá místa, aby to nebylo spojeno s nebezpečím života. Zkáze propadají nejen interiéry, ale i dekorace parků: 8000 předmětů je zničeno úplně.

Těž Mansartovy komíny se rozpadají, ačkoliv jejich existence je kompozičně nutná pro celé versailleské náměstí.

Hlavní příčinou zkázy zámku je vlhkost. Při poslední velké obnově byly střechy kryty olovem; ale bohužel vrstvou tak tenkou, že pod ní zatéká. Krom toho není kolem celého zámku jediného okapu, a žláby ve střechách vodu neudrží. Voda stéká po zdech, což způsobilo, že je na pokraji zkázy též plastická dekorace fasád a attik. Vlhkost, prosakující střechami, ničí stropy a parkety. Druhé poschodí bude zanedlouho jediná houba, napitá vodou, a první patro je přímo ohroženo. Aby mohla být zavěšena do budoáru královny kopie původního gobelinu, pořízená za 6 milionů franků, musí být od základu opraven strop a konstrukce stěn za 17 milionů franků. To jako příklad zkázy.

Konservátor versailleského muzea vybil tedy francouzskou veřejnost, aby pomohla zachránit versailleský zámek, tuto chloubu Francie. Slibuje si, že se získá sbírkami oněch potřebných 5 miliard franků, které by zámek zachránil.

Vojtěška v Břevnově volá o záchranu

Dr. Em. Svoboda

Rozsáhlá zahrada bývalého starodávného kláštera Benediktinů u sv. Markýty v Břevnově, založeného podle podání r. 993 samým sv. Vojtěchem za pomoci knížete Boleslava II., je dnes přístupna lidu, který již nemusí do ní nahlížeti mřížovými železnými vrat, ale může se v ní nerušeně, volně procházet pro osvěžení a potěšení z krásy přírodní i stavebních památek, jež chová. Je to především krásný letohrádek nad známou studánkou Vojtěškou, postavený roku 1750

*) V. Richter, Fil. Luchese, Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění 1934, str. 28.

**) ČSPS, roč. 60, 1952, str. 210.

Dva neznámé pražské domy

Dobroslav Líbal

V nejposlednější době značně pokročilo badání o architektonické povaze stáří pražských domů. Bylo opětovně poznáno při řadě podrobnějších průzkumů, podmíněných především vyhlášením pražské rezervace, že dosavadní znalosti o stavebním vývoji pražských domů jsou nannoze nedokonalé a kusé. Zevrubnějším pozorovatelí rozvíjí se však architektonický děj mimořádně zajímavý a složitý.

Mezi nejdůležitější poznatky patří nepochybně nové nálezy románského zastavění, ukazující, že pražské domy nevydaly ani v tomto směru všechna svá tajemství.

Průzkupením byly především rozsáhlé sklepy pod východním křídlem nevzhledného domu čp. 646 v jihovýchodním nároží bloku Ungeltu z Praze I., Štupartská ulice č. 7. Přibližně ve středu složitěho systému gotických sklepů zachoval se významný zbytek přízemí románského domu, obdélná místnost, přibližně 3 m dlouhá, 1,5 m široká a 4 m vysoká. Její zdi, s výjimkou severní, jsou postaveny z opukových kvádrů, až 25 cm vysokých, s podřezávanými sparami. Takřka uprostřed podélných stran jsou ve výši 125 cm od země pravouhlé výklenky. V jižní stěně místnosti rysuje se zazděný románský portál s rovným překladem 18 cm vysokým. Půlkruhová valená klenba s otisky prken je současná s románskými zdmi.

Prostor nemá již původní délku. Byl při výstavbě gotického domu zkrácen na severní straně. Tehdy vznikla jeho severní zeď s gotickým portálem. Nesvírá s oběma podélnými románskými zdmi pravý úhel.

Po východní i jižní straně sousedí s románskou místností velké gotické sklepy. Její východní zeď je zevně neprodyšně omítnuta. Na vnější straně jižní zdi jsou však patrné významné stopy původního románského uspořádání. Ukazuje se tu dveřní ozub zmíněného již románského portálu i jeho práh z opukových desek. Po levé, západní straně portálu, lze sledovati románskou kvádrkovou zeď v délce 160 cm až do severozápadního rohu gotické sklepní místnosti. Probíhá zřejmě dále k západu, je však zakryta západní zdi gotického sklepa. V románské zdi otvírá se ve výši 175 cm od dnešní úrovně podlahy pravouhlý výklenek, obvyklý zjev pražských románských prostorů. Těsně při pravém ostění zazděného portálu vyběhá z lince románské zdi k jihu, v pravém úhlu, 80 cm dlouhý pahýl další románské zdi, 70 cm silné, zachované pouze do výše asi 2 metrů.

opatem Benonem Löblem. K studánce pojí se jedna z nejstarších pražských pověstí. Vypráví, když biskup Vojtěch vrátil se roku 992 do Čech z Říma, kde prodíval v klášteře sv. Benedikta pro domácí rozbroje, přivedl s sebou dvanáct mnichů benediktinských, aby založili pro ně klášter. V tom byl mu nápomocen sám kníže Boleslav II. Nemohl se však shodnout o místě kláštera. Jedné noci měli oba stejný sen o krajině u Prahy, v níž mají klášter založiti v místě se studánkou, z níž bude pít jelen. Oba, každý jinou cestou, aniž se předem smluvili, vydali se ráno po smu za Prahu, hledati místo pro klášter. Setkali se k svému překvapení u studánky, z níž právě pil jelen, jak to viděli ve snu. Ušoudili podle podivného smu, že je v tom vůle Boží, aby v místě tom založili klášter, což se stalo. Ve studánce leželo břevno, i nazvali klášter Břevnovem. Pověst v tom směru neodpovídá skutečnosti, neboť osada Břevnov byla starší kláštera a ona dala klášteru jméno.

Studánka s čistou vodou byla lidově nazývána Vojtěškou a těšila se dobré pověsti, takže již dávno (snad v 13. stol.) překlenuta byla osmibokou klenbou. Uvedený již opat Beno vystavěl nad ní jednopatrový letohrádek. V klenuté místnosti přízemí umístil nad studánkou pěknou skupinu polychromovaných dřevěných soch, která předvádí u studánky s jelenem setkání sv. Vojtěcha v doprovodu mnicha s knížetem Boleslavem, doprovázeným zbrojnošem a panošem s plánem kláštera. Strop přízemní místnosti i strop světnice nad ní v I. patře jsou ozdobeny malbami. Zpovzdálí letohrádek svým obleným průčelím a prezovou střechou činí dojem stavebně dobrého objektu. Žalostný však je pohled zblízka jak na vnějšek, tak na vnitřek.

Už ta střecha je ubohá se svými rozbitými a vypadlými prejzy na shnilých a zpuchřelých trámech a latích, jímž jako cedníkem při dešti zatláká voda na stropy, takže ve světnici prvního patra nad studánkou část stropu i s malbou se již zřítla. Okapové žláby schází, voda teče po zdi, kterou zbavila říms. Zábradlí balkonů je rzi zničeno a nezvednou mládeží lámáno. Omítka průčelí opadá. Neméně žalostný, ba žalostnější je pohled uvnitř. Nad studánkou skupina soch žaluje nad nedostatkem opatření před ničící mládeží, která mnicha zbavila hole, zbrojnoše plky, zničila panose, takže jeho torso je v kteréš místnosti pohozeno, podstavce soch ulámala, takže skupina představuje smutnou scénu o založení kláštera. Stropní malba je podivuhodně dobře zachována. Zato v prvním poschodí je poškozena zřícením stropu a trvalým promáčením. Též podlaha je zničena. Schody do prvního patra jsou rumištem, v němž leží torso pláskovcových soch bez hlavy, končetin, a čerstvými ranami, jak bylo do nich právě nedávno kluky, stavením volně pobíhajícími, bušeno.

Vojtěška potřebuje ještě letos rychlé záchrany, než se z ní stane úplná ruína. Že bylo již o tom uvažováno, svědčí u ní složené, ale nepoužité prejzy, z nichž část je již rozlucena, a zbytky plásku. Než se však tak stane, je třeba ihned zameziti do prostor letohrádku přístup mládeži zábradlím a zřízením dveří.

Opravy vyžaduje i barokní kaple Panny Marie na konci aleje v přímém osovém pohledu od Vojtěšky. Její krytina je sice z polévaných prejšů, jenže mezi nimi již vyrůstá statná břízka. Okna, terče klučů, jsou bez skel i ochranného mřížoví, dveře polámaný a také s průčelí opadá omítka, jež volá po obnově.

Čp. 646/I v Praze ve Štupariské ulici. Jižní strana románské místnosti.

Při západní straně románské místnosti jeví se na plánu kompaktní blok zdiva, asi 2,5 m široký, ohraničený na severu a západě rameny sklepního schodiště. Přibližně uprostřed východní zdi jižního schodišťového ramene rýsuje se průřez ubouranou románskou zdí, asi 90 cm širokou. Probíhala směrem východozápadním.

Místnost s půlkruhovou valenou klenbou i popsaná torsa zdi jsou zbytkem románského domu složitě dispozice o řadě prostorů. Jeho část je zřejmě ukryta v mocném bloku zdiva po západní straně románské místnosti. Nejasný je ovšem vztah prosekané zdi na schodišti k ostatním románským nálezům. Dům byl zrušen při gotické novostavbě. V souvislosti zmíníme se o dosud neznámém románském zdivu po severní straně průjezdu z vnitřního prostranství Ungeltu do Týnské ulice, v domě čp. 639/I. Sestává z pečlivě tesaných opukových kvádrů nejvýše 15 cm vysokých. Zjištěná zeď patří k románské budově objevené Hlubinkou ve sklepe a v přízemí po jižní straně průjezdu.

Druhý románský dům byl nalezen ve sklepiích Hrzánského paláce čp. 558/I, Celetná ul. č. 12. Sklepní místnost v severovýchodním nároží budovy je někdejší přízemí románského domu. Má zhruba čtvercový půdorys o šířce 6 metrů. Do místnosti vstupuje se od jihu pravotočným

románským portálem se zachovaným dveřním ozubem. Rovný překlad tvoří opuková deska.

Zdivo místnosti sestává z pečlivě kladených až 30 cm vysokých opukových kvádrů, spojovaných podřezávanými sparami. Na severní, uliční, straně zachovalo se prostě skosené, levé ostění velkého románského okna. Souvislé omítnutí brání zatím určení jeho rozměrů.

Prostor je asi 340 cm vysoký a má dosud románskou křížovou klenbu, jejíž hrany se ve vřeholu vytrácejí. V koutech vyrůstá klenba z tesaných patek.

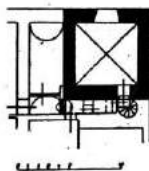
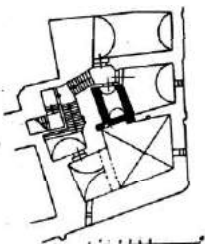
K románské místnosti přiléhají na západě i na jihu prostory gotické. Vnější líc její západní zdi je schována za gotickou přízdívkou. Z jižní zdi jsou v sousední gotické místnosti částečně patrné tři řady kvádrů, zbytek je opět zakryt přízdívkou.

Zdivo románského sklepního prostoru stoupá do přízemku, takže lze důvodně předpokládati, že i příslušná místnost dnešního přízemí je románská. Nasvědčovala by románskému prvnímu poschodí.

Románský dům v Hrzánském paláci patří k nejjednoduššímu dispozičnímu typu.

Oba románské domy jsou zajímavé svou polohou. Stály totiž na východním okraji dosud určené oblasti románského zastavění Starého Města. Objev románské budovy v čp. 558/I dovtvrzuje pak známou skutečnost, že trasa Celetné ulice se v podstatě nezměnila od doby románské.

Nález obou románských domů není jistě posledním. Lze naopak očekávat, že pestrý obraz románské Prahy bude v budoucnu značně doplněn.

Čp. 646/I a čp. 558/I v Praze. Pádorysy se zbytky románských domů.

Pod Smetanovým nábrežím vytvořil se naplavením násep, který během doby zarostl bujnou vegetací stromů a keřů. Ačkoliv jsme již několikrát upozorňovali na to, že vzrostlé stromy znešťávají vzhled tohoto násehu nejkrásnějšího nábreží, že naplavenina se hemží potkany a je tudíž pro okolí zdravotně závadná, nebylo bohužel v této věci nic podniknuto. Opakujeme proto poznovu své upozornění a žádáme v zájmu vzhledu tohoto promenádního nábreží, aby stromy a keře z tohoto náplavu byly odstraněny a aby náplav sám byl odvezen. Bylo by vhodno tyto práce provést v nejbližší době, aby již jarní a letní návštěvníci Prahy neupozorňovali sami na tuto záadu.

Zjištění románského štítu paláce v čp. 222 v Řetězové ulici na Starém Městě

Vladimír Píša

Při sondování zdiva v rámci soustavného průzkumu románského paláce v čp. 222 v Praze I., Řetězová ulice č. 3, zjistil jsem v únoru letošního roku v prvním patře domu v severní krajní místnosti, východní hranu severního románského štítu paláce.

Zdivo štítu sestává z opukových kvádrů menšího měřítka, než jsou průměrně použity v ostatních částech paláce. Kvádry nejsou tak přesně opracovány na svém lici jako obvykle, což je pochopitelné, uvážíme-li, jaký prostor zdivo uzavíralo. Nerovnost líc byla však románským zedníkem částečně vyrovnána péknu pevnou románskou maltou, vyhrzlou ze spar, které byly pak obvyklým způsobem začistěny typickým podlínutím. Tento stavební detail se zachoval v dosti značné míře na nalezené části severního štítu paláce.

Románský severní štít v sondované části místnosti, dnešní komory, která zabírá asi tak dvě třetiny šířky paláce, je velmi ve svém původním lici porušen jednak velkým, dnes zazděným okenním otvorem, jednak byl líc porušen při jedné z přestaveb paláce. Při této přestavbě severní místnost dostala péknu křížovou renesanční klenbu s profilovanými štukovými hřebínky. Tato klenba byla svedena do nárožních, původních líc představených pilířků, provlečených až do dnešního přízemí. Severovýchodní pilířek, u kterého se sonda provedla, jakož i uvedená renesanční klenba místnosti prvního patra i klenba přízemí pod touto místností, jejíž náspý byl vybrán, jsou od obvodního zdiva odděleny spárou, jeden až dva centimetry širokou. Pilířky byly svázaný s obvodním zdivem paláce horizontálně zapuštěnými vaznými trámy až do výše asi jeden metr nad podlahou místnosti. Do této výše je tudíž původní románská líc zdiva silně porušena a nově vyzděna lomovou opukou.

V místech, kde se zachoval původní románský líc zdiva, se na tomto zdivu zachovala i pozdější, gotická tvrdá omítka, s typicky nerovným povrchem a v hnědavě tmavém chlovném zabarvení lce. Tato omítka se zachovala v zkoumané místnosti i na východním zdivu lomovém — gotickém. Gotická omítka pokračuje i přes hranu románského štítu pod přízemním hřebínkem renesanční klenby vzhůru nad tuto klenbu.

Na gotické omítce se zachoval asi v místě pod hranou románského štítu zřetelný tah stěte v tmavé barvě, zřejmě již jen při navlčení omítky. Byl to jistě zbytek nějaké fresky, která zdobila tuto místnost gotické úpravy románského paláce. Protože se jednalo o nepatrný a téměř neznamenný a neurčitelný zbytek malířské výzdoby, byla omítka pečlivě stržena, aby románské zdivo mohlo být přesně identifikováno a zjištěna hrana předpokládaného románského štítu. Byla nalezena právě pod odstraněnou částí přízemního hřebínku renesanční klenby.

V zachovaném zdivu štítu byl zjištěn pod hranou zajímavý stavební detail. Je to kapsa hlavy podélného trámu krovu románského zastřešení, jehož zbytky se v otvoru našly. (Fotografie nálezu přineseme v příštím čísle.)

Nálezem románského štítu paláce čp. 222 I je definitivně potvrzena výška tohoto paláce, který byl jednopatrový a je celý ve své hmotě ukryt v dnešním domě.*)

Z nálezu štítového zdiva a jeho hrany můžeme také určit, že náš jednopatrový románský palác měl sedlovou střechu se štíty, zakrytí to, které se plně shoduje se zakrytím ostatních románských paláců typů t. zv. císařských falcí.

Podává veřejnosti tuto zprávu ještě před ukončením první etapy průzkumu, protože potvrzení existence

románského paláce v čp. 222 I. v celé své hmotě, je nesmírně závažné zjištění pro dějiny obytného románského domu pražského.

Od zjištění a bezdůvodného barbarského zničení úplné zachovaného obytného románského domu čp. 16 I., jehož přízemí a část zdiva I. patra je skryta pod chodníkem a přilehlou novou úřední budovou ÚNV hlavního města Prahy, je palác čp. 222 I. jedinou, dosud bezpečně a archeologicky zjištěnou, plně ve své hmotě zachovanou památkou románského obytného domu v Praze.

Nejen tedy, že máme náhradu za zbytečně zničený dům čp. 16 I. (Andělská koleje), ale tato náhrada představuje i unikátní typ obytného domu, dosud zjištěného v sídelním celku typu »městec«, resp. podhradí osady a tržního centra.

Průzkum paláce čp. 222 I. je prováděn soustavně a podle předem stanoveného plánu v rámci akce památkové údržby městské rezervace Prahy I.**)

Po skončení plánované první etapy průzkumu podám souhrnnou náleзовou zprávu s příslušným zhodnocením.

Průzkum je prováděn v obydlím domě, což má své velké nevýhody, i když obyvatelé domu vycházejí všemožně vstříc naší práci i za cenu svého osobního nepohodlí. Tento kladný postoj obyvatel domu čp. 222 I. je způsoben vědomím, že cíl naší práce je další osvětlení dějin výstavby našeho krásného hlavního města v době raného středověku, kdy v širém okolí střední Evropy nemělo své obdoby co do rozsahu, výstavnosti a významu.

*) Románský štít byl nalezen v dnešním prvním patře, t. j. románském druhém patře, protože dnešní sklepy jsou vlastně románským přízemím na původní, nenasypané úrovni města.

**) Údržba rezervace je dotována vládou a řízena ÚNV hlav. města Prahy, referátem pro školství, vědy a umění.

LITERATURA

„Pamiatky a múzeá“

Druhé číslo tohoto časopisu, vydávaného Slovenským památkovým ústavem v Bratislavě, přineslo jako první článek překlad úvodu ze sovětské knihy o práci restauračních prací, z něhož se čtenář doví o současném stavu památkářské práce v SSSR. Mnoho místa se ve výstisku věnuje ochraně přírody, o jejím významu, metodách, problémech a úkolech pojednává Vojtěch Vlach. Přírodu je třeba chránit, jak uzavírá autor svou stať, „nejen z důvodů vědeckých a estetických, ale také z důvodů hospodářských k prospěchu všech pracujících“. (V jiné části se pak popisují státní přírodní rezervace na Slovensku v několika krajích.) Časopis dále obsahuje dokončení úvodu příspěvků z čísla minulého: o základních směrnících vědecko-výzkumné, sběratelské, výstavní a masové kulturně-osvětové činnosti vlastivědných muzeí a závěr studie dr. Šebka o praktických metodách ochrany stavebních památek. V ní se pisatel obrátí otázku nástavby starého domu, jeho adaptaci či přestavbu a zlepšení jeho stavebního a zdravotního stavu, neboť je zapotřebí „vytvořit z našich měst skutečně zdravé a krásné oblasti pro kolektivní bydlení pracujících lidí“. Pojednáním o činnosti zemědělské ústředí muzeí v Maďarsku, drobnými články (o důležitosti sbírání nápisů), zprávami a poznámkami se pak toto obsahově bohaté číslo uzavírá.

—S H—

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Ročník XXVIII

V Praze 1. října 1953

Číslo 4

BOLESTNÁ ZTRÁTA NAŠEHO KLUBU

DR. ING. LUDVÍK PRISCHING,

technický úředník úřadu pro vynálezy a zlepšovací
náměty, docent vysokého učení technického v Praze,
předseda Klubu Za starou Prahu.

Domácí rada Klubu Za starou Prahu
přijala s hlubokým zármutkem zprávu
o smrti svého předsedy Dr. Ing. Prischinga.

Nikdo nechtěl vážně uvěřiti, že doktor
Prisching, který ještě včera se vši vervou
a elánem fidul schůzi domácí rady — se
do ní již nikdy nevrátí!

Jeho láska k práci v Klubu, jeho živý
zájem o to, aby byl Klub Za starou Prahu
zachován, jeho svědomitá píle a vždy
taktiční vedení schůzí, jeho pochopení pro
různý postoj jednotlivců k daným otáz-
kám a úkolům a konečně jeho harmonický
úsměv a humor téměř chlapecký zůstanou
nezapomenutelně vtisknuty do vzpomínek
všech, kteří se s ním stýkali.

Návštěvníci našich přednášek a py-
cházek budou těžce postrádati oblíbeného
řečníka, jenž pečlivě připravenými, jasně
a přístupně zpracovanými tematy roz-
dával jim ochotně a štědře ze svých
vědomostí a snažil se o to, aby se ani
v budoucnosti prostým členům Klubu ne-
uzavřela příležitost k dalšímu poučení a
k pochopení starých památek, kterou jim
Klub poskytuje.

Bohužel, nezbyvá nic jiného než smířiti
se s neodvratitelnou skutečností a uzavřít
v zarmoucených srdcích vzpomínky na
dobrého člověka vzácného charakteru.

F. M.

Starý hřbitov malostranský

Národní umělkyně Marie Majerová

Milujeme rodné město vždy jakousi slepou, podvědomou láskou. Milujeme je, i je-li nehezke, malinké: najde se v něm vždy kus zelené, kvetoucí strom, staré zdvo, blankyt oblohy, které nám je skrášlují. A je-li naše město krásné, pak láska stupňuje se v nadšení, pak nosíme obraz jeho v srdci, kamkoli se hme, a patřime-li v světě dalekém na skvělá panoramata cizích měst, vidíme je měřítkem našeho krásného města. A když se vracíme z cest, spěcháme dychtivě pohlédnout i na své město, tak dychtivě, jako spěcháme nazříti do milované tváře, kterou jsme opustili. Prohlédlá vzpomínka vzplane svěžími barvami, skutečnost nás ohromí i cítíme, jak jsme bohatí krásou svého města; přebohati, je-li tím městem Praha.

A chtěli bychom svou Prahu mítí stále krásnější. Boli nás každý ošklivý dům, z kterého špi vydléká a korigistictví: boli nás každá stará budova krasavice, na kterou zavěšují nepěkná reklamní návěští, nebo které dali nový módní šat obnoviti: boli nás každý zanedbaný kout, každá opominutá kráska. Krása jest veškerým chlebem duše.

V Praze máme mnohou zanedbanou krásu; máme zakopané poklady, jaké finds skvějí se vyleštěny pro radost všech občanů. Takovou zanedbanou krásou je starý hřbitov malostranský, na rozhraní mezi Smíchovem a Košířemi. Byl založen koncem osmáctého století, napoleonská doba pak uplatnila zde svůj vkus nejvíce. Ve starém pískovci náhrobků vkleto je ovedšit staré Malé Strany, ozvušit šlechticů, plukovníků, biskupů, měšťanských rodin Fastrů, Odložků, Pallardů, Dittrichů, podivný ton soumrak aristokracie, který dohazoval, pomalu dohazoval, až zmizel v jitrní záři naší doby.

Ale již v onom soumraku byly tuchy nového rána; hroby našich buditelů jsou toho slavným důkazem. Zde leží pod drnem a břečtanem Karel Jaromír Erben, Pfeffer-Moravský z literatury, skladatel V. Tomásek, Vítězslav, L. Dušek, Dušek pianista a štych hornista z hudby, zde leží rytec Morstadt, Döbler, sochař Malinský, Plac, malíř Hellich, portrétista Němcová, z umění; z jiných oborů vždy odpovídají zde architekté Mikovec, E. Borický, přírodopisec, prehistorik Kalina a mnozí jiní. Je tu pochována historie Malé Strany; jdeš podle náhrobků a čteš ji z nápisů, vytesaných do kamene a z pozelených mechovou plísní. Zde odpovídá zakladatel ústavu slopů Alois Klár, tam starosta Strobach, tam politik Pinkas, zde zpěvák Karel Stráský, jenž zvucným hlasem svým první roznášel po zemích českých píseň «Kde domov můj je». A tak krok za krokem, jakoby z listech starodávné kroniky se probíral, procházíš zájímavými dějinami svého města.

A v jakém překrásném rámci přírodním stojí tyto kamenné vzpomínky! Je to scenerie hodná Prahy. V pozadí stráž, porostlá listnatým hájkem, v popředí velkolepá křižovatka hřbitovních cest, starými stromy roubených, a uprostřed zelených hradb těch dástojná

postava klečícího církevního hodnostáře, pískovcový, skvošný pomník Ignáce Gordony, který na koleno, s rukama sepleťma, prostovlasý, jakoby se podíval a němě utvořil vzezření přírody na zemi a azuru na nebi. Jsou města, která si takových hřbitovů hledi. Upraví je zahradnický, dbají o zachování vzácných pomníků, cenných nejen historicky, ale i umělecky. Uchovají hřbitov v uzavřeném celku, postaví lavičky do stínu košatých stromů a občanstvo libuje si příjemný park, nikterak ponurý — vždyť mohylky dávno již zapadly a mrtví odhmotnili se v milou a vděčnou vzpomínku. Jsou města, která dovedou oceniti kulturně dějinný význam starých hřbitovů, rázu hřbitova malostranského; pyšní se jím, chlubí cizincům, udržují jej potomkům jako starou korouhev; jsou taková města, ale Praha mezi nimi není.

Praha nechala zpusinouti starý hřbitov malostranský. Je škoda a je to hanba. Skutečně, člověk se stydí, procházejí tímto hřbitovem. Tolik krásy, citihosti, tolik naší minulosti je tu znehodnoceno, pošlapáno, zneuctěno, zhyžděno, zanedbáno! Krásné empirické pomníky se horti, do spár unika voda a ruší je, pavouci zapřádají nápisly dojemné české v oměch letech národní tmy, slodží kradou kovové medailony podobiznové, zbují lámu kříže, odnášejí kov: jest do očí bijící, kolik tu podstavců a jak málo křížů; hrobky kamenné se propadají, dérami podzemními viděti rakve; hrobky domečkové jsou vypáčený, oltářky znečištěny, mříže poměny, rávky zadupány; nečistě nádoby povahují se na nich, i zdechliny zvířat a zaječů; od pobohrné zdi vede znečistěná pěšinka sločinná, kterou vyslapyly nohy škodníků.

U vchodu je rozmlíle stavení pro vrátného, jemuž patrně jest uloženo, aby hřbitov opatroval. Vskutku, jeví se tu jakés stopy jeho práce. Každý rok o kus dále mezi hroby jest nasázena řepa a zelenina; záhony květin, pěstovaných hromadně na prodej nebo k zužitkování rozkládají se právě u vrat, a je jich každým jarem více. Jakýsi zahradnický podnik vzniká tu na půdě, tradicemi poverčené. Je to vskutku práce toho, kdo má hřbitov opatrovat? Nebo slovo povinnost lze vykládati na dvojí způsob?

Máme tisíciletou kulturní tradici. Jsme na ni hrdí dnes, kdy znovu začínáme nový, samostatný život národní. Stěží však vědšit bychom dnes o své minulosti. Rohlk vime, když naši předkové tak málo byli pečovali o uchování památek, jako se u nás pečovalo doposud. Jest tedy povinností naší k budoucnosti, abychom pečovali o ně my, kterým bylo popráno došiti se této velké doby.

Návrhy, týkající se malostranského hřbitova, které před třemi lety byly v městské radě podány a schváleny, budou jistě zdůrazněny novou správou obce, tak aby nebyly jen na papíře, ale také ve skutečnosti. (Právo lidu 1. XII. 1918.)

Architektonické památky ve Varšavě

Jarmila Brožová

Téměř před našima očima mění Varšava svou tvář. Nově projektované čtvrti povstávají ze základů, město dostává nový vzhled. Při výstavbě města a nových projektech čtvrti vzniká mnoho otázek; mimo jiné i ta, jak začlenit zbylé architektonické památky jednotlivě nebo celý jejich komplex, jako je na př. varšavské Staré Město, mezi nové skupiny budov. Polští památkáři se musili a musí opět rychle vyrovnávat se vznikajícími problémy, a řešit je ve prospěch jak památek, tak životních potřeb dnešní společnosti. Jde nejen o ochranu objektů prováděcí ceny, ale i o drobné stavby (na předměstích), které dokumentují jednotlivé etapy výstavby města v minulosti. I ty je nutno zachovat jako dokumenty doby. Polští památkáři si ujasnili jednou provždy, že je pojem plně rekonstrukce, opnět

o archivní dokumenty a soupisy památek, zcela v soulahu s pojmem památkové péče. Vidíme zde zdůvodněnou snahu napravit soustavné ničení polské kultury fašisty. Tak jen na př. ve Varšavě bylo 326 objektů (t. j. 48,1% stavu z roku 1939) z 90—100% zničeno.

Jedním z hlavních problémů urbanistiky bylo, jak začlenit památkový terén, jako je varšavské Staré Město, do projektovaných čtvrtí. Tento problém mohl být s úspěchem rozřešen jediné při stanovení these, že město slouží všem svými elementy lidem žijícím v daném místě. Výsledkem byly tvořivé kompromisy především v projektech nových čtvrtí. Tomuto úspěchu polských památkářů všechna čest. Zdá se, že u nás máme k takové spolupráci projektantů-urbanistů, komuniká-

torů a památek ještě velmi daleko. Protože varšavské Staré Město je středověkým jádrem Varšavy, opřeným o Vltavu, kolem něhož vznikaly další čtvrti dnes znovu projektované, bylo nutno vyřešit spojení starého centra s typickou středověkou dispozicí a úzkými uličkami, a nových čtvrtí s širokými přímými komunikacemi. Poletští komunikátoři uznali důležitost zachování půdorysu Starého Města a původně projektovaná široká tepna, pronikající bezohledně středověký organismus, byla přenesena mimo a spojení nové se starou čtvrtí bylo provedeno s ohledem věru památkářským. Vzorou spolupráci tak bylo v Polsku dosaženo toho, oč se u nás stále ještě musí bojovat — na př. o zachování intaktnosti malostranského pobřeží s hlediska komunikačního.

Vedle tohoto problému bylo ještě nutno formulovat pojem památky v komplexu nově projektované čtvrti. Upustilo se od přesvědčení, že architektonická památka může být oprostěna od okolí, že může být museálním objektem v prostranství. V městě přece nepovstává žádný objekt jako samostatný útvar, nýbrž byl vždy prostoro-rově spojen s jinými, vznikajícími současně, nebo v určitém časovém odstupu. Proto zapojují projektanti nové Varšavy jednotlivé zbylé památkové objekty do kom-

plexů budov nových. Aby vznikl ladný celek, je nutno harmonizovat novou architekturu se starou v zásadních elementech: jak charakteru, tak i v proporcích a detailech, ovšem bez mrtvého kopírování historických forem. Obdobně se postupuje při zaplňování mezer v památkových komplexech novou architekturou.

Dát vhodnou náplň obnoveným památkám je dalším problémem. Největším úspěchem v tomto směru bylo využití komplexu varšavských paláců, měšťanských domů, starých residenčních magnátů a klášterů jako středu státních úřadů a kulturních institucí. Při nových projektech se pamatuje též na oproštění památek od chaotického zastavění 19. stol., čímž se objevují nové a nové hodnoty objektů.

Staré i Nové Město varšavské, zničené až z 95 %, zvedá se opět ve svých starých formách a přináší užitek novému životu. Stupnice konzervátorských prací je zde velmi široká — od obnovy skromného domu měšťanského až k rekonstrukci interiérů paláců podle materiálů minulých století. Stará Varšava účelne a ohleduplně spojená s Novou Varšavou, vytvořila tak krásné hlavní město lidové demokratického Polska.

(Podle článku Felixe Kancelerze v časopisu *Miasto*, roč. III., č. 9.)

Akademik Dr. Zdeněk Wirth pětasedmdesátníkem

Když jsem 1938 psal do *Věstníku Za starou Prahu* o Zd. Wirthovi k jeho šedesátinám, zakončil jsem článek, v němž jsem vzpomněl jubilačních zásluh o ochranu našich památek,

projevem očekávání, že jeho odchodem z činné služby ministerstva školství a národní osvěty, k němuž právě tehdy došlo, budou moci naše instituce a organizace památkové plně využít jeho schopností a rozhledu. Dnes, v odstupu patnácti let, let pohnutých, trpkých i radostných pro náš lid a jeho kulturní život, můžeme s úctou a vděčností říci, že Zd. Wirth toto očekávání vrchovatě naplnil. Naplnil je s neutuchajícím pracovním elánem a nadšením, rozdávaje plnou měrou ze svých bohatých zkušeností a obštlých vědomostí jako organizátor, jako člen četných institucí a spolků i jako vědec a odborný spisovatel. Odchodem do výslužby nesložil jako mnozí jiní ruce v klín, nýbrž rozvinul své schopnosti na poli, které mu bylo vždy nejbližší a k němuž lnul od samých začátků své vědecké činnosti, na poli organizace ochrany a publikování našich uměleckých a historických památek.

Doba nacistické okupace, kterou prožil v ústraní, rozděluje svůj čas organizování a budování

státního fotoměřického ústavu pro budoucí úkoly v obnoveném samostatném státě, v zasedání na schůzích odborných institucí a spolků a v literární činnosti, podvazovala mu možnosti uplatnění

plně své záměry, avšak Wirth v pevné víře v dočasnost a brzký konec zpuštěného náslí se nevzdal a kde to šlo, slovem i perem pracoval k ochraně a poznání památek naší velké české výtvarné minulosti. Netajil se přitom nikde se svým stanoviskem hrdého československého dějepisce umění, který vzdor překrucování historických skutečností hájil otevřeně pravdu, založenou na vědeckém poznání minulosti.

Jeho obhajoba českého charakteru stavebního vývoje m. Prahy při zahajování výstavy *Tvář Prahy* měl v červnu 1939 svůj význam pro udržení národního sebevědomí stejně jako jeho vývoody uveřejňované porážku s jeho publikační činností za války. A byla to činnost přes nepřízeň poměrů nemalá. Jejím thematem z největší části byla právě Praha, její ekonomie a stavební minulost.

Nebylo to náhodou. Slavná minulost Prahy-města, nejvíce sevřeného jarmem německé okupace vyvolávala zvýšenou potřebu nahlížet do jejího věčného a násilím nedotčeného výtvarného

odkazu a odpoutávat se jím od těžké kruté přítomnosti. Snad proto všechny samostatné knihy i větší časopisecká pojednání Wirtha z tohoto období se zabývají Prahou s nejraznějších hledisek. S hlediska staré i nové ikonografie města i s hlediska umělecké historiografie Prahy jako celku, jejich části i vynikajících památek. Vydal v té době své druhé stěžejní dílo »Starou Prahu« jako pokračování své proslulé »Prahy v obrazech pěti města«. Ve »Staré Praze«, již připsal Klubu Za starou Prahu, vylíčil slovem i obrazem tvářnost starobylého města, rozkolaného novodobou stavební spekulací, tvářnost jak ji zachytili fotografové druhé půle 19. století. V souvislosti s tím publikoval v Umění článek »První fotograf Prahy«, věnovaný vedutám německého fotografa měst Ondřeje Grolla. V úvodě k Vikově »Praze v barevných dřevorytech« vypsal umělecký vývoj města, podobně jako v předmluvě ke Kubáštovým grafickým listům popsal stavební historii Valdštejnského paláce. Tuto jeho neucházející všestranmost vědeckého zájmu dokládají ještě tři větší díla z tohoto období: Metropolitní chrám sv. Víta (společně s F. Kopem a R. Ryněšem), úvod ke knize Zdr. Fröhlichové: Kronika Rýnečku na Starém městě pražském a Pražské zahrady, vydané 1943 jako první svazek V. Poláčkem obnovené edice »Umělecké památky«, přepracované a rozšířené to vydání starší práce z r. 1910.

Kromě těchto samostatně vydaných pojednání osvětlil Wirth v době druhé světové války uměleckou minulost Prahy v nesčetných článcích publikovaných v různých odborných časopisech. I zde ozývají se především dvě temata na něž se tehdy soustředil: Ikonografie a stavební historie. Jsou to především krásné články »Tvář české krajiny« v nichž osvětlil smysl nezapomenutelné výstavy (Volné směry XXXVII) a »Tvář Prahy« v Umění XII., v Měnu 1939 a kde souhrnně vylíčil historii pražské veduty od doby pozdně gotické a pak tři pojednání, uveřejněná rovněž v Umění XIII.—XVI. věnovaná plastickým modelům Prahy, Praze v době Boženy Němcové a přehledu stavebního vývoje Prahy pod názvem »Praga deperditas«, navazujícím na barokní veduty J. F. Dietzlera a F. B. Wernera. Ze svého zaujetí pro pražskou vedutu vypodíl pak obecnější závěry, které publikoval v »České vedutě« (Umění XIII.).

Wirthova neumlévající péče o ochranu a evidenci památek došla výrazu v článcích, publikovaných ve Zprávách památkové péče III—V, v nichž shrnul potřeby a úkoly památkové péče u nás v nové době, ukázal na příklad stoletého výzkumu a ochrany památek ve Francii, a vytyčil po vzoru dokonalejších soupisů památek rakouských, bavorských a švýcarských druhý, program, a metodu další soupisné práce české. Ve spolupráci se zesnulým R. Hlubínkou postupně připravil podrobný památkový plán Prahy.

Květnová revoluce a obnovení československé státní samostatnosti v r. 1945 přidružilo k Wirthově vědecké činnosti nový důležitý úkol orga-

nizační, zajištění, správu, a účelné rozdělení kulturního majetku konfiskovaného nepřátelům naší vlasti dekrety prezidenta republiky. S nadšením, obětavostí a jasným pracovním plánem pustil se Wirth do nové práce, přijal funkci předsedy r. 1946 zřízené Národní kulturní komise a nejen řídil výběr i většinou osobně prováděl samostatný úkol třídění historického a uměleckého obsahu zámečských objektů i bytových jednotek. Zabavené stavební objekty rozdělil ve tři kategorie a narysoval program určení objektů I. kategorie, s ohledem na kulturní potřeby státu. Materiál z objektů ostatních kategorií dal uskladnit a provedl s moudrým zřením k úkolům a potřebám našich kulturních ústavů výběr a přidělení vzácných památek a knih do správy a úschovy státních muzeí, Národní galerie a ústředních knihoven. Jeho zásluhou se obohatil inventář našich ústředních kulturních ústavů o materiál těžko dosažitelný nebo vůbec nedostupný.

Přitom Wirth nijak nezanedbal své poslání odborného a vědeckého pracovníka. S obdivuhodnou pílí, pohotovostí a svědomitostí přispíval dále do odborných časopisů články doplňujícími především jeho bádání o Praze a ochraně památek, publikoval i práce samostatné, organizoval velké výstavy, psal úvody výstavních katalogů, činně a podnětně se účastnil jednání mnoha našich kulturních institucí a zasedal v poradách, projevuje živý smysl pro organizování a výstavbu kulturního zřízení v obnoveném státě.

Jeho články z tohoto posledního období vědecké a literární činnosti poučují stejně o ochraně památek SSSR, o činnosti Klubu Za starou Prahu a o životním díle jeho významných členů, jako o Praze v době empirie, o vývoji města a jeho života do konce XVIII. století a o památkách města zničených za poslední války. Jeho zhuštěné a stilisticky vyčištěné úvody výstavních katalogů dávají ucelený přehled o vývoji Pražského hradu stejně jako o dějinách československé architektury. Vedle těchto pojednání našel Wirth čas na rozsáhlejší práce synthetické psané pro edici Umělecké památky i jinam. Ve jmenované Poláčkově edici vydal sám či jako spoluautor v letech 1946—48 čtyři ze šesti svazků »Zmizelé Prahy«, v nichž přehledně zpracoval stavební vývoj Nového města Pražského, Hradčan, zevních okresů, opevnění Prahy a pražského Pohřbívání a podal výčet a data rozkolaných památek, pro Orbis pak napsal umělecké dějiny Malé Strany jako úvod ke kresbám B. Kozáka. Z jeho činnosti předsedy Národní kulturní komise pak vzešla obsáhlá práce o našich hradech a zámcích, reprezentační obrazové dílo, opravdový to klenot naší uměleckohistorické literatury, k jehož vydání dojde v nejbližší době. Přitom všem nepřestal Wirth rozdávat našim kulturním zařízením cenné podněty a rady založené na všestranném rozhledu, hlubokých vědomostech a obsáhlých zkušenostech. Obnova Karlova, znovuzrození Betlémské kaple a vy-

budování Památníku národního písemnictví na Strahově vědci mu v mnohém za úspěšné a na-prosto odborné splnění svých úkolů. Dnes ve svých sedmdesátipěti letech, neohlíží se Zď. Wirth po své dosavadní práci. Jako po celý svůj život, dívá se i dnes dopředu, uvažuje o nových úkolech a povinnostech, jak by co nejvíce prospěl naší vědě a naší společnosti, jak by co nej-lépe dostal vysoké funkce akademika a předsedy filosofickohistorické sekce nové Československé akademie věd, jímž byl loni prezidentem republiky ve spravedlivém uznání svých zásluh jme-nován.

Klub Za starou Prahu ve vzpomínce na velké Wirthovo životní dílo, věnované Praze a ochraně našich památek, vyslovuje mu tuto svou úctu a vděčnost a přeje mu upřímně a ze srdce ještě hodně let života naplněného tělesnou a duševní svěžestí a další plodnou prací vědeckou.

E. Poche

Dr. Zdeněk Wirth mezi námi

† Ludvík Prisching

Lidé, kteří dosáhnou určitého věku, vymlouvají se namnoze ve svých povinnostech právě svým věkem. Nikdy nesetkali jsme se s podobnou výmluvou u Wirtha. Konal-li se schůze domácí rady Klubu a chyběl-li Wirth, pak víme zcela bezpečně, že je mimo Prahu, protože by jinak jeho křeslo nezůstalo prázdné. Netrpí na akademické čtvrtrodniny a naopak přichází jeden z prvních, přesto, že jini mají své nevykořisťitelné zrytklosti. Všechny opozdilé vítá Wirth vždy vesele a showivavě. Těm, kteří jsou přesní, jsou pak chvíle před zahájením schůze vzácným zážitkem, neboť tu se Wirth rozhovírá a ať hovor vezme jakýkoliv směr, ovládne jej všestranně a objektivně.

Co dotazů, žádostí a upozornění shrne se na Wirtha během jedné schůze. Máte prostě dojem, že je nemožno všechny si zapamatovat a zejména při další činnosti Wirthově jim vyhovět. Je tu akademie, vlastní vědecká práce a řada jiných povinností. A přece Wirth nesešle nikdy. Je-li o něco požádán, ukazuje se vždy táž kouzelná hra. Malinký listéček papíru vyskočí z jedné kapsy, z druhé tužka, tak říkajíci špaček, a už se zaznamenává bedlivě na papíru požadovaná věc. Je těch listíčků v kapse vždy více, vždy zčásti již popsanych, ale ani v jednom případě nesešly. Úkol, který si Wirth uložil, nebo o který byl požádán splní s bezpříkladnou svědomitostí a skromností. A v tom tkví Wirthův vzácný příklad pro ostatní. Stává se někdy, že ustaraný předseda marně se snaží získati členy domácí rady pro nějakou práci pro Klub, zejména jde-li o mladší členy. Naši senioři jsou výjimkou v la-vině omílů na zaneprázdnění, časovou tíseň a pod. A hle, jestliže Wirth poznamenej, že pro to či ono by doporučil někoho, vždy jako kouzlem zmiznou všechny výmluvy a předseda si oddechne. Jednání na schůzích sleduje Wirth s krajní bedlivostí a je pro nás radostně sledovati jeho mladický elán a nasazení, s jakým dovede hájiti své přesvědčení, nebo stanovisko Klubu, když se někdy něco nevyvede a úřední šiml si poskočí. V několika větách vysvětlí jasně a zřetelně to co chce vyjádřiti. A v těch výkladech stručně a přece nad celé knihy jasných zrači se hloubka jeho vědomostí. Umět na příklad vyloužiti historický sled událostí, vyvoditi z nich souběžný sled vývoje umělec-kého tak, aby před duševním zrakem naslouchajícího se vše skloubilo v jasné a jednotné pásmo, to je kouzlo Wirthovy osobnosti. A přes to, že je v Klubu osobou nejvýznamnější má vždy správný a se stanoviska jeho vědomostí showivavý postoj k drobným pracem jiných. Hledat nové síly, povzbuzovat je, kriticky — a jeho kritika je vždy milá a přátelská — hodnotit jejich

práce, poradit, nebo dopomoci k materiálu k práci potřebnému, to je pravý a celý Wirth.

S Klubem Wirth srostl. Pamatuje jeho vývoj, jeho cile, byl svědkem všech překážek, které Klubu kladla buržoazní má a vidí, že Klub od svých počátků byl a je nositelem pokrokových tradic a proto hájí práci Klubu s nejněžnějším zájmem.

Schůze někdy v klubovných místnostech. Je třeba ze zápalu jednání zvolna přejít v obvyklý život, a Malá Strana má k tomu tolik hezkých a milých zákoutí, které doporučuje, protože se jedná o malostranský břeň, Cyril Merhout. A i v té družné zábavě zůstává Wirth stále svůj. Vždy hluboce lidský, zábavný, veselý a rád vypráví o své práci a často o svém mládí.

A pak jsou tu ještě nedělní dopoledne, která se vy-vinula původně z debat redakční rady Klubu. Tate dopoledne trávená v kavárně buď na jednom, či druhém vltavském břehu — se souhlasem Merhoutovým i na pravém břehu — mají ve Wirthovi každonedělního „hosta“. Ale kam s kabátem v zimě, je-li šatna ještě zavřena? Wirth nezná překážek. Mladistvě přehoupne se přes pouto přepážky šatny, zavěsí svůj kabát a stejný tělocvičný výkon provede zpět. Bez námahy a zadýchání. Nedivíme se tomu, vždyť nám vyprávěl jak kdysi a přáteli konal z Prahy pěšky v neděli výlet na Říp, aby zhlédl východ slunce a k tomu se poji-serie vzpomínek na podobné výlety, které zdolává dnešní mladý Pražan, jen s pomocí dopravních pro-středků a ještě se silným sebezapřením.

Tak vypadá Wirth mezi námi a jsme šťastni, když říká, že je v Klubu jako doma. Cítíme, že Klub duchovně vede a že strhává do práce za krásu naší historické Prahy, že k té práci dovede dát mravní a krásný podklad a osobní příklad. Je mezi námi, dobrým, velkým a krásným člověkem.

Umělecký historik Dr. Zdeněk Wirth přítelem techniků

Pěťasedmdesátiny Dr. Zdeňka Wirtha jsou zajisté významnou příležitostí povoláním odborníkům, aby znovu vytýčili rozsah odborné práce jím až dosud vykonané, zhodnotili ji a také zdůraznili některou podrobnost, která snad v té bohaté žni poněkud ušla zasluženou pozornosti. Akademik Dr. Wirth však kromě vlastní vědecké činnosti obohatil svůj vědní obor i ne-přímou nemalým přínosem jako iniciátor nesčetných prací a příspěvků k dějinám umění i opravdových činů ochrany památek, které by bez jeho povzbuzujících slov byly provedeny.

Pro našeho jubilanta je totiž přiznačný pronikavý a blahodárný vliv na mladší odborníky a hlavně na laiky, samouky, ba i na poučené, vnmavé neodborníky. Již jeho neúnavná činnost stála se mnohým z nich říkavým příkladem a nedostupným ideálem, ale především tu působil jeho laskavý, srdečný a přátelský poměr přímo ke všem seriosním pracovníkům; nikdy se neobává, že by tím zadal svému jménu a autoritě. Jeho láska a zájmení pro umění a ochranu památek je tak velká, že radostně vítá každý nový přínos a příspěvek kohokoli v nedovedi by jej odmítnouti snad z nějaké odbornické žárlivosti. Dr. Wirth jako by vyzatoval záračné fluidum, dovede naopak v autorovi, jenž je se svou prací poněkud v rozpacích a z neoprá-vněného ostychu nebo přehnané autokritiky snad ne-důvěruje vlastním silám, vrátiti odvahu a potřebný elán. Sám odborník na slovo vzaty, stále zavalený důležitou a nálehavou prací, vždy ještě najde čas, aby ochotně a radostně povzbuzoval ke odborné práci všude, kde k tomu vidí správné předpoklady. Rudolf Kuchyn-ka, dávno již zemřelý člen Klubu Za starou Prahu a výborný znalec našeho malířství mi kdysi vyprávěl, jak se světlí Dr. Wirthovi s nálezem obrazu starého mistra i s tím, že se mu přitom podařilo zjistiti některé dosud málo známé zajímavosti. Dr. Wirth nasazen novým ob-jevem, požádal ho, aby vše uveřejnil, leč Kuchynka tu stál beznaděj a zdržal se, nepokládaje svou studii pro tisk za dosti obsažnou. Ale Dr. Wirth už měl po ruce jako vždy svůj tradiční papírek, na němž řadil v rych-

losti sdělená mu fakta jako body pojednání a když ještě připojil, co by mohlo být v úvodu, i na co by se nemělo zapomenout v zakončení, byl Kuchynka přesvědčen, že jeho práce je skutečně zralá a vhodná pro publikování.

Ve styku s domýšlivými diletyanty se však týž úspěšný rys Dr. Wirtha projevuje v jiné podobě. Při svých vědomostech a rozhledu dovede totiž zhodnotit správně každou myšlenku a je-li pochybná, nerozpakuje se dát nepokryté ihned na jevo svůj úsudek přílehavou kritikou. Povahová přímota a upřímnost Dr. Wirtha je asi také příčinou jeho dobrého poměru k nehistorikům, zejména k technikům. Nemáme mnoho vědců univerzitního směru, kteří by měli takový zájem o správnou technickou práci a měli pro ni takové pochopení, porozumění i uznání, jako Dr. Wirth. Proto také často v Klubu připomíná dávno již uznanou zásadu, že ochrana památek záleží v rozumné dohodě historiků a techniků.

Pro své velké znalosti a uvedené rysy charakteru je právě Zdeněk Wirth tak váženým a milovaným členem Klubu. Za starou Prahu, v němž jsou soustředěni historikové a technici, je mnozí nadšeni pro ochranu památek. A ti všichni mu ze srdce přeji k jeho pětasedmdesátinám mnoho dalších let dobrého zdraví.

Jaroslav Vaněček

1. K problému »Prahou po stopách Mistra Mikoláše Alšce« by při plánované obnově měl být na Storchově domě na Staroměstském náměstí znak proveden heraldicky správně. V rámci oprav po demolování byla totiž do zlatého štítu umístěna černá orlice se stříbrným ozdobným půlměsícem, ač vévoda Václav Sv. politický se Šleskem nemá nic společného. Svatý Václav jakožto patron dynastie Přemyslovců a české země, jest heraldickým ochráncem českého arcibiskupského kurfiřtského vévodství se znakem t. zv. svatováclavské orlice, t. j. stříbrného štítu s černou orlicí bez půlměsíce, ale vroubenou červenými plaménky.

2. Kaple sv. Longina a zrušený hřbitov kolem ní v Praze II. Na rybníčku, se octly na hřišti a vzrostlejší mládež jich používá jako jednoho z objektů svých kratochvil. Země kolem kaple v některých místech nedávna při přehrabování skýtala plným hledáčkem nepřeberně množství krásných lidských zubů, kterých se tam teď už začíná nacházeti poskovnu. Dále do mědkých, zvětralých pískovcových kvádrů apasidy, odvrácené od ulice, mladíci hloubí škrvy a díry podle stupně své puberty, čímž se staré, originální kvádrky ničí a tím se stavba sama znehodnocuje nutností jejich výměny. Také se zdá, že podlaha malé místnosti při zadním okně bude naplněna zapadlými střelami zardých zásahů. MFzí kolem opravené kaple (stačí výměna vnější třetiny vyhloubených kvádrů) a nerozbitné zasklení zadního okna) by se posloužilo památkářským účelům.

3. Již před lety jsem směrodatné kruhy s úspěchem upozornil na účelnost prosvětlení stromového a keřového porostu těsně při Hladové zdi. Za řadu let však tato hlavně z dálky malebně působící stavitelská památka opět značně zarostla a začíná mizet divokým zrakům. Malebnost a památkovost Prahy se tím ochuzuje, zatím co zpřístupnění všech velkých zahradních ploch vrchu Petřina naší městské zeleni hehubude, když se v šíři 10 m okolí Hladové zdi po obou stranách (jak v Kinského zahradě tak i na Nebozizku) o nějaký ten kaštan, akát, buk, dřín či bez a p. opět prosvětlí a oeseje vhodným druhem trávy. Hladová zeď dnes už totiž nemá být stromovím a keřovím zakrývána, aby se přilehlá zahrada snad zdála být větší; nýbrž má být vzkříšena jako památka významu dříve vojenského, pevnostního, jejíž přilehlé prostranství ze strategických a taktických důvodů bylo udržováno holé. Pro naši chloubu se má tedy ozubený dlouhý žlutostavý pás, po západopražském obzoru se pnoucí, udržovati viditelný aspoň z 50%, a z druhých 50%, své značné délky může být malebně přerýván většmi či menšími skupinami vybraných stromů. Ter.

Bývalý Salmův palác v Olomouci

(Dokončení z minulého čísla)

Portály arcibiskupského paláce, které jsou z let 1668 a 1669, pocházejí již od Tencaly. Obdobný portál z roku 1685 je na kostele v Mírově a pochází také od Tencaly.

Portál Salmova paláce je velmi příbuzný jak s hlavním portálem arcibiskupské residence, tak s portálem kapitulního probošství v Křížkovského ulici č. 8 (dnes rektorát university), ale také s portálem kostela na Svatém Kopečku a konečně i s portálem piaristické koleje v Příboře z let 1693, jehož doloženým autorem je Tencala. Tedy autorem Salmova portálu může být také jen italský architekt Jan Petr Tencala.

Provedení portálu svědčil Ferdinand Julius Salm kameník z Tovačova, kterého zaměstnával na svém tovačovském zámku, jmenoval se Vavřinec Seeger. Jeho jméno, Lorenz Seeger, objevovalo se ve spisech archivu města Olomouce (D. sb. fascikl 107) až po jeho smrti, neboť předčasně zemřel, aniž by dokončil kamenické práce na domě v Olomouci. Salm svědčil dodělání těchto prací jeho bratru Theodoru Seegerovi, kameníku z Kroměříže, který pracoval pro olomouckého biskupa Karla Lichtensteina, ale jen na stavbách v Kroměříži.

Když Theodor Seeger přijel dokončit práci za svého bratra do Olomouce, strhl olomoučtí ka-

meníci velký křik a stěžovali si na něho 28. září 1679 u jeho kroměřížského cechu, že porušil smlouvu z 3. června 1665 ujednanou mezi olomouckým a kroměřížským cechem zedníků a kameníků a to tím, že pracuje v Olomouci na stavbě. Musel z toho být velký spor neboť v roce 1680 zasáhl do něho sám biskup Karel Lichtenstein a žádal olomoucký magistrát, aby olomoucké kameníky přiměl ke klidu. Tento zásah neměl však valného výsledku neboť ještě v roce 1681 trval spor a olomoučtí kameníci měli stále námitky proti Theodoru Seegerovi. Pravděpodobně se spor rozšířil i na stavby prováděné na Klášteře-Hradisku, ale tamější opat si stěžoval na cech až do Vídně a 3. července 1686 rozhodl spor královský tribunál v Brně, který dovolil opatu, aby pokračoval ve stavbě a olomoucký cech zedníků a kameníků neměl stavitel z Kroměříže brániti ve stavbě kláštera.

Patrně až po tomto rozhodnutí bylo pokračováno i na dokončení portálu a na dostavbě Salmova domu, takže teprve 3. července 1687 mohl Julius Salm žádati o zvýšení chodníku kolem svého nového domu, kteroužto úpravou definitivně zakončil stavbu svého městského paláce. ** (Rukopis IX. 656, inv. čís. 1260 v archivu města Olomouce.)

Ing. Jos. Kšir

Planetarium na Petřinské pláni

Blíže stoupající lanové dráhy na Petříně má být postaveno planetarium. Na úpatí je to vyloučeno, neboť budova mateřské školy již tak dost omezila volný přístup do veřejných sadů. Je ještě v živé paměti odpor proti potřebné komunikaci, ježto byly obavy, že by sady byly zneuctěny a panorama bylo by rušeno po-

hledem na nepatřičný provoz. Odpor vrcholil plebiscitem, kde podepsalo protest na 34.000 osob. To byla jen silnice bez zakrnutí z nižších stanovisek plošně neviditelná, 9 metrů široká!

Planetarium je kupolovitá budova o průměru 25 metrů. Co to znamená, když dominující budova chrámu Mikulášského je vně 20 metrů! Na panoramaticky méně závažném místě než bylo původně vyvolené v ose přístupu od Karmelitské ulice, bude návštěvníkům Nebozisků ohromná kupole a přilehlými místnostmi ještě mohutnější, před očima diváka přicházejícího od Kinské zahrady bude zakrývat panorama nebo přicházet do zorného pole před sv. Víta či Mikuláše. Kromě toho bude viditelná od Staroměstského nábreží co nová dominanta kupolovitá opodál téžistě Malé Strany, jež jedinečně ovládá chrám Mikulášský! Budova podobná neměla by se situovat v tomto světoznámém obraze, neboť byl by pochopitelný zájem, aby byla poblíž skutečného pozorování hvězd, ale ani tam by neměla přinášet nový prvek do obrazu. Doufáme, že proti zájmu několika zvítězí zájem veřejnosti zachovat panorama nedotčené a že tomu zabrání úvaha rozhodující, opevněná o důvody památkové, panoramatické, estetické a cizinecké. Pozornosti zasluhuje, že v době všeobecného uznávání estetických a památkových hodnot, najde se někdo v Praze, který si vzpomene, že kus Petřinské stráně se dá využívat jako stavební parcela!

Bohumil Hypáman

Osvětlení chrámu sv. Václava

Arceiděkaný kostel sv. Václava na Smíchovské patří podle názoru odborníků, zejména akademika Zdeňka Wirtha, k nejvýznamnějším českým církevním architekturám 19. století. Je známo, že autor kostela arch. Antonín Barvitijs, který se ujal projektu kostela po svém švagrovi Ign. Ullmannovi, se věnoval této úloze s největší píli a výtvarnou svědomitostí a že ke konečnému vyřešení chrámu dospěl po předběžném studiu, jež dosahují desítky plánů a nákrešů celku i detailů.

Jest proto s politováním, že interiér této vynikající památky není přes pokroky osvětlovací techniky vhodně osvětlován. Rada drobných světelných těles, instalovaných více pro efekt než účelnost, způsobuje přezářování návštěvníků, v němž veškerý dojem interiéru i jeho stavebních článků i výzdoby úplně mizí.

Před časem projevila správa chrámu zdravý smysl pro vyzdvížení malířské i mosaikářské výzdoby kónch chrámových apsid pomocí ozařování reflektory, čím by se dodalo chrámu vznešené působivosti. Bohužel zůstalo, jak se zdá, jež při pokusech.

Klub Za starou Prahu, který mezi jiným pečuje o výtvarnou působivost pražských památek, upozorňuje na případ osvětlení smíchovské basiliky především tamní

arceiděkaný úřad, a přimlouvá se za to, aby první kroky, které úřad v této věci podnikl, došly pokračování. Příklad chrámu sv. Jakuba v Praze I. se svým vzorným osvětlením měl by především v tak vynikajícím interiéru, jakým je vnitřek chrámu sv. Václava, nalézt následování.

Zároveň upozorňuje Klub Za starou Prahu na sešlý stav nástěnných maleb v bočních lodích, které by měly být včas co nejdříve opraveny. Domácí rada se v této věci obrací přímo na Státní památkový ústav se žádostí o podporu. Nebude-li včas zakročeno, jest nebezpečí, že malby nebude možno zachránit k velké škodě zachování původního celistvého výtvarného dojmu chrámu, jak ho spoluvtvořil jeho autor Antonín Barvitijs.

Zklamané naděje?

V domě čp. 1370 na Národní třídě, vedle kostela Uršulinek, dokončuje se úprava portálu jednoho z celé řady krámů. Z pravděpodobného důvodu, aby nemusel se platit poplatek ze zabraného výstupku, byl dřevěný výkladec odstraněn a upraven v lici správně doplněných průčelí. Do té doby byla naděje, že firma krámu bude stejně dobře vyřešena. Ačkoliv není známo, jaká to bude firma, lze již z osazené šikmé železné konstrukce usuzovat, že firma bude vyřešena zcela bezohledně k průčelí, které s'astně bylo opraveno. Kdyby tato úprava byla prováděna v době vzájemné konkurence a vzájemného ubíjení pomocí reklam, bylo by to zcela pochopitelné. Pamatujeme, co to bylo obchodnického nářku, nežli byl obdobný případ vyřešen na nedalekém domě Platýzu na Národní třídě. Ale spojeným úsilím stavebního úřadu a majitele domu byly výkladec rovněž dány do lici průčelí a firmy a nápis vkusně omezeny na minimální rozsah.

Představovali jsme si, že něco obdobného bude provedeno nejen v domě čp. 1370, ale i v domě sousedním, čp. 1369. Průčelí obou domů jsou totiž stejně řešena a mají pod řadou nemožných výkladů stejné krámové otvory.

Představovali jsme si, že nynější úprava krajního krámu, právě dokončovaná, je součástí akce úředně sledované a architektem řešené. Možná, že je tomu skutečně tak, že ONV nebo ÚNV, či rezervární komise zahájily cilevdomou akci z vyššího důvodu. Důvod tu jest. Jest to sousedství Národního divadla a uliční protějšek sídla naší Akademie. Není vyššího důvodu, než dáti do pořádku okolí těchto dvou významných národních institucí.

A co ještě. Letošního roku bude Národní divadlo slaviti jubilejní rok založení. Dává se celá budova do nového lesku. A vedle divadla má zůstatí celá cikánská reprezentace znárodněného obchodu jako pozůstatek nejdravějšího kapitalismu, zcela přehlíženého vznešené okolí?

Bylo by škoda štočku, abychom zvěcnili zahanbující stav výkladů obou uvedených domů. Stačí pouze konstatovat, že něco podobného není v celé Praze.

A. Kubíček.

Návrh územní úpravy severně Hradu

Novostavba na východním konci území kadetky připojila se svou hmotou opticky k zastavěnému území bašt, takže sadovou ostatní území se nadále uplatňuje. Na celém pruhu Mariánských hradeb není místa pro novostavbu, což rozeznala již svého času na začátku století správa Hradu a zakoupila na čínáky již parcelované území Lumbových zahrad připojených dnes k hradištnímu hospodářství. Také již předtím, než nutnost ponechat území sadem byla uznána, postavené dvoupatrové domy, tak zvané »Mexiko«, mají být odstraněny, aby nebyly Hradu nezdobou. Pokusy o zastavování sousedství Hradu se opakují a ještě před nedávnem zamýšlené provisorní zastavění pěti baráky bylo, již započaté, přerušeno. Také existuje vládní usnesení, že toto území a horní Jelení příkop budou přeměněny ve veřejný sad.

Urbanistický rozvrh území na těchto okolnostech buduje. Nová třída, prodlužující komunikaci Jelení ulicí, nově zřízená podle kadetky, zabírá pruh z něho o dvacet metrech širší, z nichž severní okraj trávníkový se připojuje k dispozici sadové. Dnešními alejemi procházejí koleje elektrické dráhy, cesta pro pěší a cesta pro auta. Místo toho po odstranění kolejové dopravy sloužit bude nová třída tratím trolejbusovým a autům. Pěším vyhrazen široký chodník po její sev. straně a ochranný po straně jižní. Stanice trolejbusová bude na terasovitěm hradištním náměstí, architektonicky a pravidelně vytvořeném, odkud odbočuje k jihu cesta do Hradu a kde ústí i přeložná, dále na západ, cesta od Dejvic. Přeložná je z důvodu spojení s rozšířeným územím, které má být zabráno až k budově síročné. Novou tuto cestu lze snadno pojedíti, kdežto u staré tomu brání křížení v úrovni nebo masiv bašty. Pro nové zliknavané území není stavební nebudou tak nevhodné činit nad ní, takže také tím je jejich odstranění esteticky odůvodněno. Území bašty proti Lumbovým zahradám připojuje se k sadové úpravě Jelení ulice, která bude možná po odstranění kolejí a spojí se tak nově sady v sousedství Hradu se sady Chotkovými. B. Hypmáman

*

Obnova Betlemské kaple, chýlící se k svému dokončení, byla pod názvem »Hvězda zvěsta nad Betlesem« vyhlášena Lad. Khásem v Literárních novinách ze dne 20. prosince 1952. Za Rakouska se tato stavba, z níž vytrysklo husácké hnutí, pokládala za zničenou, neboť josefinský racionalismus ji r. 1786 přeměnil na skladiště a co z ní ještě bylo, zmizelo r. 1836 postavením čínákovského domu na jejím místě. Hned po první světové válce našel však arch. Al. Kubíček v domech č. 255 a 256 na Betlemském náměstí zbytky zdíva kaple a nápis na její bývalé stěně. Tohoto zjištění však nedbalo vyúžit až do r. 1948, kdy se vláda na návrh mín. Zd. Nejedlého usnesla obnovit kapli podle stavu v době Husovy, tedy před její přestavbou a destrukcí. Dr. Borokovský provedl podrobný archeologický průzkum obou domů i hřbitova na náměstí před nimi. Vypracováním návrhu na obnovu kaple jako Husova památníku byl pověřen prof. arch. Jar. Fragner za spolupráce prof. Ing. Dr. B. Hacıara.

Zjištění původního stavu kaple z konce 14. století bylo obtížné. Průzkum ukázal, že při stavbě domu čísla

255, který má půdorysnou plochu stejně velkou jako bývalá kaple, byly ponechány její obvodové zdi, zachované i při Hergetově úpravě edrny káhy z kaple. Ze severní stěny zbyla tak více než polovina, štítové zdi zůstaly skorem celé i se zasedlým kamenným ostěním, portálky a jinými podrobnostmi, a z průčelní zdi byly nalezeny jen základy. Nevědělo se však, jaká byla stěcha a strop kaple. Kromě dvou půdorysů ze 17. a 18. století byla zřetelná jen málo spolehlivá vyobrazení, která si odporovala. Je to detail z panoramatu Filipa van den Bosch, rytý do mědi Janem Wechtem a vydaný Jiřím Sadelerem r. 1606, plán předsazeného mlynské J. V. Veselého z r. 1729 a prospekt Jos. Daniela Hubra z r. 1769. Bylo nutno vůbec vyloučit kresbu Jeníka z Bratřic, která je příliš romantická a prozrazuje závislost na málo spolehlivém pohledu Alten-Allenové z r. 1686. Poměrně nejvěrnější je Betlemská kaple zachycená na Langvoelově modelu Prahy z let 1826–37, ovšem již po přestavbě za skladiště v r. 1786. Při bowrání domu nalezeny zbytky pozemkové, otisky krokvi a čel trámů původního dřevěného stropu ve výšce 11 m. Z toho se soudilo, že při středním spádu, zjištěném z otisků krokvi, nemohla mít kaple jednu stěchu, protože by byla příliš vysoká a vystavena velkým bočním tlakům větru. Měla asi dvě sedlové střechy, položené směrem severojižním, jak jsou také zřetelné na rytinách. V místech společného úžlabí byly střechy podepřeny řadou sloupů, které pravděpodobně nesly i dřevěný strop, jehož trámy podle nalezených otisků svým profilem odpovídaly příslušnému rozpočtu. Z odkazu svědčící Alžběty z r. 1536 bylo však známo, že vnitřek kaple byl rozdělen na čtyři lodě, zakončené gotickou klenbou na tři řady kamenných sloupů, z nichž bylo vždy pět v jedné řadě. Soudilo se však, že původní kazatelská kaple pro 4000 posluchačů nemohla mít tak husté sloupopřadí, protože by zastiňovalo pohled na kazatelnu, která (podle dochovaného původního kamenného ostění vchodu na ni) byla uprostřed východní stěny. Výkopem pod sklepy čínákovského domu nalezeny sice základy 15 sloupů z přestavby r. 1536, které nesly klenbu, ale prof. Hacıara zjistil rozbořem malty z těchto zbytků a malty z původních stěn kaple, že jen části dvou sloupů jsou ony, které nesly dřevěný strop za doby Husovy. Ostatní základy pocházejí z přestavby a zakončení kaple r. 1536. Podle toho byla tedy kaple rekonstruována a když byla obnova téměř skončena, nalezeny v létě r. 1952 plány inž. Hergeta na přestavbu kaple na skladiště. Tyto plány potvrdily nejen správnost rozhodnutí o rekonstrukci dřevěných stropů, výběr i domněnku projektanta, že jedno z oken do náměstí bylo menší. V Hergetově plánu jsou však vyznačeny na stěchách do náměstí valby, nikoli štíty, pro něž se projektant rozhodl, ale to mohla být pozdější úprava, neboť středověký způsob stavění používal do ulic štíty. Snad byly pro chajrný stav při opravě střechy nahrazeny valbami.

Interiér kaple zdobi především nápis, jeden Husův a dva Jakubkovy, rozšířené prof. Rybou. Budou doplněny scházějícími nápisy a to podle návrhu Zd. Nejedlého český, jak tomu bylo z doby Husovy. Kromě nápisů je na stěněch 6 obrazů z Jenického kodexu a dva z Jistebnického kancionálu, vybraných Zd. Nejedlým. Jsou přizpůsobeny potřebám nástěnné malby školy Akademie po vedením prof. V. Sychry. Při obnově zachovány i některé nálezy původních částí stavby, jako malý zbytek jízny kamenné stěny, kusy portálů a ostění, stará studně v kapli a j. Kromě prostor kaple byla obnovena i velmi poškozená sakristie, přiléhající k východní stěně a Husův byt nad ní. Dále má být upraven Kotelšův dům a bývalá Laudova kolej, její součástí se stane Husova muzea při Betlemské kapli a budou součástí úpravy celého bloku, vymezeného Betlemským náměstím, Liliovou, Zlatou a Husovou ulicí. Po této úpravě vystoupí Betlemská kaple jako dominanta, ovládající celé okolí. J. V.

Vedoucí redakce: PhC Luboš Hlaváček, Revnice u Prahy 778. Redakční rada: Arch. B. Hypmáman, arch. A. Kubíček, J. Mayer, C. Merhaut, Dr. E. Poche, Ing. Dr. J. Vaněček, Dr. Z. Wirth. Vydává Klub za starou Prahu, Praha III, Městská č. 56. Tisknou Středoevropské tiskárny, n. p., závod 04, Praha II, Myslíkova 15. Vychází ročně 8 čísel (kromě července a srpna). Nová sazba povolena fedit. pošt v Praze č. 1-A-Gr-2372-OB-47. Dohled. pošt. úřad Praha 022. Pro členy za předplatit 4 Kčs.

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Ročník XXVIII

V Praze 30. listopadu 1953

Číslo 5—6

Dr Emanuel Poche padesátník

Rodopisné paměti našeho milého jubilanta znamenaly zajímavou zprávu: jeho předek Eliáš přišel v 17. století z francouzské Picardie do městečka Chřibské v Čechách, aby provozoval umělecké sklárství. Toto krásné umění sice později z rodiny vymizelo, ale dnes Eliášův potomek působí jako jeho nejúčinnější propagátor a pěstitel jeho historického vývoje. Tradice mívá hluboké kořeny a působí přes století, jak se tu dovidáme a jak můžeme sledovati na jeho životě až do dnešního dne. Bývalí Francouzové se sžili s Čechy a jedna jejich větev zakotvila v Praze. Z ní se zrodil 8. října 1903 náš jubilant.

Láska k umění rozhodla volbu jeho budoucí činnosti. Vystudoval na Karlově universitě u profesorů Lezy, Chytila a Birnbauma, stal se 1925 na několik let asistentem ústavu pro dějiny umění a promoval 1927. Hned nato vchoval se až do roku 1932 neúnavně práci na soupisu památek, zprvu v archeol. komisi Čes. akademie (1927—8 polit. okres Dvůr Králové, 1929—30 okresy Kutná Hora a Semily), pak ve Státním fotom. ústavě (Umělecký místopis I. Čechy, 1928—1930 sám, 1931—33 s Dr. Em. Charvátovou). Dlouhá léta zastával funkci jednatele v archeol. komisi České akademie (Soupis, Památky archeologické, výměna publikací s cizinou) a v Kruhu pro pěstování dějin umění (Ročenka, přednášky). Konečný cíl byl dosažen v roce 1933, kdy Dr. Em. Poche vstupuje do Umělecko-průmyslového musea; potom bylo již jen otázkou času, kdy se stal (1938) i ředitelem tohoto ústavu.

Práce Dr. Em. Poche v museu je největší přínos do jeho organizace a činnosti za celou dobu jeho trvání. Jeho zásluhou patří dnes Umělecko-průmyslové museum v Praze k nejlepším ústavům v celé republice. S touto jak věd, tak kvalitnímu řemeslu a průmyslu a vychovává nejširší veřejnost k porozumění užitému umění i lidové tvořivosti. Dnešní organizace ústavu je dokonalý kolektiv, spjatý v radostné spolupráci vědeckých i výkonných zaměstnanců, dnešní jeho výkony překvapují tempem, kvalitou a účelností v budování muzejní expozice, výstav, získávání materiálu do sbírek, v provozu knihovny a v práci odborných dělen musea. Činnost musea roste denně a zabírá i pobočné podmičky, uskutečněné (museum společ. kultury v Jemništi, museum bytové kultury v Lemberku, museum českého porcelánu

v Klášterci n. Ohři) i chystané (sklo v Hrubém Rohozci, železná litina na Kozlu, krajky v Doulebech, hodiny na Kamení atd.). A všechno to spojuje vědecky i propagačně dnes již bohatá literatura průvodců, katalogů a monografií, neúnavně rozmnožovaná, přednášky a průvody ve sbírkách i na výstavách. Pražské umělecko-průmyslové museum má tak dva tvůrce, prof. Dr. K. Chytila jako zakladatele umělecko-historické péře sbírky, Dr. Em. Poche jako dovršitele celého organismu ústavu ve službě vědy i kulturní propagace. Dnes je toto museum střediskem odborné teorie i praxe naší doby a vzorem příbuzným ústavům, je nepřetěrnou schránkou odborného materiálu ze všech dob a zemí a východiskem dalších akcí v čs. muzejnictví.

Rozsáhlá, intenzivní a všude na kořeny sahající činnost Dr. Em. Poche v českém muzejnictví má rovnocenný protějšek v jeho vědecké práci umělecko-historické a v práci redaktorské. O mnohém byla již zmínka nahoře (soupisy památek, publikace výstav, expozic). Vedle studia dějin uměleckého průmyslu věnoval se Poche se zájmem specialistý dějinám české plastiky, hlavně barok-

ní. Jeho studií, uložené v časopise *Umění i jiné*, přiblížily nám pronikavým rozбором umělecké dílo F. M. Brokoffa a hlavně M. Brauna i s jeho spolupracovníky Pacáky a Thenym, Ign. Platzera a jiných. Sem patří i knihy o Karlově mostě, pražských portálech, břevnovském klášteře, zničené Praze, Vzpomínka na Prahu (společná práce s Dr. V. Menclm) a nejlepší průvodce po pražských památkách, Prahou krok za krokem. Bylo by tu ještě dále mnoho co vypočítávat, čeho si Poche všiml a literárně zpracoval (B. Rejt, Kačina atd.), ale to zaznamená přesněji a úplněji odborná bibliografie.

Zvláštní kapitolu dala Pochova bude vždy znamenat jeho blahodárná činnost redakterská v nakladatelství V. Poláčka. Jeho součinnost ve výběru temat a autorů pro edice Poláčkovy, jeho spolupráce s autory, jeho charakteristiky vydávaných prací a jejich autorů na záložkách publikací — vše neslo pečť cítělitého úsilí odborného a ideálního souzvuku s nakladatelem i spolupracovníky. Patří k nejtěžším prořezávkám překotné nové organizace bývalých soukromých nakladatelství, že rozkotala tento vysoce kulturní, promyšlený a po všech stránkách hodnotný pod-

nik, aniž jej doždele zastoupiti i jen přibližně rovnocennou náhradou.

Ale ještě tu máme povinnost nejmilejší, ocenit práci Dr. Em. Poche, kterou věnoval nám, Klubu, jeho boji, jeho časopisu, jeho propagační činnosti. Těžko je slovy ocenit věrnost Pochovu ke Klubu, jemuž byl po pět let nezapomenutelným předsedou a po šestnáct let jednatelem, a dnes je již také těžko shledati všechny jeho osobní zásluhy ve prospěch klubovních potřeb. Byl vždy ochoten k pomoci vlastní prací, účinnou intervencí na rozhodujících místech i spoluprací svého ústavu. Jeho zásluhou konají se přednášky Klubu v muzejní čitárně, byla instalována jubilejní výstava Klubu (1950) ve všech výstavních sálech musea a pracovní kolektiv jeho musea uskutečnil dlouho jen diskutovanou ochranu reliéfu na věži Juditina mostu a úpravu expozice Alšovy v pavilonu Vrtbovské zahrady. Je se možno diviti, že Dr. Em. Poche patří k milovaným přátelům, kteří dlouhá léta neochvějně nesou na svém praporu pevné základy hesla za starou Prahu, a že si všichni členové přejí, aby mu bylo i v budoucích letech možno dávat své síly a svůj věrný zájem těmto zá-
sadám? Z. Wirth.

O úpravu okolí bývalého kláštera v Břevnově

Emanuel Poche

Jednou z pražských stavebních památek, která v poslední době poutá pozornost památkářů, archeologů i těch, kdož pečují o výstavbu nové Prahy, je stavební komplex býv. kláštera v Břevnově. Objekt, který do nedávna ležel daleko za hradbami Prahy, a který si až do letoška, když byl mezitím kvapný růst města dospěl k jeho zdem, udržel podivuhodně nedotčen atmosféru starobylé duchovní a hospodářské enklávy našich venkovských klášterů, musel obětovati svou užavenost potřebám velkoměsta. Nutnost rozšíření Bělhorské třídy, probíhající těsně podél klášterní zdi, jakož i vybudování nové odlehčující třídy Pionýrů, vedlo k zboření zdi, souvisejících s ní stodol i vstupní brány klášterní, odhalilo vnitřní dispozici a zrušilo historickou celistvost a užavenost kláštera.

Nová situace, v níž se klášter ocitl, je sledována dvěma protichůdnými zájmy — na jedné straně ochrannou památek a archeologů, usilujících o to, uchováti budoucnosti neporušený útvar kláštera a ještě hlouběji proniknouti k poznání jeho minulosti a na druhé straně našich urbanistů, hledajících, jak z nových okolností spojit objekt kláštera s okolním zastavěním nové břevnovské čtvrti a využití jeho výtvarných a památkových hodnot k jejímu budoucímu estetickému zhodnocení.

Nás jako historiky umění a ochránce památek zajímá především minulost kláštera a veškerý její odkaz, který musí být respektován a bez jehož ohleduplného setření není možno dojiti v době, která si uchováti kulturního dědictví naší slav-

né minulosti vložila do svého politického programu, k řešení uspokojivému.

Bohužel, tento požadavek není, jak ukazují naše zkušenosti z poznání dosavadního řešení tohoto problému, obecně chápán. Dokonce ani na směrodatných místech. Ukazuje to, že je stále třeba objasňovat a vysvětlovat památkářské zásady, poučovat o minulosti našich památek a o jejich stavebním a uměleckém významu v celku i v jednotlivostech. Především pak znovu přesvědčovat o tom, že oklešťování památných celků za účelem pohledového vyzdvižení a zdůraznění výtvarné nejecemějších jednotlivostí za cenu obětování domněle podřadných částí takového památkového celku, nebo za cenu jejich komolent, není žádnou památkářskou ideou, nýbrž kulturní dezohledností, pramenící buď z nevědomosti nebo povýšenosti. Ze takové jednání se nijak neliší od činnosti všelijakých těch puristů minulých dob, kteří si mysli, že odbouráním nebo zrušením okolního zastavěním nějaké význačné stavby přispějí k zveličení jejího dojmu a uplatnění stavební ceny.

To platí i o některých pokusech dáti břevnovskému klášteru novou, domněle esteticky účinnější tvářnost.

Přitom není v Praze objektu, který by si udržel do dnešních dnů uzavřenost a přitom i ucelenost starobylého, v podstatě středověkého kláštera se všim starobním aparátům kdysi nezbyt-
ným k jeho provozu, jako tento klášter.

Jeho cena není jen v chrámu, na svou dobu umělecky průbojném, ani v zařízení a vybavení obytných budov, nýbrž také ve všem stavebním

přisloušenství, tyto budovy obklopujícím, v hospodářských staveních, v stodolách, stájích, špýcharu, ovčínu i pivovaru, v zelindřské i okrasné zahradě i v té zdi, dnes již zbořené, která to všechno vůči ostatnímu světu uzavírala. V tom všem dochovává se na naše dny téměř již tisíciletý stavební program a vybavení kláštera, dosvědčující nepřímo naši dávnou a slavnou kulturní minulost. Neboť je více než pravděpodobné, že celý stavební aparát břevnovského kláštera, jak jej známe, přes různé přestavby a přes různé změny půdorysné dispozice, sahá do jeho samých počátků, do konce 10. století.

Jak známo, byl břevnovský klášter, založený r. 993 biskupem Vojtěchem a knížetem Boleslavem II., do nedávna sídlem prvního mužského kláštera v Čechách a zároveň mateřským klášteřem všech dalších benediktinských klášterů, které u nás v nejstarším období našich dějin vznikly. Z tohoto jeho významu plyne, že tu musel být již v samých počátcích soubor budov sakrálního, obytného i hospodářského určení, tak, jak vidíme dodnes, třebaž ještě tehdy z větší části dřevěných. Tuto domněnku potvrzuje popis kláštera z konce 13. století, kdy starý raně středověký stav byl zdokonalen a zvýšen přestavbami opata Bavora z Nečtin. Tehdy stály za hradbou kláštera dva kostely, větší sv. Vojtěcha a menší sv. Benedikta. Při větším kostele byla budova konventní s ambitem, kaple P. Marie, dále dům opatův, prelatura. V obvodu klášterní zdi byla dále nemocnice, dům pro hosty, dílny pro krejčí a řemeslníky, dílny umělecké a kovárna. Při samém klášteři je dále hospodářský dvůr, Sv. Týn nebo Tynek. Se tří stran je klášter obklopen zahradami, menší vinicí a chmelnicí. Byl to kulturně, hospodářsky i správně zcela soběstačný celek, zařízený zcela ve smyslu benediktinské řehole jako uzavřené sídliště.

Husitská revoluce vypudila jeho osazenstvo a proměnila jeho budovy na léta v zříceniny. V 15. a hlavně v 16. století byla část těchto budov opravena či znovu postavena, jak nás poučují zprávy, stará vyobrazení a výkopy v této části provedené Archeologickým ústavem ČAV za vedení dr. Antonína Hejmy. Restituce kláštera v celém jeho středověkém rozsahu patří však až době vrcholného baroka a uměleckému zaujetí opata Otmara Zínke. Tehdy podle projektu a za vedení nejvýznamnějších architektů našeho 18. století Kryštofa a Kiliana Ignáce Dienzenhoferova a za součinnosti nelepších výtvarníků doby Petra Brandla, Kosmy Damiána Assama, Matěje Jáčka a Karla Hiernleho znovu vyvalst břevnovský klášter ze ssutin v nové podobě jako jednotlivý umělecký a stavební komplex, tak, jak jej známe dodnes.

Od té doby, po dvě stě let, zůstal tento stavební konglomerát, tak podivuhodně a nezvykle slohově sounosný, ušetřen vlivu postupujícího přerodu Prahy v moderní velkoměsto i zásluhou jejího teritoriálního rozvoje, rozprostírajícího své zastavení daleko za hranice historických čtvrtí města. V tiché odloučenosti vzhlížely památné budovy

břevnovského kláštera po desetiletí na domy, činnáky i vily, množící se od západu a jihu, aby nakonec obchvátily jeho areál a zapojily jej do obvodu Velké Prahy. Odloučenost kláštera byla zrušena a okolo jeho zdi se vyvinula jedna z hlavních výpadovkých tepen pražských. Dlouho respektovala památný celek, ale nutnost rozšíření jejího severního okraje, vyvolána zvýšenou frekvencí, již dosavadní profil třídy nestačil a potřeba pomoci komunikaci novou třídou Pionýrů, v ostrém úhlu nabíhající v těsném sousedství klášterních budov na dosavadní tepnu, vedly k zboření jižního obvodového zastavení klášterního okrsku, vnější zdi, její hlavní brány a přilehlých hospodářských stavení a v použití jejich parcel a parcely za nimi pro vybudování uspokojící komunikace.

Nová situace, která tím vznikla, se stala podkladem úvah i konkrétních řešení usilujících o to, účinně a důstojně skloubiti obnažené vnitřní klášterní budovy s okolím. Názory na to jsou protichůdné. Na jedné straně vedou k památkářsky nepřijatelným snahám zbavit vlastní klášter s přilehlým kostelem jeho obvyklého rámce hospodářského dvora s ním souvisících uživatelských stavení, dosud dokumentujících materiální základnu, z níž vyrostlo celé toto velkolepé stavební dílo. S těmito snahami, echopnými usklíčenosti v Praze další příklad památkářské bezohlednosti ostře konstatuje návrh, vypracovaný v Státním ústavu pro projektování výstavby hlavně města Prahy, návrh, který je dokladem uvědomělého postoje vedení a pracovníků ústavu k našim památkám. Proti předchozím snahám respektuje komplex kláštera ve všech jeho částech a naopak účinným řešením okolí podtrhuje jejich organickou architektonickou souvislost a nedílnost. Jeho úkol se soustřeďuje výhradně na sadové vyřešení prostranství okolo kláštera se zřetelem vytvořit z něho přírodně krásné podnoží jeho budov a přispět tak za nového stavu k zdůraznění jejich výtvarného památkového účinku.

Nevyužití a většinou neobdělávaný terén, který nyní zrušením svého ochranního splynul s okolím dostává v tomto návrhu novou náplň a funkci. Severně pod novou třídou Pionýrů a před klášterními budovami v okolí býv. klášterních rybníků, které byly nedávno zregulovány, vytváří prostornou zelenou enklávu s rozsáhlými trávničky a hustou vegetací, účinně prořezávanou systémem cest a pěšin, z nichž hlavní podélná cesta je namířena na střední risalit klášterní prelatury.

Půdorysné rozložení této části navrhovaného sadu, jakož i úprava jeho vegetativního porostu má v sobě cosi ze struného řádu francouzských barokních parků, čímž se důmyslně, v uvážném smyslu pro slohovost, váže na umělecký charakter klášterních budov.

Rovněž sadové vyřešení prostranství před hlavním vstupem do klášterního obvodu, který dříve vytvářel monumentální Dienzenhoferova brána, včleněná do pásu hospodářských stavení, přispívá k nadnesení dojmů z krásného barokního

díla a vytváří důstojný vstup do památného komplexu.

Návrh Stát. ústavu pro projektování výstavby hl. města Prahy je vážným příspěvkem do stavebního vývoje břevnovského kláštera.

Jeho uskutečnění lze jen doporučit, neboť je k celku objektu cizlivý a ohleduplný a poskytuje naději, že pro své klady přispěje k zabezpečení celého souboru klášterních staveb proti eventuelním dalším nešetřeným záměrům upravitelů.

Náš časopis znám a čten v Sovětském svazu

Klub Za starou Prahu obdržel dopis ze Základní knihovny společenských věd při Akademii nauk Svazu sovětských socialistických republik v Moskvě, jehož obsah dokazuje, že naše klubovní práce a památkářské úsilí není omezeno jenom na Prahu či naši vlast, nýbrž že jejich ohlas proniká i za hranice. Překlad dopisu zní:

Vážení soudruzi!

Základní knihovna společenských věd při Akademii nauk SSSR se na Vás obrací s návrhem navázat pravidelnou výměnu knih.

Máme zájem o oddělení Vámi vydávaného časopisu „Ochrana památek“. Chtěli bychom dostat uvedené časopis za rok 1953 a také jej dostávat i nadále.

V tom případě, jestli máte tento časopis i za předválečná léta, byli bychom Vám velmi vděční za jeho zaslání.

Se své strany Vám můžeme předložit sovětskou literaturu z různých odvětví umění, historie a jakékoliv jiné oblasti, která by Vás zajímala.

Po obdržení Vaší kladné odpovědi Vám neprodleně odešleme zásilku s literaturou.

S úctou

Ředitel V. J. Šunkov.

Betlemská kaple

Alois Kubíček

Od objevu zbytků Betlemské kaple v r. 1919-20, z nichž bylo možno tušit, že se zachovala podstatná část obvodního zdiva v celé své výšce, staly se tyto hlavní události: 1. usnesení vlády Antonína Zápotockého ze dne 30. června 1948, aby na návrh ministra Zdeňka Nejedlého byly povoleny prostředky na obnovu Betlemské kaple, 2. nález základů kostela Filipa a Jakuba na Betlemském náměstí zásluhou Státního archeologického ústavu za vedení Dr. Ivana Borkovského, 3. rozluštění nápisu na stěně Betlemské kaple, nalezeného v r. 1919 a rozluštěného prof. Dr. Bch. Rybou koncem r. 1948, a 4. nález Husova nápisu s textem z traktátu „De sex erroribus“ v r. 1949.

Zjištěním správné situace kostela Filipa a Jakuba opravil se nejen údaj Tomkův a tím i zpráva o domě kazatelově (Husově) získala správnou orientaci. Bez tohoto zjištění zůstaly by zprávy, v nichž je řeč o směru ke kostelu, nevysvětlené. I poloha tohoto kostela — pouhé 2 m od průčelí kaple — nám vysvětluje zaujatost faráře kostela proti stavbě kaple, zvláště, když šlo o stavbu tak rozsáhlou, skoro čtyřikrát větší, než byl uvedený farní kostel, a k tomu ještě předurčenou výhradně pro česká kázání, či soustředění celé české Prahy, v blízkosti kostela tehdy německého.

Nebylo v Praze shromaždiště, kde by bylo místa pro 3000 návštěvníků, tak jak bylo v kapli Betlemské. Nálež konečně vysvětluje i smysl velkého východního okna kaple, potřebného, když byla jižní fronta kaple zaecloněna tak blízkým farním kostelem.

Rozluštění prvního nápisu, a krátce nato i druhého nápisu — že jde o manifestační projevy Jakoubkovy — má pro nás i význam stavební, neboť doteď ověřuje celé západní průčelí kaple jako nezměněnou část již z doby Husovy. To platí

jmenovitě o zachované části zdi severní s nápisem Husovým, jímž je i fixováno přilehlé gotické okno, s nímž nápis již počítal. O významu nápisu platí slova nahodilého návštěvníka — čtznice, že bylo by dosti vykonáno, i kdyby nebylo jiných detailů, kdyby byl obnoven pouze jeden prostor kaple v původní velikosti, v níž tento nápis se uplatňoval.

Obdobou nápisů v kapli je zbytek nápisu — několika písmen — v bývalém mázhauzu v domě kazatelově, tvořícím s kaplí jeden celek. I ten nám ověřuje nejen gotickou omítku, nýbrž i původ zdi při stupních na kazatelnu.

Jestliže se z nápisů uchovala aspoň torza, zmizely obrazy antihesí, které tu s určitostí byly, beze stop. Nechybíme, domníváme-li se, že byly na stěně, kde bylo nejméně cken, to jest na klidné čelní stěně, východní. Zachovaly se až do r. 1836, kdy byl na obvodním zdivu kaple postaven čínžovní dům č. 255. Tehdy byly zdi kaple přitesány, aby stavitel získal pravoúhlé místnosti. Mimo to byla tato zeď porušena řadou nově zřízených komínů.

Mnohem zachovalejší zůstala celá západní zeď s nápisem Jakoubkovým, uchovanými tím, že byly v místnostech domu, na jejichž pravidelnosti stavitel nezáleželo. Na této zdi zachovaly se otvory po stropních trámech původního plochého dřevěného stropu. Udávají nám výšku stropu 10,85 m nad dlažbou kaple. Zbytky gotické omítky šly až po tyto otvory po čelech trámů. Domníváme se, že dřevěný strop zůstal i po zaklenutí kaple v 16. století, neboť nebylo důvodu k odstranění.

Jižní zeď zmizela celá až po úrvech Betlemského náměstí. Sloužila ještě do r. 1836 asi ze čtvrtiny za čela erárních kolen, postavených na staveništi kaple po jejím zbourání, ale nehodila

se k použití při stavbě průčelní zdi domu č. 255. Severní zeď zachovala se i s jedním oknem asi z jedné třetiny.

Obnovená dispozice Betlemské kaple se od prvotního vzhledu neodchyľuje. Její nepravidelnost svědčí o tom, že se obestavovalo maximálně získatelné místo i se všemi nepravidelnostmi. Pro dřevěný strop bylo to lhůstelné, ale konstrukce střešní byla zborcená a tudíž obtížnější.

Pilíře byly toliko dva, nesoucí průvlak pod úžlabím dvou sedlových střech. Tato skutečnost, ověřená zkouškami malty základů, je nyní prokázána a je vysvětlitelná tím, že před kazatelnou a oltářem mělo vzniknouti nerušené prostranství. Tímto důvodem se řídili i při zalczení vchodu do kaple.

Architekt J. Fragner volil k zastřešení kaple sedlové střechy se štíty. Toto rozhodnutí opírá o pohledy na kapli z 16. a 17. století. Teprve pohled na plán mlynáře V. Veselého z roku 1729 má valby, jaké byly až do jejího zbourání.

S otázkou vrácení podoby Betlemské kaple, jakou měla v době Husovů, souviselo i rozhodnutí,

zda zachovat v kapli studnu, zřejmou z plánu z r. 1661 i z popisu kaple od Theobalda, jak ji poznal asi v r. 1606. Theobald však tvrdí, že studna byla zřízena před málo lety. Bylo však zjištěno, že studna již byla v 16. století, neboť klenební pilíř z poloviny 16. století je natočen tak, aby se studni vyhnul. Není také pravděpodobné, že by studna byla v kapli hloubena v 15. století, kdy se v kapli již pochovávalo. O jediné možnosti, že studna byla již v době před stavbou kaple, předsvědčuje nás i důkaz, že jde o studnu neobvyklé výkonnosti, neboť při jejím čištění nebylo možno vodu úplně vyčerpát. Mimo to je poblíž studny ve východní zdi užítkový vchod, jímž studna byla přístupna v nejkratší cestě, aby přítomní nebyli rušeni.

Dům kazatele a současně správce Betlemské kaple je v základací listině popsán jednoznačně, t. j. že se zřídí ze sladovny nad malým a velkým sladovnickým sklepem. Tyto sklepy se zachovaly, a to v podbě, jakou měly již před stavbou kaple, se zazděnými okny obrácenými do zahrady, na níž byla kaple postavena. Z kazatelova domu zůstalo zachováno celé přízemí se sakristií, jejíž klenba byla stržena až teprve r. 1866. Klenební žebra byla nalezena ve zdivu tehdy nově postaveném. Svým profilem prokazují, že sakristie byla zřízena v dřívě již zaklenuté místnosti. Potvrzuje se tím dohad Dr. J. Květa, že část nad malým sklepem je staršího původu než Betlemská kaple. Také mázhauz byl dobře zjištělný, že procházel přízemím i patrem, neboť gotická omítka není přerušena stropem. V mázhauzu bylo pouze schodiště, nyní opět znovuzřízené, vedoucí k světnici Husovů i na kazatelnu. Kde byla světnice Husova, nelze pchybovat. Byla přímo nad sakristií a zachoval se z ní značně vyřápaný opukový práh a ve stěně ke kapli přilehlé trámce, na nichž bylo připevněno deštění stěn. O světnici Husovů je zpráva z r. 1527, kdy byl postaven přístřešek při ohradní zdi domu „U Betlemských“, sahající až pod okna této světnice „někdy mistra Jana Husa“. Základy této zdi byly přesně zjištěny. Správnost tuto ověřují nám i zprávy o orientaci domu kazatelova ke kostelu filipojakubskému. Bez jeho nálezu působily by zmatek.

Obnovovací práce jsou až na menší práce v kapli i v domě kazatelově ukončeny. Dláždí se nyní prostranství před kaplí. Další práce budou nyní soustředěny k obnově koleje Nazaretské, jejíž byl Hus správcem. Jde tu o bývalý dům Křížův s bývalým románským přízemím a gotickým patrem. Prozatím jsou nálezy omezeny na 4 gotické portály, ale výsledek není ještě konečný.

Mosaika Svatovítského chrámu na pokraji zkázy

Jaroslav Vaněček

Odborníkům je známo, že mosaikový obraz Posledního soudu na jižní stěně křížové lodi hradčanského dómu, nad Portou aurea, trpí skelnou nemocí. A přece každého překvapí zpráva v nadpise uvedená právě tak, jako by se týkala

osoby zvláště vážené a milované. Doc. František Petr, zachránce Tulkových fresek v loggii Národního divadla, prohlédl tuto vzácnou památku musivního umění v červnu letošního roku a zjišťil, že stav mosaiky se od loňského léta podstatně

zhoršil. Bylo-li prý před padesáti roky možno odhadovat její život ještě na léta, musíme dnes s obavou počítati jen s měsíci.

Obraz, rozdělený ve tři části přístěnnými fiálami vystupujícími s pilířů arkády vchodu v přízemí, znázorňuje ve středním poli Krista v mandorle neseného 10 anděly, pod ním jsou klečící postavy českých patronů a dole, v cípech středního arkádového oblouku, klečí proti sobě Karel IV. a jeho manželka Alžběta Pomořanská. Obě krajní části obrazu jsou proloмены okénky komory s korunnými klenoty. V západním poli je po stranách okénka nalevo skupina 6 apoštolů, napravo klečící Madona, a pod okénkem se odehrává scéna z mrtvých vstání. Východní pole obsahuje druhou skupinu apoštolů na pravé a klečícího světce na levé straně okénka, pod nímž je skupina zavřených, jež archanděl Michael mečem zahání do pekelných plamenů. Neznáme autora této mozaiky, kterou dal v l. 1370—1371 provést Karel IV., ale jistě byl blízký vyspělým mozaikovým dílnám v Benátkách. Prof. A. Matějček zjistil podrobným studiem obrazu, že byl i celý měl jednotný výraz, přece se obě postranní pole liší od středního; jsou tvrdší modelace, schematictější, a prozrazují primitivnější školené ruce. Střední pole, jehož forma je pinější, relief tvarů organičtější vypjatá a modelace měkce vlní jejich povrch, bylo patrně prováděno umělci na vyšší doby, neboť světla je využito jako tvárného prvku, který podporuje barevnou konstrukci díla. V postranních polích je světlo vyjádřeno koloristicky, jak bylo zvykem v malířství před Giottem. Domněnka, že na mozaice pracovali Vlaši, je samozřejmá, ale postranní pole dokládají, že jejich tvůrci neovládali řešení všech problémů jak je přinášelo umění po Giottovi. Mnoho tvarových znaků, zejména typy českých patronů a donátorů, jsou totožné s těmi, jimiž se vyznačují tabulové obrazy naší malířské školy XIV. století; lze tedy souditi na účast mistra této školy při návrhu kartonu.

Mosaika o ploše asi 85 m² je složena ze skleněných nepravidelných hranolů různých barev, zvaných mozaikáři »smaltý«, o základně sotva větší než 1 cm². V malém počtu je též užito štipaného křemene různých odstínů pletové barvy. Starším a působením škodlivých vlivů cvzdnuší vytvořila se ve smaltech spleť jemných trhlinek, na nichž se odrážejí světelné paprsky a tím vzniká kalný závoj, barvy materiálu ztrácejí na sytosti a obraz je stále méně jasný.

Zárodek zkazy obrazu vznikl počtem r. 1541. Od té doby chátrající dílo mnohokrát opravováno, neboť atmosférické vlivy nejen oslepovaly barevné plošky, které šedivěly, nýbrž rozkládaly i tmel pojící kostky, a odlamovaly se kusy mozaiky, která osazena v omítce, lpící na drátěné síti upevněné v kvádřové zdi rozeklanými skobami, kozbohem forem obrazu lze zjistiti, že byl opravován již před lety 1619—1620, z nichž je zachována první zpráva o jeho restauraci. Roku 1837 doplněny odpadlé větší kusy mozaiky al

fresco Kandlerem a A. Lhotou, drobnější vysazeny sklem Ed. Gurkem do pryskyřičného tmelu. Jednota pro dostavění chrámu dala r. 1879 celé dílo pečlivě prozkoumatí odborníky, mezi nimiž byli i ředitelé mozaikových dílen z Benátek a Inšpruku. Ti usoudili, že příčinou nemoci skloviny je nesprávný poměr drasla ke kyslíčným kovům a doporučili vynětí mozaiky a její nahrazení přesnou kopií, jejíž cenu odhadoval italský znalec na 40,00 franků, inšprucký na 12,000 zl. r. m. Při opravě však byly pouze přitaženy uvolněné části mozaiky ke zdi hřeby se širšími hlavicemi a jejich povrch obroušen a opatřen ochrannou vrstvou pokostu, který však brzo zvětřel a ještě zhoršil jasnost obrazu. Když se při vichřici roku 1890 zřítíl kus mozaiky, byla pořízena arch. Jos. Mockerm kopie, celá mozaika snata po částech různé velikosti a pečlivě uložena v hradních místnostech. Teprve r. 1909 rozhodla komise (Max Dvořák, Aug. Agazzi z Benátek, J. Th. Ranecker z Mnichova a Vikt. Förster) o způsobu jejího restaurování. Stav mozaiky nebyl špatný; byly poškozeny jen skrovné části figurální komposice, zlaté pozadí a jednobarevné vroubíci pásy. Oprava provedena Vikt. Försterem pod vedením arch. K. Hilberta a účasti 4 benátských odborných dělníků. Porouchané části obrazu byly opraveny podle Mockerovy kopie a části mozaiky slepené omítkou znovu osazeny v létě r. 1910 na původním místě do cementové malty.

Doc. Petr jako předseda Stát. památkového ústavu upozornil směrnatelné kruhy na akutní nebezpečí, hrozící této umělecky i historicky náde vše vzácné a nenahraditelné památce. Bude zapotřebí, postaviti neodkladně u mozaiky lešení, z něhož by byl umožněn důkladný průzkum zblízka a rozhodnouti, zda je jedině správný názor znalců prizvaných k posudku mozaiky r. 1879, že nelze zabránit rozkladu skloviny mozaikových kostek, nebo může-li být přece jen zachráněn originál. Proto bude průzkoumána mikrofotograficky i chemicky sklovitá hmota smaltů, a po zjištění stavu soudržnosti mozaikové vrstvy i jejího připojení ke zdivu vypracován posudek komisí historiků umění o tom, jak se má dále postupovati v tak ožehavém případě památkové péče. Vládní činitelé pak rozhodnou o možnosti financování akce na záchranu mozaiky.

Ed. Gurk, Mozaika v chrámu sv. Víta v Praze, Časop. kat. duchovenstva 1837.

L. Glückselig, Der Prager Dom zu St. Veit, 1855.

Gruber, Die Kathedrale des heil. Veit zu Prag, 1870.

Výroční zprávy Jednoty pro dostavění chrámu sv. Víta z let 1878, 1888, 1890, 1909, 1910.

Em. Tonner, Mozaikový obraz nad portou aurea, Vyr. zpr. Jednoty, 1889.

Jos. Mockerm, Obrazy mozaikové, Časop. kat. duchovenstva, 1883.

Ant. Podlaha, Mozaikový obraz v chrámu svatovítském, Pam. archeol. XXI (1904).

A. Podlaha, K. Hilbert, Soupis pam. hist. a uměl. v král. Českém, 1906.

Ant. Matějček, Mozaika a problém barvy, Volné Směry 1910.

A. Matějček, Mozaika Posledního soudu na katedrále sv. Víta v Praze, Umělecké poklady Cech, I (1913).

Ondřejský hřbitov v Karlových Varech

Jiřina Joachimová

Jako každá památka tvoří se svým okolím celek, do něhož patří, protože s ním souvisí historicky i výtvarně, tak k Ondřejskému hřbitovu patří stráž. Svažuje se k pravému břehu Teplé a ještě v první půlce devatenáctého století se zelenala po celé své šíři lázeňskou čtvrtí. Tehdy byl svatoondřejský kostel na boku strání i hřbitov při něm do daleka viditelný. Na všech rytinách té doby se objevuje jako stavební dominanta pohledu na návrší s míst dnešní Zítkovy kolonády. Dnes je tomuto pohledu zastíněna starými stromy, které se klenou nad hřbitovem, splývající se zelení okolních sadů, protože zde již začíná zalesněná část pahorku.

Hřbitov tvoří v těchto místech zároveň i nejzazší cíp zastavěné plochy strání. Rázovitě zakončuje stavební okresek, pojatý mezi břehem, Ondřejskou ulicí, Pražskou silnicí a Školní ulicí nad kostelem, která je strmou spojkou silnice a břehu. Dienenhoferův chrám, půvabně položený nad Vřídlem, tvoří nejzazší dolní hranici okrsku. Za ním se otvírá jedna z možných cest na hřbitov. Nevede zvlášť výstavními ulicemi. Je vidět, že tu v druhé půlce devatenáctého století rozhodovala výnosná blízkost pramenů o využití každého místa. Stavitelství tu zůstalo mnoho dlužno. Ne však terén, který pro svou neschůdnost zabránil jednotvárnosti. Zdravé bydlení tu rozhodně nebylo a mnoho by zde bylo třeba napravit. A přece ty klikaté stoupající uličky a strmé schody, vyšetřené v úzkých mezerách mezi dvěma bloky domů, mají svůj výraz, místy podobný některým zákoutím na Montmartru. Ty schody a uličky, jejichž konce je těžko se dohadnout, jsou svým způsobem právě tak typicky karlovarské jako mnohost mnoha perspektiv, jež dává městu tolik tváří.

Těsně pod Pražskou silnicí se objeví nedávno pěkně upravená vila Lützow, vystavěná v pozdně empirovém slohu. Vlastně dříve ještě než vila sama se ukáže její pozoruhodnost: mohutně do srázu podezděná rotunda, korunovaná kruhem sloupků, z nichž prostřední, nejvyšší, nese sochu kočky. Pomník není nijak vynikajícím uměleckým dílem a přece působí. Snad tím, že je strohost jeho formy v zábavném protikladu k bizarní fantastičnosti nápadu.

Po Pražské silnici podle opuštěného dnes sálu Panoramy s klidnou empirově členěnou fasádou dojdeme k místu, kde do silnice ústí Ondřejská ulice. Ji bychem rychleji dospěli od kolonády ke hřbitovu. Ulice však nemá vlastního charakteru a je pouhým dokladem spekulantské stavební peridy. Blíže horního jejího konce stojí kostelík, podle něhož se svažuje s vrchu hřbitov, chráněný se tří stran nízkou zdí. Dřevěné zábradlí, jež nahradilo čtvrtou zeď, zrušilo chránící uzavřenost hřbitova a vydalo jej zkáze.

Hřbitovní kostel je prý z r. 1500, což není po přestavbě z r. 1841 již patrné. I tak však zaslou

huje lepšího osudu, než aby byl užíván za skladiště. Hřbitov sám sloužil až do r. 1734 za pohřebiště cizinců zemřelých v Karlových Varech. Toho roku byl vydán zákaz pochřívát uvnitř města, čímž zanikl dolní hřbitov při kostele Mari Magdaleny. Ondřejský hřbitov se stal tak i místem posledního odpočinku Karlovaranů. Zůstal jím až do zřízení dodnes užívaného hřbitova, založeného r. 1864.

Z významných karlovarských rodáků zde leží vynikající lékař a chemik David Becher (1725 až 1792). Proslavil se tím, že sám provedl analýzy karlovarských vod, po stránce chemické na svou dobu neobyčejně dokonale. Prakticky se osvědčil i tím, že zavedl pití přímo u pramenů (dříve se voda nosila nemocným do bytu) a navrhl též vlastní způsob přípravy karlovarské soli. Jeho náhrobek, zdobený vlnitou římsou, je dodnes jakž takž zachován.

Dosud stojí při kostelní zdi romanticko-gotický náhrobek lékaře Jeana de Carro (* 1770 v Ženevě, † 1857 v Karlových Varech). Původně se dostal do lázní jako nemocný, později se zde usadil jako lékař a vynikl jak v oboru lázeňského lékařství, tak i tím, že jako první na kontinentě zavedl očkování proti neštovicím podle Jennera. Zajímá nás však víc jako literát a francouzsky píšící český buditel. Jeho karlovarské a manachy, vydávané mezi lety 1831—1856, byly hojně čteny a seznamovaly cizí návštěvníky s českým kulturním i politickým životem. Jako přítel českých buditelů, zejména Vinařického a Jungmanna, propagoval v almanaších českou věc buď překlady

českých prací (články Šafaříkovy a Hankovy), nebo vlastními pěkně psanými studiemi z českých dějin a vlastivědy. Jsa pokrokového smýšlení, ocenil zvláštním článkem rok 1848 v jeho významu pro Čechy. Bylo by mnoho ještě říci k jeho chvály. A jistě jsme mu povinni alespoň tím, aby jeho hrob byl pietně udržován a uchráněn zničení.

Hudební svět se vždy zájmal o náhrobek posledního syna W. A. Mozarta, kapelníka a skladatele (1791—1844). Jeho pomník stál ještě do nedávna na hřbitově, s německým náhrobním textem na desce, v němž byla obsažena charakteristika hudebníkovy: „Nechť jméno otcovo je jeho náhrobním nápisem, právě tak jako účta k otci byla obsahem celého jeho života.“ Náhrobek byl v poslední době přenesen jinam, ale doufáme pevně, že bude zas vrácen na své původní místo.

Umělecky významnější je pomník, s něhož se dnes ztrácí jméno mrtvého a jenž stojí asi uprostřed hřbitova. Je to klasicistující postava truchlící ženy. Je úzce zahalena v drobné sřasenou togu a rouška pokrývající hlavu spadá hluboko do tváře, skloněné nad urnou nesenou zlomeným

sloupem. Sevěný, jakoby do kvádrového bloku vkomponovaný postoj těla budí dojem do sebe pohrouženého smutku. Jeho vertikálnost zvyšuje ještě umístění při kmeni živého stromu. Je to funérární plastika, jež působí zvláštní monumentalitou. Zkáze zcela propadl velmi pěkný figurální pomník bílé kostela, klečící anděl se zhaslou pochodní po boku. Ještě v srpnu letáčního roku bylo možno viděti jeho tvář. Dnes je bez hlavy, která se stala obětí nerozumné dětské neličnosti. Témuž osudu byl vydán symbolicky zlomený strom, stojící při dolní zdi hřbitova. Jeho peň je k nepoznání rczryt. Nemůžeme zde popisovat všechny další umělecky nebo historicky zajímavé náhrobky z první poloviny devatenáctého století. Chceme jen upozornit, že není-li možný stálý dozor nad hřbitovem, pro dějiny města tak významným, měla by se učiniti alespoň rázná opatření, která by učinila přítrž svévolnému ničení. Je věcí rodné i školní výchovy učít děti účt k památkám. A jako provedou naši občané zabránit porušování hrobů svých drahých, tak by také měli vést děti k šetření hrobů, o něž se již nikdo nestará.

Fotograf-amatér pomocníkem památkáře

Jarmila Brožová

Na památkovou péči jsou v dnešní NDR kladeny nesmírné úkoly. Země, zničená válkou, zachraňuje vše, co zbylo z kulturních památek. Chce vybudovat z trosk nový život, pevně spojený s minulostí. Nezapomíná ovšem ani na ostatní země, které táž válka ochudila o nenahraditelné kulturní památky, především o památky stavební. Památkáři v NDR si uvědomili, že je nutno k tomu, aby bylo možno všechny důležité kulturní památky opravit nebo znovu vybudovat, mít především přehled o stavu těchto památek. Saský zemský úřad pro památkovou péči tedy podobně jako v SSSR a v Polsku zorganizoval podrobný soupis a inventarisaci všech kulturních památek v okresech nejvíce válkou postižených. Jsou to okresy drážďanský, lipský a kamenický. V těchto okresech se již jednou památky sepsávaly, a to na konci minulého století prof. Stechem; v jeho práci pokračoval a dílo ukončil r. 1923 prof. Gurlitt. Výsledkem je 41 svazků soupisů. Zdálo by se, že po tak podrobném sepsání památek není nové inventarisace třeba. Není tomu tak. Nový soupis je nutný proto, že není podrobné evidence, které z těchto památek byly ve válce zničeny, které poškozeny, a do jaké míry; kromě toho nové moderní zkoumání poznávalo u mnohých z těchto památek časové zařazení nebo byl vysloven o památce odlišný soud s hlediska kulturně historického. Starý soupis kladl váhu především na církevní památky, kdežto dnes spadá do ochrany památek nejen církevní majetek, ale i stavby profánní a technické, které též budou pojety do dnešních soupisů. Tento plánovaný podrobný soupis saských památek nezvládne několik odborníků-vědců, neboť by pak

práce trvala několik desetiletí, a nevedla by k cili. Zde je nutno, aby pomohl velký počet pro věc zaujatých spoluobčanů. Proto byly zřízeny pracovní skupiny v 56 saských okresech, v jejichž čele stojí odborníci vědec, zástupce státní památkové péče, členové organizací pro ochranu přírody a členové vlastivědných kroužků. Tyto skupiny se řídí přesnými směrnici »Saského zemského úřadu pro památkovou péči«, a provádějí podle nich soupis tak, aby mohl být později podkladem tištěného katalogu památek. I když se zdá počet těchto spolupracovníků veliký, přec je v poměru k počtu obyvatelstva nepatrný. Péče o udržování národního kulturního dědictví nemá být totiž jen záležitostí několika málo odborníků, ale má se o ni zajímat celý národ. Je samozřejmé, že v popředí všeobecného zájmu stojí drážďanský Zwinger a Albrechtsburg v Míšni. Jím patří nejen zvláštní péče státních institucí, ale také láska a obdiv celého národa. O osud takovýchto velikých kulturních památek není třeba mít obav. Jde však o drobné památky v místech, které stojí stranou velkého návštěvního proudu nebo které jsou v krajích těžko přístupných. Pro tyto památky nemá mnoho lidí vždy potřebné porozumění. Ale tyto památky je nutno též sepsat a jejich stav zachytit odfotografováním. Tím jsme se dostali k úkolu fotografa-odborníka i fotografa-amatéra při památkové péči.

Je mnoho občanů, kteří si jako motivy svých fotografických snímků volí kulturní památky, ať stavební nebo umělecko-průmyslové. Kdo fotografování skutečně miluje, ale nezapomíná při tom kriticky se kolem sebe dívat, pak si nedělá věc příliš lehkou a propracovává každý obrázek.

Přemýšlí, z jaké perspektivy a při jakém osvětlení musí záběr pořizovat, hledá vhodné pozadí nebo stažď, a snaží se vycílit osobitost zvoleného předmětu fotografování. Přistupuje-li člověk k zvolenému objektu tímto způsobem, přenese část svého zaujetí s fotografování i na objekt sám. A milujeme-li jednou něco a ceníme si to, pak neradi vidíme, je-li to poškozováno, ničeno. Stává se tak z fotografa-amatéra zaujatý památkář. Těchto zkušeností využil »Saský zemský úřad pro památkovou péči«, když organizoval podrobnou katalogisaci saských památek. Výsledek byl velmi dobrý, a jistě by se podobné praxe dalo použít i v jiných zemích. Jde zde vlastně o dva druhy fotografické dokumentace: jednak o více méně náhodné snímky drobných nebo těžko přístupných památek, označené datem zhotovení obrázku, jednak o čistě věcné fotografie, zachycující objekt podle pokynů památkového orgánu; tehdy jde především o práci fotografa — odborného zaměstnance památkové péče, nebo o dílo amatéra, pracujícího rovněž podle požadavků památkové péče. Jestliže v prvním případě není nutno vázati se přísnými požadavky věcné fotografie, naopak určitá libovůle dovoluje vložit do snímku i trochu náladovosti — pak věcné fotografie jsou spoutány podmínkou získati plasticky, ale zcela jasný snímek. Pořídíme jej nejčastěji postranním osvětlením a správným rozdělením plochy. Prokreslení partií ve stínu má zde obzvláště velký význam. Věcná fotografie musí mít bezvadnou ostrost, to je samozřejmým požadavkem. Protože se fotografovaly nejčastěji v krátkém odstupu, jsou širokoúhlé objektivy velmi užiteč-

né; samozřejmě snažíme se též vyloučit z obrazu skreslené tvary. Jestliže nepřipouští kamera nápravu skreslení hned při fotografování, t. j. nakloněním kamery nebo změnou stanovíště, musí být skreslené linie napraveny při zvětšování. Skreslené linie znamenají vždy určité geometrické změny tvarů, což ztěžuje práci badatele, používajícího takovýto obrazový materiál. Oživil se amatérský snímek stažď, nejčastěji lidskou, není to na závadu, děje-li se to s mírou, neboť stažď zde může sloužit jako měřítko celé stavby nebo předmětu.

Amatérské fotografie kulturních památek jsou též výborným popularisujícím činitelem. Mají nejen význam jako doklad stavu památky v určité době, ale mohou doplňovat články v časopisech, mohou se používat jako diapositivy při přednáškách, oživovat odborné fotografické výstavy. Ukáží tak nejširším kruhům obyvatelstva, jaké ценности se nám zachovaly z minulosti, nebo jak byly zničeny. Připomenou tak ostatním občánům povinnost chránit své národní kulturní dědictví. Sasaki památkáři podchytili tak zájem nejširších vrstev o své stavební památky, a získávají navíc ještě množství dokumentárního obrazového materiálu. I naši českoslovenští fotografové-amatéři mají na tomto poli ještě hodně možností, kterých by měli co nejvíce využít. Jistě by se tím rozšířily i řady milovníků našich kulturních památek a vyrostla by tak další početná armáda památkářů. A té je nám třeba.

(Podle článku Wernera Wursta: »Der Lichtbildner als Helfer des Denkmalpflegers.« Die Fotografie, Mai 1953, Lipsko.)

Mýt či nemýt?

Když r. 1890 pobořila velká voda Karlov most, napsal Svatopluk Čech dne 6. září do Národních listů: »Zvláštní dojem, příšerný a zároveň hluboce tklivý, činily ty nepohnuté postavy světců, hledících ztrnule v záhubu již dokonanou a snad ještě hroziící. Bezděky vzpomněl jsem na kamenné Musy, jejichž spanilá, klidná řada kdysi podobně shlížela na zděšené zástupy, příšerně ozářena rudou záplavou požáru, který trávil právě dokončený nejskvělejší pomník našeho nového národního prcbuzení.« Táž řada Mus, jakoby zahalena ve smuteční roucha patinou ztmavělá, pohlížela asi v září letošního roku opět tklivě s attiky Národního divadla, když mnoho Pražanů — a byli mezi nimi i architekti a laureáti státních cen — po návratu z dovolené zůstalo zaraženo státi před budovou divadla, jehož vzhled se přes prázdniny změnil k nepoznání a snad ještě i další změnou hrozí.

Průčelí Národního divadla bylo totiž do Divadelní ulice a do Národní třídy až k hlavní římse očištěno a umyto a pokračuje se ještě v omývání fasády a nábreží. Budova tím byla zbavena známky života a má nepřeknou, nepřirozenou barvu mrtvého kamene. Její fasáda však není ani čistá, neboť umytím odhaleny všechny rozdíly

v barvě kvádrů a struktura pískovce nedovolila vymýtit stejné jeho prohlubeny i vrcholky. Celá architektura působí, jako by byla uhnětena z hlíny přibarvené okrem; se špinou zmizela i patina, která během 70 let zestejnala a zároveň decentně plasticky odstínila římsy a bosáže architektury stěn a tak připravena tato naše významná památka 19. století o klidný, důstojný a monumentální účín. Zapomnělo se na uznanou pravdu, že architekt sice dílo tvoří, ale čas je dokončuje. Vždyť vyspělý projektant záměrně počítá s působením času, pokud ovšem není ve svém tvoření omezen důvody úspornosti. Tak budova bývalého Prozatímního divadla, ponechaná arch. Josefem Zítkem jako prosceniova součást Národního divadla, má fasádu provedenou v omítkě a při opravě arch. Karlem Skopcem r. 1915 byla z účty k autorovi a jeho dílu téměř k nerozpoznání přizpůsobena patině přední, kamenné části divadla. Totéž by vyžadovala i budova filsofické fakulty na náměstí Rudarmějů, které se má stát ústředním prostorem hlavního města. Architekt tu z úsporných důvodů upustil od obložení celého průčelí přírodním kamenem a přistoupil na provedení některých částí v kameni umělém. Patina těchto různorodých materiálů však oba nápadně odlišila v barvě

i struktuře a tím trpí dnes jednotný vzhled budovy a účín architektury hlavního průčelí.

Klub Za starou Prahu postihl nebezpečí, hrozící Národnímu divadlu, již při sekání a opracovávání kamene v postranní loggii a varoval před podobným pokračováním i na fasádě. Nepokládal však za vhodné ani čištění fasády proudem horké páry podle patentu Ing. Dr. Silvestra Čiurupa-Cereteiho. Když se však při zkouškách provedených omýváním měkkou vodou objevil nepříjemný tón fasády, upozornil Klub prováděcí podnik HSV 4, s nímž již dříve uzavřel patronát, na nežádoucí, podstatnou změnu vzhledu celé budovy. Ale v té době bylo již mytí průčelí projednáno komisí, k níž Klub nebyl přizván, a také schváleno přednostou Památkového ústavu s podmínkou, že po čištění bude kámen přetřen vápennou vodou nebo jiným zásaditým roztokem. Na věci nebylo již možno ničeho změnit, leda zastavit začatou práci i za cenu dočasného znečištění budovy; Klub o to také požádal ministerstvo školství a národní osvěty.

Lze ovšem namítnouti, že prach a nečistota pražského ovzduší navrátí budově divadla v brzké době opět její původní vzhled. Ale připustíme-li to (neboť o kouř, saze a popílek se postará jediný, pověstný komin ústředního topení Národního divadla), pak je na místě otázka, proč se nákladná práce vůbec podnikala. Pravda, na architektonických člancích i na plastické výzdobě průčelí divadla byl v prohlubeninách a koutech nanesen prach a saze, které snad s kyslíkem siřičitým mohly být časem i příčinou rozkladu kamene. Provádění práce mělo též výhodu, že u příleži-

tosti postaveného lešení bylo možno fasádu pečlivě prohlédnouti a opravit některé poškozené části jemně plasticky, ale nikým není zaručeno, že odstraněním mastného povlaku se zvýší odolnost vyschlého, mrtvého kamene proti povětrnosti. Je zajisté správné, že se upustilo od zamýšleného čištění parou, jehož riziko je mnohem větší, ale zdá se, že ani omývání měkkou vodou se neobešlo bez drhnutí ostrými kartáči, ba že již sama stavba lešení a sebeopatrnější práce mohla způsobiti mechanické poškození jemnějších detailů profilů architektonických článků i plastické výzdoby. Drhnutím i odstraňováním špiny mizí nutně i stopy původního opracování kamene, které bylo zajisté jako u všech mistrovských děl prováděno na Národním divadle podle přání projektanta tak, aby se dostavil jím zamýšlený pohledový účín. Konečně třeba uvážiti, že prosceniová část budovy do Tylova náměstí, jež nemá kamenné fasády a nemůže být omývána, bude se lišiti od hlediškové části a porušovati tak jednotné působení architektonického celku, zejména při pohledu z mostu.

Udržovati hodnotná architektonická i sochařská díla v čistotě, pokud se jim neodstraňuje patina, je zajisté v památkové péči vítáno. Pokus na Národním divadle nás však poučuje, že jde o problém velmi nesnadný a že k jeho bezvadnému zvládnutí je nám ještě zapotřebí mnoha zkušeností. Je tedy jen prozíravé, že pomysleli-li se nyní na čištění fasády bývalé Městské spořitelny, byl ještě před počtem práce požádán Kloknerův výzkumný ústav při České akademii věd o podrobný návod, jak postupovati, aby nebyla ohrožena trvanlivost kamene, a odborný posudek, zda se má průčelí také mýt či nikoliv. J. V.

Klub Za starou Prahu měl příležitost, aby se účastnil jednání o návrhu na vyřešení předměti Švermova mostu, objednaného Svazem čs.-sovětského přátelství. Řešení této otázky pokládá Klub za výsoce obtížné a uvítal tu skutečnost, že na vyřešení celkové situace má být vypisována veřejná soutěž, jelikož se v tomto území jedná o významné historické objekty (poslední zbytky starého zastavení novoměstského vltavského břehu — Vávrov mlýn, vodárenská věž atd.), vedle se velmi důrazně uplatňuje dům bývalé kavárny Vltava. Bude proto třeba vypsat soutěž takovým způsobem, aby dovoila vhodně vyřešit navázání těchto různorodých objektů.

Klub Za starou Prahu je upozorňován na schátralý stav věže a vůbec celého objektu Konviktu. Je to památná stavba ze 17. století s překrásnými loggiemi, která by zasluhovala úpravy již s ohledem na to, že sál Konvikt byl kdysi středem rozvíjejícího se kulturního života našeho národa.

Reservační komise zasluhuje by se velmi o záchranu tohoto stavebního díla, kdyby prozkoumala možnosti úpravy a úpravy samu zařadila do příštího pracovního plánu.

Náš Klub zvláštním příspěvem upozornil duchovní správu kostela sv. Václava na Smíchově, že dnešní osvětlení chrámového vnitru neprospívá estetickému dojmu, jež si návštěvník z kostela odnáší. Podrobným ukázkám na nedostatky v umístění osvětlovacích těles jsme se snažili dokázat, jak se kazí působení krásné výzdoby chrámu, ba jak tato zaniká.

Tímto se obracíme i na Vás, abyste podnikli patřičné kroky u tamějšího arciděkanského úřadu k zajištění

správného osvětlení vnitřku chrámu, jež jest jednou z nejlepších kostelních staveb 19. stol. v Čechách. S rozhodujícím podílem architekta A. Barvita na uměleckém úspěchu tohoto díla soutěžila řada malířů, z nichž třeba uvést: J. Trenkwalda, profesora pražské akademie, vytvořil mozaiku »Kristus a čestí světců« v hlavní apsidě, pod ní vymaloval Fr. Sequens čtyři výjevy z legendy o sv. Václavu. Tyž vyhotovil malý obraz P. Marie Maggiora na mariánském oltáři. V bočních lodích a apsidách pracoval Z. Rudl (cyklus z Kristova života) a Max Pirner (Korunování P. Marie).

Zvlášť významná je plastická výzdoba kostela, na níž se podílel přední čeští sochaři minulého a počátku tohoto století — Čeněk Vosmík (sochy před hlavním oltářem) se Stanislavem Suchardou a Ludvíkem Šimkem (krucofix s anděly na bočním oltáři).

To vše si zasluhuje, aby se chrámovému osvětlení věnovala veškerá péče.

V břevnovském klášteře z okolí jsou prováděny úpravy, značné se dotýkající klášterního areálu.

Některé objekty byly již demolovány, jiné mají být odstraněny podle našich informací v nejbližší době. Tímto záznam je ohrožena historická celistvost břevnovského kláštera.

Podle našeho názoru je třeba břevnovský klášter zachovat aspoň ve hmotě, a proto by nemělo dojít k dalšímu porušování jeho celku.

Byli jsme informováni, že gotické žebrovní ambity dominikánského kláštera v Českých Budejovicích je nevhodně zabileno. Upozorňujeme na to doufajíc, že se podaří zařadit úpravu ambity lépe odpovídající středověkému jejich charakteru.

Sjezd polských konservátorů

Jarmila Brožová

Ve 4. čísle časopisu »Ochrana zabytků« z r. 1952 referuje Irena Mangelova o Všepolském sjezdu konservátorů, konaném 28. 9.—2. 10. 1952 v Krakově. Sjezd měl za úkol podat přehled dosud vykonané práce, vytyčit další úkoly a pokusit se vyřešit některé zásadní problémy konservátorské. Diskuse se rozvinula kolem hlavního referátu generálního konservátora prof. dr. Jana Zachwatowicze. Další referáty přednesl prof. dr. Gerard Ciełek: »Ochrana památek lidové architektury v rámci přebudování vesnice«, a inž. arch. Bruno Zborowsky a Václav Podlévský: »Chráněné celky urbanistické«. Další dny probíhala diskuse nad projektem úpravy a využití prostoru dš. Wawelu.

Nesmírná byla práce polské ochrany památek v minulých osmi letech. Nejprve práce záchranné, zabezpečovací, později výstavba a konservace objektů. Vznikly velké koncepce výstavby historických čtvrtí i jednotlivých cenných objektů.

Diskuse konstatovala, že adaptace jak urbanistických celků tak jednotlivých objektů, způsob provádění i správná volba nové náplně takovýchto budov bude vždy velkým problémem, že nebudou nikdy jednotné řešení pro množství různých koncepcí. K jednotné dokumentaci historicko-konservátorské musí přispívat nejrůznější specialisté, národohospodáři i administrátoři. Neboť jen tak bude získán dokonalý podklad pro pořízení plánů obnovy a konservace. Diskuse neopomněla zabývat se problémem ochrany lidové architektury. Náměty nadhrovené prof. Ciełkem v jeho referátu je nutno propracovat. Nestačí jednotlivé objekty sebrat a umístit v regionálním »Skansenu«. Je nutno nalézt a vypracovat formu péče o vesnické stavby zůstávající dále ve vsi.

Dokonalá inventarizace památek v celé zemi je nezbytně nutnou. Bez ní nelze pokračovat a odpovědně programovat ochranu a restauraci objektů. Dosavadní tempo je nedostatečné, musí se alespoň zdvojnásobit. Instituce, organizující inventarizaci se budou muset s tímto požadavkem vypořádat a práci lépe organizovat. Velmi vážným úkolem je školení konservátorských kadrů a dčrcstu. Pracovníci v tomto oboru musí ovládat nejen dějiny umění, ale zvláště architekturu i národohospodářství. Zatím žádná škola nepřipravuje dostatečně pro tuto práci. V diskusi se vyskytly též návrhy na zlepšení organizace ústavů zabývajících se ochranou památek.

Závěrem shrnul prof. Zachwatowicz budoucí úkoly, které vyplynuly z diskuse: v první řadě je to aktualizace památkového zákona z r. 1928, jímž by se obnovila povinnost údržby objektu majitele nebo uživatele; tím se přibližuje polské zákonodárství v tomto směru sovětskému i lidových demokracií. Zákonně zabezpečení ochrany památek vyplývá též ze zapojení do státního plánu velkých územních přeměn, který je po schválení vládou zákonem sám o sobě.

Požadavky Sjezdu byly pak formulovány ve dvanácti článcích. Byla požadována novela zmíněného památkového zákona z r. 1928; bylo doporučeno zvýšit počet památkových úředníků v jednotlivých vojvodstvích z dosavadních jedné nebo dvou osob, a dát jim možnost užívat výtežků práce odborníků jiných oborů. Je nutno zařadit urychleně zakončení celkové inventarizace památek v zemi; projekční ústavy by měly být povinny spolupracovat s památkovou péčí, a obě instituce by vázal státní hospodářský plán. Doporučeno zřídit regionální národopisné parky; vysloven požadavek vytvoření jednotné organizace, v níž by se sloučila theoretická práce konservátorských ústavů se složkami, realizujícími obnovu. Stavební závod, provádějící restaurační práce měl by být zcela oddělen od ostatních stavebních závodů, nebo za zcela jiných podmínek. Je nutné doplnit osnovy v těch oborech, z nichž vycházejí budoucí konservátoři památek, a to jak na vysokých školách (na dějinách umění a architektuře), tak na středním technickém odborném školství (rozšířit osnovy o dějiny umění a architekturu). Sjezd dále žádá rozšíření vydávání odborných i populárních publikací o konservaci a ochraně památek. Konečně je nezbytné, aby ministerstvo kultury a umění zřídilo konservátorskou radu, která by se zabývala problematikou ochrany a konservace památek v Polsku.

V závěru své resoluce vyjádřil Sjezd nejpřímější snahu všech zúčastněných o zachování toho nejlepšího z kulturních památek, co polskému národu po tak těžkých dobách zbylo.

Sjezd polských konservátorů je pro nás v mnohém poučný. Konservátorské problémy, které byly na něm řešeny, jsou i našimi problémy. V mnohém nás polští konservátoři předešli, v mnohém nám ukázali další cestu. Nesmírné zkušenosti a krásný výsledek jejich dosavadní práce nám musí být příkladem.

Cenným dokumentárním materiálem, zachycujícím obraz města v jednotlivých vývojových fázích jeho života, je fotografie. Takový fotografický archiv má zachytit nejen detaily, jako jednotlivé domy nebo detaily fasády, ale i obraz celého uličního prostoru, v němž je památkový objekt zasazen. Teprve správně zachycené fotografie celého okolí dávají vyniknout i správně zhotovené památkový objekt.

Z uvedených důvodů žádáme, aby při fotografiích pro památkový archiv byly kromě památkových objektů zachyceny i obrazy uličního prostoru a tak aby bylo

dosážno kontinuity dříve pořizované dokumentární památkové fotografie.

*

Zjistili jsme, že v gotickém opeřáku ve Františkánském kostele v Praze roste ze zaneseného semene březový stromek. Jelikož je nebezpečí, že kořeny jeho při dalším vzrůstu by mohly opeřák roztříhnout a tak zachovanou stavbu poškodit, prosíme, aby byl na tuto okolnost upozorněn patřičný orgán a stromek z opeřáku včas vytržen.

Druhé foyer Národního divadla

K soutěži na malířskou výzdobu

Dodatek poroty k závěru soutěže:

»Po skončení své práce na hodnocení soutěže, vrátila se porota k přezkoumání předpokladů, které jsou dány dnešním prostorovým a dispozičním uspořádáním foyeru s cukrárnou a přílehlými předsiněmi a položila si otázku, na kolik vyhovují záměru soutěže sledovanému. Dochovaný stav vyjadřuje vědomé podcenění společenského významu prostředí, určeného pro návštěvníky levnějších míst hlediště. Účelem soutěže je společensky povznést toto prostředí a zpřijemnit návštěvníkům galerie pobyt v divadle. Členitá a složitá dispozice dnešního stavu poskytuje sice velký počet stěn pro malířskou výzdobu (13 velkých ploch a 5 menších v supraportách), je však prostorově rozrůzněná, nepřehledná a postrádá jasnu, provozu divadla žádoucí orientaci. Při sestavování soutěžních podmínek chtěla porota zajistit zlepšení tohoto stavu tím, že počítala s účastí architektů v soutěži. Účelem, když se při prvním průzkumu na místě samém studovaly prostorové předpoklady malířské výzdoby, dal člen poroty architekt Frágnér návrh na propojení foyeru s předsiněmi, nahrazením dnešních zdí dalšími dvěma dvojicemi sloupů, dále na propojení takto zvětšeného foyeru s cukrárnou po celé délce prolomením dalších tří otvorů a na

přeložení schodišť, vedoucích k cukrárně do krajních sloupových os, kde může být příznivě vyvíjen poměr výšek a počet stupňů, čímž by byla nahrazena obě nyní nejvíce nevhodná a převýšená schodová ramena.

Ozvaly se však námitky, že by tak byl počet polí pro malířskou výzdobu značně zmenšen (pamatovalo se tehdy na počet míst, z nichž byly vzaty základní kameny) a že dochovaný stav Zitkovy architektury nesmí být stavebními změnami porušen! Porota tedy rozhodla proti možnému propojení a podmínky soutěže i konsultace se soutěžícími architekty byly pak zaměřeny k omezení architektovy účasti na druhotné úkoly, jako orámování obrazů, tónování stěn, řešení osvětlovacích těles, dlažby a pod. Převážná většina soutěžících architektů se tomuto omezení podřídila.

»Po skončení soutěže dochází porota jednohlasně k přesvědčení, že zdařilým architektonickým propojením jednotlivých oddělených prostor v jeden celek by byl důstojně a nejlépe splněn vlastní záměr soutěže, která má na mysli opravdu povznést společenského významu foyeru. Zkušenosti soutěže též ukázaly, že by zmenšení počtu velkých nástěnných polí pro malířskou výzdobu na 7 nebylo na závadu.

Bohumil Hypšman et. k diskusí:

Podmínky zakazovaly zásadně novodobou architekturu tvůrčí, omezovaly jeho práci na druhotné úkoly a silbovaly rozdělit za práci soutěžících architektů 150.000 Kčs. Zklamání soudců podmínkami zavazujícími se v okolnosti, že rozdělili jen třetinu mezi 34 účastníky. Dodržení podmínek zabránilo zdárnému výsledku a proto se porota rozhodla je nedodržet v tomto směru, ač jinak setrvala na naprosto splnění soutěžních zřízených, vyřadila 7 prací pro překročení podmínek. »Dodatek potvrzuje, že lze ustoupit od pojetého mínění, ovšem až po řízení a že nevedl ani zmenšení počtu obrazových polí skoro na polovinu a dala se převést zdařilým návrhem, že dochovaný stav Zitkovy architektury nutno změnit, aby se dosáhlo důstojného a co nejlépe splnění vlastního záměru soutěže.

Po skončení vlastního soutěžního posuzování doporučila porota zakoupit dva projekty ze 7 vyžádaných, které vybírají dělicí stěnu a vyslovuje se o zdařilějším, že docílí zlepšení celého prostředí foyeru rasantními přeměnami!

Rasantní způsob zásahu do památky, jakou je Národní divadlo, stojí za uvažování, i když jej doporučuje suchrnn může tak významných. Rasantní — průbojný, silný — spíše silnější — samo o sobě znamená zásah s klasickými poměry, formami, dispozicí a duchem díla nesrovnatelný! Zásah ten není opodstatněn žádnou potřebou praktickou či užitek. Je na podkladě novodobého citění prostorového, kdežto poměry novorenesanční měly o úměrnosti zcela jiný pojem. Základem rozměru místnosti veřejné byly rozměry v poměru 1:1, 1:2 nebo zlatý řez, pro druhé foyer o daleko menší výšce nežli má hlavní, nenechal Zitek v stejné délce, nýbrž zkrátit jeho délku oddělením předsiní po každé straně. Je uvažovat napřed prostor jeden, tomu zdá se nasvědčovat konečná čela, vyjádřená bohatěji osamoceny sloupů, kterážto bohatost má v případě jediného

prostoru odůvodnění, kdežto ji nemá co jednostranně nesymetrické zdůraznění přední málo důležitě. Výšková stlačenost se Zitkovi hezámouvala při tak dlouhém prostoru v jeho díle tak jednotlých poměrů! Protože zde dělicí spočívají na stropě, byl nucen vložit do něho značné podviaky, takže je zřejmé, že se rozhodl úmyslně pro dispoziční rozdělení na tři místnosti. To citla porota při sestavování podmínek, proto odmítla k památkovému citění neohledný návrh propojit místnosti v celek, přednesený alovně, který se objevil u dvou zakoupených návrhů docela v shodných zásadách. Změna názoru památkové talmudistického, který zabránil architektům se uplatnit v míře s památkou slučitelně, takže pracovali nadarmo a byli morálně i hmotně poškozeni v názoru, že dílo Zitkovo není schopno počli výzdoby, a že je nutná adaptace, hvočí poměrovému citění současné doby, překvapuje!

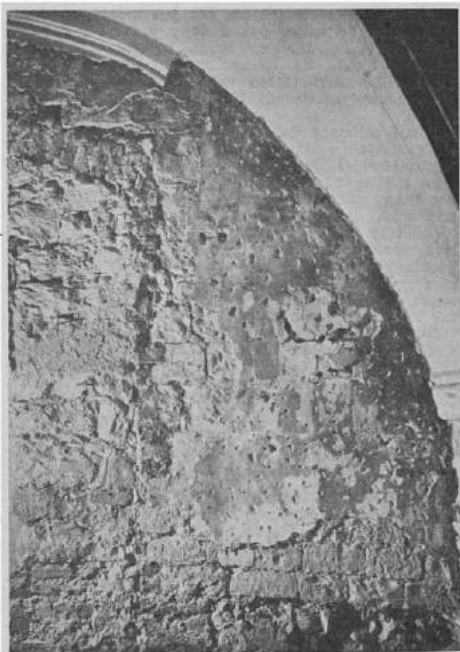
Památkové citění dosahuje obecného uplatnění teprve v době nejnovější. Trvalo léta, nežli se uplatnilo při dostavbě radnice staroměstské (první soutěž r. 1900 měla zachovat jen dva domy vedle věže a hospodářskou hodnotu Noblovu stavby, v třetí soutěži málo vše od nároží Rynečku ustoupit monumentálnímu vytvoření radničního bloku a teprve přímluvou zástupce klubu za Starou Prahu, historika Jaroslava Gollia prosazeno zachránění Rynečku. Soutěž 1939 zachovávala i přičel stavby Noblovu kategorií a výsledkem soutěže 1945 uplatňoval soudobou architekturu bezstřešnou o dlouhých plochých horizontálních v prostředí úzkých zastřešených domů docela nesydaté. Přednost soudobému citění šla tak daleko, že předseda poroty stávil do popředí návrh zvětšující Staroměstský rynek o polovinu ustoupím východního radničního průčelí, které se potom uskutečnilo zbořením vyhořelého monstra, jímž Noble již rozvrátil úměrnost Ryneku. (Noble měl na mysli ozdobit ve jméno tehdy platné soudobé architektury Rynek, i když navrhoval zboření arkýřové kaple, nabízejí se při tom, že postaví kapli jinou a lepší.) Přemety památkového citění trvají již padesátýřil

léta a ještě dále potrvají, neboť si jinak nemůžeme vysvětlit osmiletou netečnost Pražanů, procházejících našim nejpamátnejším prostorem!

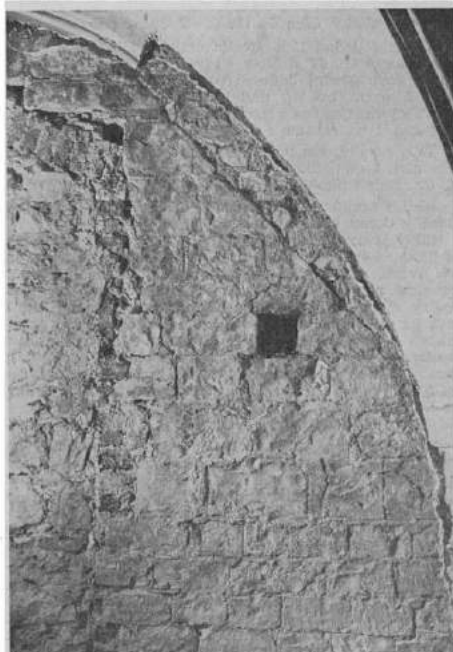
Podobný vývoj se projevil při této soutěži, bohudík aspoň v kratším čase: od strohého zákazu i jen se dočknout Zítkova díla k popírání zákonitosti jeho dispozic a poměrové tvorby. Není zřejmo z protokolu, zdali oni vyřazení pro porušení podmínek, jímž si získali větší volnost tvořivou a neužili ji rasantním způsobem svých návrhů nehovějící více památkovému stanovisku a při tom v dostatečné míře splnili vlastní

záměr soutěže: pozvednouti společenský význam druhého foyeru; proto navrhuji, aby byl protokol v tomto smyslu doplněn dříve nežli dojde k rasantním důsledkům. Tato část posudku není výstižná a srozumitelná. Ukázkou může sloužit citát o mém návrhu: »Architektonická část návrhu byla již dříve vyřazena, protože žádá probourání dělicích zdí mezi foyerem a cukrárnou«. (Po mých námitkách proti protokolu opraveno z původních »předstínků«, což stále ještě nevystihuje návrh, ježto vybourávám pouze třetí otvor proti středním dveřím, nikoliv zdi, dokonce v množném čísle!)

Románský štít paláce v čp. 222 v Řetězové ulici na Starém Městě.

1. Severní štít románského paláce v čp. 222/I. po odkrytí vrchní novověké omítky. Na kvádřovém zděvu je zachována ještě gotická omítka se stopou maříské výzdoby.

2. Tentýž záběr pořízený po stržení gotické omítky. Pěkně zřetelná hrana rom. štítu. Pod ní kapsa hlavy podélného trámu rom. krovu. (Tmavý čtverec na obrázku).

Colloredo-mannsfeldský palác v Praze I opraven

Dlouho budila nelibost Pražanů ošumělá a otlučená fasáda paláce, který uzavírá jihovýchodní část nejkrásnějšího pražského náměstí a půvabného předmostí mostu Karlova — Křižovnického náměstí. Stav fasády byl takový, že správa domu byla nucena dát část jejích architektonických detailů otlouci, protože padající úlomky ohrožovaly veřejnou bezpečnost jak na náměstí, tak i v ulici Karoliny Světlé. Víc než dva roky čekali jsme na opravu fasády paláce tak pohledově a výtvarně významného.

Nyní, když je fasáda opravena, musíme však konstatovati, že oprava byla provedena tak, jak se opravují fasády běžných nájemních domů pražských. Byla vyspravena, architektonické detaily doplněny a opraveny řemeslným způsobem a celek natřen podkladovou a posléze krycí barvou fasádní, hlínkovitého charakteru. Stavebně technicky je fasáda sice zabezpečena na další řadu let, ale po stránce výtvarné je znehodnocena.

Tato kritika není uvedena jen pro kritiku samu. Opravy fasády domu čp. 233 na Malé Straně (U dvou slunců) v Nerudově ulici a nyní hlavně oprava fasády domu čp. 118 v Praze II na Národní třídě (paláce Schirndingovského) dokázaly, že lze opravit fasády domů lépe, než jak jsme tomu byli dosud zvyklí u oprav fasád nájemních domů. Dokázal to však i Bytový komunální podnik sám, a to v případě domu čp. 160/I v Husově třídě, který až na špatně provedené vybarvení vystuplých částí fasády, t. j. pasů, říms a okenního rámování, je celkem dobře a výtvarně hodnotně opraven.

Tato noticka nemá za úkol rozebírat způsoby oprav fasád vytvořených v dobách, kdy ještě fasáda byla pojímána jako výtvarné dílo, na to rámec tohoto časopisu je příliš úzký, má jen za úkol upozornit na možnosti lepšího, již vyzkoušeného způsobu oprav, prováděných v rámci památkové údržby městské rezervace.

Je nebezpečí, že by se způsobily takových oprav fasád, jako v případě Colloredo-mannsfeldského paláce, mohly opakovat i v příštích letech u jiných fasád, hlavně barokních. Musí platit zásada, že výtvarně hodnotné fasády nelze jen natírat krycími barvami a znehodnocovat detaily, hlavně štukové výzdoby fasády silným nánosem barvy hliníkovitého charakteru. Zde je nutná bezpodmínečně důkladná oprava, která právě odstraní dřívější nánosy barvy všeho druhu až na zdravé původní jádro. Detailní způsob provádění takových oprav jistě by Bytovým podniku a jeho stavitelům sdělily ochotné orgány památkové péče. Dnes máme vyzkoušený osvědčené metody, které jsou aplikovány na pražských i mimopražských objektech. V. P.

Gotický dům čp. 17/I. »U černé žáby«.

Ke konci ledna 1953 spadla omítka u okapové roury mezi domy čp. 17 a 18 v Praze I., v ulici U Radnice, proti nové úřední budově čp. 16/I. Omítka spadla ve výši I. patra budovy nad Kordonovou římsou v ploše asi 2x1 m. Omítka prolhla působením dešťové vody, vytékající na fasádu z poškozené okapové roury.

Tato nemila, ale běžná příčina opadávání mnoha domovních fasád přispěla na jednom z malebných domů t. zv. radničního bloku k velmi významnému zjištění.

Naším zrakům se objevila totiž část gotické cihlové fasády domu čp. 17/I.

Cihly jsou typicky gotické, dobře vypálené »buchtý«, spárovány tvrdou světlou maltou, seříznutou se tří stran do tvaru, z líc fasády vystupující hranolu, jehož svrchní plocha je užší než základna, která má šíři spáry mezi cihlami. Nalezené zdivo má vazbu, která má již své obdoby na fasádách dosud zjištěných pražských cihlových domů. Při této vazbě střídají se ve vodorovné řadě vždy cihla položená podél své delší hrany a cihla položenou krátkou hranou do líc fasády. V řadách nad sebou střídají se také »dlouhá a krátká cihla, takže cihly tvoří jakési nepravidelné kříže střídavě do sebe zapadající.

Z jak dobře připravené malty z pražského uleželého vápna bylo spárování zdiva provedeno, se můžeme přesvědčit dle toho, kdy působením dešťové vody z okapu je povrch cihel místy zpuchřelý a odpuštěný, zato však většina spár je pěkně zachována, bez většího znatelného poškození. I na tak malé ploše odkryté gotické reálné cihlové fasády můžeme vidět dobře zaoblené původní její líc podle starého vedení ulice v této části.

Tímto náhodným objevem zařadil se dům čp. 17/I. (»Tři špačci«), zvaný v 15. století »U černé žáby«, do řady domů, u kterých se v poslední době zjistila reálná, neomítnutá gotická cihlová fasáda. Tehdy již fasáda zářila sytou červení svých tvrdě vypálených cihel, jež velmi pestře a pěkně doplňovalo světlé, přesné formované spárování, vystupující nad líc cihel.

Množství těchto gotických domů s cihlovou fasádou ze 14. a z poloviny 15. století dokládá, že v této době byly gotické domy pražské stavěny nebo částečně upraveny touto stavební technikou. Domy měly buď fasády celé cihlové nebo alespoň některé stavební detaily, jako pasy a oblouky arkád nebo portály, byly postaveny z cihel formovaných již do profilů těchto architektonických detailů. Jak pestře jistě působil vzhled tehdejších ulic, rámcovaných červenými cihlovými lódy, které se střídaly s kamennými domy, si uvědomujeme teprve v poslední době, když jsou objevovány stále nové a vždy jiné doklady této výrazné středověké architektury gotické Prahy. Kamenné domy, ozdobené výraznými pracemi z bílé opuky se střídaly s cihlovými fasádami, ukončenými vysokými stupňovitými štíty, které jistě výrazně doplňovaly světlé štíty kamenných domů s výtvory dovedných kameníků gotické Prahy Karla IV. a Václava IV.

Praha této doby byla nejen politicky významným evropským městem, ale jak si dovedeme dnes představit — i jeho výtvarnost a vzhled důstojně doplňoval význam národa českého v tehdejší kulturní Evropě.

V. P.

Detail gotického zbytku Prahy ve zdivu Colloredo-mannsfeldského paláce

Chtěl bych se zmínit i o zajímavém detailu zdiva ve východním průjezdu Colloredo-mannsfeldského paláce v Praze I. Po otlučení omítky východní zdi průjezdu objevil se totiž mezi lomovými kameny různého druhu i velký kvádr pískovcový, kamenícky opracovaný, pocházející z nějaké pražské stavby gotického slohového období. Zajímavý byl tím, že měl na svém lici typické rýhy, které můžeme vidět i na mnoha pískovcových kvádrech přízemních částí pražských staveb, jako na příklad kostela Týnského, Staroměstské radnice, brány malostranských mosteckých věží (jižní část) a jiných.

Typické rýhy, které zná jistě každý Pražan, schodící Prahou s očima otevřenými pro její krásy a půvaby, mají velmi prosaický původ. Byly vytvořeny mnohaletým vybrušováním ostří zbraní našich předků, jímž pískovec sloužil za laciný, »veřejný brousek« dobré kvality. Množství těchto vybrušených rýh v bráně malostranské mostecké věže je toho výmluvným dokladem.

Velmi zajímavý doklad existence dalších rýh, dnes již zaniklých s dávnou výměnami kvádrů zábradlí mostu Karlova, je uveden v popisu Prahy, vydaném roku 1856 u Calveho z pera profesora J. M. Schottkyho: Prag, wie es war und wie es ist, ve II. díle, na straně 23.

Schottky uvádí, že »zábradlí na obou stranách Karlova mostu má mnoho rýh v pískovcových kvádrech, pocházejících od ostří drvoštěpých seker, které až přes most přecházející příslušníci tohoto poctivého řemesla neopomínou ještě i dnes přibrousiti, i když dříve tak bylo častějším zvykem«.

Je vidět, že tradice laciného brousku přešla od stráží středověkého města až na drvoštěpy první poloviny minulého století. Dnes tradici převzala naše nadějná mládež v okolí Anenského plácku na Starém městě a do kamenného soklu fasády domu čp. 188/I vyvrývá statečné svými kapesními nožky podobné rýhy, však jistě již méně z praktických důvodů, jako činili její pradědové.

V. Pila.

Šmukýřka,

stará smíchovská usedlost čp. 146, nyní košířským čp. 724 označená, na planině nad údolím košířským a jinonickým, je patrně odsouzena již k zániku. Je to rozložitý dvorec s hospodářskými budovami a jednopatrovým obyčejným stavením s přízemními křídly, v jednom stáje, v druhém obyčejné světnice. Za dvorem táhne se velká obdélková zahrada s vysokou ohradní zdí, v níž uprostřed stojí štíhlá barokní kaplička, která dominuje celému okolí. Dnes je již celá usedlost hospodářsky opuštěná s chátrajícími budovami, stájecími i stodolou. Má spuchřelé trámoví a dřevé střechy, jímž neúprosný čas dovršuje své řídicí dílo. Přechodné je ve zpatlých stájích ovčín se stádem ovcí, které spásají trávu na stráněch pod Šmukýřkou.

Zahrada, dvorec zarostlá, se zpusťšenou kaplí, která byla již před lety odsouzena a zbavena náboženských předmětů. Jen po stranách zděného oltáře visí zanechaná torza dvou menších polychromovaných polosek světlé na dřevěných deskách a na zdi upravené ozdobné kované železné rameno pro lampu. Kaple uvnitř byla prostě mramorově malovaná a také venku měla podstřešní malovaný vlys s červenými květy a listovím. Opadaná omítka, vyvrácené dveře a vytlučená okna, šindelová střecha s vypádlým šindelem prokazují neodvratný zánik kaple, jež bývala kdysi ozdobou usedlosti.

Katastrální zápisy prozrazují, že v r. 1713 byl majitelem Šmukýřky doktor Sebastian Fuchs a podle tereziánského katastru v r. 1750 Katharina Kondelickin. V katastru josefínském r. 1784 za majitele paní Zintlové má usedlost již čp. 132, které mění se r. 1805 na číslo 72, v r. 1815 na čp. 140 a v r. 1820 v katastru smíchovském na čp. 146, které až nedávno změneno na číslo katastru košířského čp. 724. A jak se měnilo číslo popisné, tak i majitelé. Kolem r. 1840 je majitelem J. Hillebrand, ale již v r. 1846 koupili v dražbě Šmukýřku spolu s Kavalírkou Johan a Marie Marathovi,

od nichž přešly usedlosti v r. 1848 v majetek Isaaca Poppera a v r. 1855 Karla Thuma. Smukýřka patřila k jurisdikci jinonické, ale většina polnosti k jurisdikci nejvyššího purkrabství.

Na počátku tohoto století byl majitelem Smukýřky stavitel Josef Línhart a po něm jeho syn Bohumil. Ten za svých studií na reálce v Ječné ulici se seznámil s akad. malířem Juliem Fischerem, který na reálce vyučoval kreslení a také i soukromě Bohumila Línharta zaučoval v malbě. Fischer byl znám důvěrně s Mikolášem Alšem, jehož z dčty a po husitku zval „hetmanem“ a Aleš zase Fischera jmenoval rotníkem. Fischer přivedl Bohumila Línharta k Alšovi, který přijal jeho pozvání k návštěvě Smukýřky, tehdy řádně udržované. Aleš byl několikrát s Fischerem na Smukýřce ze svého posledního bytu na Král. Vinohradech, v Havlíčkově třídě čp. 1018 (nyní Bělehradská). Když jel kočár kolem malostranského hřbitova, Aleš vždy smekl z dčty k pochovaným tam českým buditelům. A také tam odpocívalo i jeho první dítě, čtyřletý Verunka. Na Smukýřce byl Aleš hostem v přízemním dvouokenním pokoji v pravém křídle obytné budovy. Při své návštěvě v r. 1908 v hovoru o králi Jiřím Poděbradském a jeho erbů vykreslil Aleš pohotovost uhlém a šedivou zeď pokoje u okna Jiřímův znak s helmici a do fařnouch vepsal Jirizk z Kunštátu. Kresbu opatřil pak svou značkou a letopočtem A 1908. Snad tehdy či při jiné návštěvě vrátil se s Fischerem kočárem domů. Před domem, jak to bylo zvykem, vytáhl peněženku, aby dal kočmu správně. Fischer jej upozorňoval, že je to sám majitel, pan Línhart, ale Aleš bryskně odvětil: „Pán nepán, ale dobře je!“ a podal Línhartovi zlatník; ten jej s úsměvem přijal. A přišel mu vzhled na zpáteční cestě, jak vypravoval, když byl živý a peníze zapomené doma.

Tak je usedlost Smukýřka nejen návštěvami, ale i kresbou spojena s osobou a uměním Alšovými. Kresba je zvlášť cenná tím, že ji Aleš vykreslil na zeď, ač sám nikdy neprováděl sgrafita a frešky na zdech podle svých kartónů. Línhart kresbu na zdi opatřil sklem a rámem, a tak byla v bytě opatrována i od jeho nástupců až dodnes. Nyní je dokonce jako zvláštnost v Alšově tvorbě v patrnosti a ochraně Státního památkového ústavu, který pečuje, aby i při adaptaci bytu pro nového nájemníka byla chráněna a zachována v rámu pod sklem. Ovšem její osud je závislý na trvání celé usedlosti, ačli by se neuvažovalo o jejím sejmutí s omítkou, jak tomu bylo v r. 1930 a Alšovými kresbami na zdi v bývalé vísárně Ludvíka Maasaryka ve Vodickové ulici v paláci bar. Nádherného, třebaš tam byly již uhlové kresby Alšovy obtaženy lakýrníkem, kdežto na Smukýřce je kresba původní a zcela zachovaná.

Dr. Em. Svoboda.

*

Viktor Duriin, plný archivář sbírek skupiny Klubu za starou Prahu na Smíchově, se dožil 15. listopadu 1953 pětasedmdesátých narozenin. Po opuštění služby v živnostenské bance jako její prokurista věnoval obětavě a namáhavě všechny své síly a volný čas uspořádání a doplnění archivních sbírek, v nichž je zachováno mnoho památek na historii a vývoj města Smíchova. V zemištem i pražském archivu a ve farních matrikách pátrá a sbírá pečlivě všechny důležité zápisy pro historii Smíchova, jež se dnes zmanentním znalcem. Své vědomosti rád a ochotně sděluje návštěvníkům archivu, kdy sbírký v Portheimově pavilonu č. p. 68 na Smíchově, Kirovova tř., jsou veřejně přístupny každé úterý, pátek a neděli od 10 do 12 hodin. Přejeme svému jubilantovi do dalších mnohých let stále vzrůstající radostný úspěch v jeho obětavé archivní práci, jež výsledky, doufáme, sepíše se svých četných záznamů pro širší veřejnost.

Svb.

Pražská nábreží

Článek v Literárních novinách (ze dne 8. 8. t. r.) pod titulem zhlavím křiž poezie, jak příroda vítězí nad lidskými díly, jak sady vzrostou časem na prales, jak vltavské břehy před nábrežními zarostou rákosím. Příkladem stává se divočina před nábrežím Smetanovy, kde na malém umělém jádru — ledavské náplave

vým, kde na malém umělém jádru — ledavské náplave — bují vegetace na kupicím se náplavu skutečně jako z vody. Autor očekává, že Klub za starou Prahu změní své stanovisko proti tomu; toho však nečiní, protože je k tomu, aby hájil především krásná díla lidská.

Nábreží Františkovo, dnes Smetanovo, je první čin novodobého budování Prahy, který začalo dávat čín městu, obrácený čín vltavského prostoru, čín vědomé úpravy architektonické. Toto zásadní stanovisko uplatnilo se ještě při stavbě Národního divadla a Domu umělců, bohužel nikoli po dlouhá léta u dalšího zastavování. Nábreží je vynikající dílo pozdního empiru. Jeho prvotní účel nebyl postavení komunikace, nýbrž vyhlídkové terasy obrácené k nejkrásnějšímu obrazu pražskému; tehdy nebylo pokračování ani na tu, ani na onu stranu. Jednota architektonického činku byla zajištěna výškovým omezením, do pozemkových knih vložena. Střední prostor vyzdoben fialou 23 m vysokou — kolem vlastní chouby — měl dostat v čelo budovy muzea podle úmyslu Palackého a není vinou dovozníku, že došlo k neuspokojivému výsledku a zprofanování. Zeď nábrežní je součástí tohoto urbanistického činku a není důvod, aby zakrýval milosrdnou vegetaci, tak jako se s prospektem děje mnohde na výrobcích podnikatelských.

Důsledné hájení přírodních nahodilostí pěstovalo by i nadále topol na balkoně královské lóže Národního divadla i v době, kdy se divadlo zbavuje nevinné patiny, která k památce patří. Absurdnost toho je zřejmá! Chotkova doba byla jistě přírodovědná až k sentimentálnosti, ale zde šlo o dílo architektonické, o vyhlídkovou terasu, jejíž velkorysá záměra, obrátit čín města k Hradčanům, vyžadovala jednotnosti díla, nikoli přírodní nahodilosti. Toto jest, čó hájíme právě tak, jako na druhém břehu trváme na krajinném rázu nahodile a postupně povstávám, neboť je to podstatou velkéhoho útvaru městského, který právě tím je svétořím unikátem, jak již veřejnost docela pochopila.

Okolí muzea v Klášterské n. O.

V zámeckých budovách klášterského zámku bylo nedávno otevřeno muzeum, soustřeďující cenné ukázky porcelánu. Umístěním muzea porcelánu, majícího význam celostátní, je plněn vládní program decentralizace kulturních statků a ústavů.

Okolí zámku, který obdržel nyní novou náplň, pro kraj porcelánového průmyslu tak důležitou, je třeba vhodně upravit. Bylo by zapotřebí svažím u zámku dáti sadovou úpravu. Tato úprava však vyžaduje důlčí upravitelství, což vybočuje z možnosti místního národního výboru.

LITERATURA

Zprávy památkové péče roč. XIII.

Letošní ročník Zpráv památkové péče zahajuje článek Dr. Josefa Hobka »Státní památková péče v r. 1952«, podávající podrobný přehled soustavné činnosti státní památkové péče ve zmíněném roce. Celá tato činnost rozvířala se do hlavních dvou ústř, t. j. práce jednak v okruhu městských rezervací, jednak v objektích státního kulturního majetku. Článek se směřuje též o několika akcích přesahujících obvyklý rozsah péče o památky, které jsou označovány jako t. zv. vládní akce, neboť nad nimi převládá patrně sama vláda pro jejich kulturní a politický význam. Z nich musíme jmenovat asanaci Lidového domu v Praze čp. 1033/II. pro úpravy lidového muzea, úpravy Sportovního města Prahy pro Muzeum revolučního hnutí, úpravy domu »U kaštanu« v Břevnově na Museum podléhá čs. hnutí dělnického. Dále se prováděly úpravy Hradu a dalších objektů v Královské zahradě. Významnou akcí je průzkum a úprava Strahovského kláštera na Památník národní kultury. Obnova Betlemské kaple byla téměř ukončena, kdežto na úpravách Karlova a jeho okolí pro účely Karlovy university se stále pracuje. Ani lidová architektura nebyla v r. 1952 opomjena, nýbrž přistoupilo se též k zachráněním pracím na Chodsku, ve

Vokáč, na Poličsku, na Hané a Valašsku. Státní památková péče starala se též nejen o údržbu památkových objektů, nýbrž i o jejich využití. Na zámcích státního kulturního majetku jsou zřizovány krajské galerie, muzea a pořádný výstav. Péče o památky byla propagována přednáškami a putovními výstavami, které byly instalovány v Mikulově, Olomouci, Telči, Kroměříži, Pardubicích a Jihlavě. Jiný způsob propagace byl prováděn publikováním tiskových průvodců po některých hradech a zámcích ve státním kulturním majetku. Z podrobného přehledu všech akcí je možno vyvodit závěr, že vláda věnuje památkové péči nejen zájem, ale též hmotné prostředky, nutné k realizování úkolů z péče o památky vyplývajících a tím dokazuje, že správně chápe význam našeho kulturního dědictví.

Doc. František Petr pojednává ve dvou statických o technologiích konservátorských prací a o starých dřevěných a jejich polytechmích. První pojednání se zabývá především příčinami rozkladu kamene a shrnuje prostředky, které jsou vhodné pro konservaci jeho povrchu. Druhé stať představuje výňatek z knihy »Umělecké dřevěné a jejich restaurování. Popisují se tu charakteristické znaky a materiál starých dřevěných. Pojednání má v příštích číslech pokračování.

Historii Lidového domu, který obsahuje ve svém stavebním jádru pět samostatných měšťanských domů, sloučících v jeden celek při přestavbě kolem r. 1660 Karlem Leeraghem, uvádí arch. Klement Ossendorf v článku »Lidový dům a jeho malby. Malované trámové stropy, nalezené zde při adaptačních pracích, pocházející pravděpodobně z přestavby kolem r. 1660, popisuje a jejich restauraci KČ Eva Chrástová v druhé části tohoto článku.

V drobných zprávách nekrologu doc. F. Petra vzpomíná zemřelého Jaroslava Vonku, mistra uměleckého kovářství. A. Merhoutová-Livorová upozorňuje na románský celek v Řepčicích, sice běžného a prostého typu, zato však zajímavého tím, že pražský měšťan Frouin přistavěl kolem r. 1230 k tomuto kostelu, postavenému asi v polovině 12. stol. břevnovským klášterem, věž s t. zv. panskou tribunou. Tato skutečnost je důležitým poznámkou pro sociologické studium středověku, neboť stavebníky těchto tribun byli obvykle příslušníci panské vrstvy.

Dr. Jaromír Neumann určuje ve článku »Nové objevený obraz B. Sprangerova obraz sv. Šebestiána v kostele sv. Tomáše jako dílo rudořínsko-holandského malíře B. Sprangerova z doby těsně po r. 1595.

Ochrana zabytých

Čtvrté a poslední číslo 5. ročníku (1952) je věnováno především problémům spojeným s ochranou památek lidové architektury v Polsku. V jednom z článků studuje Agnieszka Dobrowolska dřevěnou architekturu v oblasti západního Pomořanska. Podává se jí stanovit jednotlivé typy obytných domů a sledovat vývoj jejich půdorysů až do dneška. Karol Dobrowski popsal a zhodnotil význam nálezu románské malované výzdoby kostela v Tumě. Malbu v presbyteriu považuje za jednu z nejpočetnějších románských maleb v Polsku. Centrální kompozici a celkový pojem prozrazuje nálezy vlivu italské a francouzské románské malby. Stavebním vývojem a otázkou rekonstrukce kostela sv. Marka Magdaleny ve Vratislavi se zabývá Tadeusz Brznieński. Kostel založený ve 13. století byl v poslední době velmi poškozen a nyní se dostavuje. Bude již možné uspořádat vně kostela a vybudovat hlavní portál.

»Kromik« přináší přehled konservátorských prací v Lubelském a bialystockém vojvodství. Ve vykonané obsáhle konservátorské a restaurační práci je obdivuhodný důkaz, že se při výstavbě nových užitkových budov nespomíná na zachování kulturních památek. Recenzovaný sešit je uzařen referátem Ireny Mangelové o všepolském sjezdu konservátorů, konaném koncem září r. 1952 v Krakově.

* Hlavní článek do tohoto čísla napsal Gérard Ciolek. Jde o diskusní příspěvek přednesený na sjezdu konservátorů v Krakově v září 1953. Autor se pokouší řešit problém ochrany památek lidové polské architektury v současné době. V Polsku se již počalo s přestavbou vesnic tak, aby zemědělci dobře bydleli a současně produktivně pracovali. Protože při projektování nových staveb nelze zabránit bouracím akcím většího rozsahu, stojí polští konservátoři před velkou úlohou, jak ochránit nejlepší a typické doklady dřívějšího lidového bydlení a hospodářství.

Způsob bydlení na polském venkově se měnil již dříve. Snaha po bezpečnějším obydlí vedla k používání nehořlavého stavebního materiálu (beton, plech a p.). Rovněž technika zemědělských prací se modernizovala. Přesto však je na polském venkově stále dost staveb, které jsou dokladem kulturního i hospodářského rozvoje polské vesnice během posledních dvou set let.

Nejméně se zachovaly dřevěné lidové stavby, neboť byly z materiálu snadno podléhajícímu zkáze. Tak téměř neexistuje chalupa z doby osvicenství. Větrných mlýnů, jichž bylo na Pomořansku počátkem 19. st. ještě 2700, je dnes jen 918, z toho 196 se rozpadá. Nesmírně jsou rovněž trápy v oblasti církevních dřevěných staveb. Z překrásných dřevěných synagog, dokladů umění Lidových tesařů, nezůstalo po poslední válce ani jedna. Věchny byly vypáleny okupanty. Podobný osud postihl i cenné gotické a barokní kostely, na př. v Komorovicích, Zakrozwce a Jině. Největší ztráty postihly však užitkové a technické dřevěné stavby, jako jsou mlýny, klepky, i větrné, valchy, pily, kovářny a olejárny. Moderní technika zcela vyřadila tato zařízení z provozu, nikdo neměl o ně zájem a proto stavby upadaly. Všechny uvedené stavební památky jsou dnes ohroženy plánovanou přeměnou polské vesnice. Dosavadní konservátorská práce neměla dosud na tomto poli kladných výsledků. Je tím víc nutná zejména větší přístup k nim. Nedá se organizovat nějaká soustavná akce na jejich zachráně. Požadavek racionální a celkové ochrany a konservace památek lidového stavitelství vyvolal před několika desetiletími vznik »musei pod širým nebem«, jako je švédský Skansen a pod. V chráněném prostoru našly své útočiště četné stavební památky, které by na původním místě zanikly. Zde však jsou jen dekorace, neboť ztratily svou užitkovou funkci. Autor článku se dále zabývá různými typy národopisných parků a chráněných oblastí. Zvídá se nedostatky v dosavadním pojetí, a to právě ve vzájemnosti památek z okolí, jež patří k s ním tvořící souvislé celek.

Autor zakončuje svou studii tímto požadavkem: Realizace ochrany lidové architektury musí být především plánovaná a podepřena soupisy všech, co se dosud zachovalo nebo co zasluhuje uchování. Musí ji doplňovat speciální národopisná bádání. Přípravy ochrany těchto památek by se měly účastnit nejen orgány vlastní památkové péče, ale i ústavy architektury a národopisu všech polských univerzit a národopisných muzeí. Je sice čestné, že první inventarizace neoběhne zcela všechny památky. Není to však také nutné. Je třeba se soustředit především na oblasti, kde se projektují větší terénní změny. Tu musí spolupracovat památkář s projektátem a přizpůsobit svůj průzkumný program plánu pozemních prací. O vesnické celky, zasluhující uchování, má být postaráno jako o památky monumentální architektury. Jen ve výjimečných případech doporučuje autor přemístění stavby do národopisného parku. Tyto parky by se zabývaly ve všech krajích, aby tak stavby zůstaly pokud možno alespoň ve svém typickém přírodním prostoru. V okolí Varšavy by mohlo vzniknout ve vhodném terénu muzeum, v němž by byly zastoupeny jednotlivé typy staveb všech polských krajů. Objekty, které z nutnosti budou určeny k likvidaci, je třeba fotografovat, zaměřit a popsat, aby tak byly uchovány jako důležité vědecké materiály pro příští bádání. Brožová

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

Ročník XXVIII

V Praze 31. prosince 1953

Číslo 7—8

Ochrana památek v SSSR

Jarmila Brožová

V Moskvě vyšla roku 1952 kniha spisovatelů Š. E. Ratiji a K. P. Doniny pod názvem »Ochrana památek architektury«. Po úvodních slovech jsou podány stručné dějiny architektury SSSR podle jednotlivých svazových republik. Kniha ukončuje přehled nejdůležitějších sovětských architektonických památek, chráněných státem. Vlastním otázkám ochrany památek v SSSR je věnována obsáhlá samostatná stať, nazvaná: »Otázky ochrany, studia a popularisace památek v SSSR«.

Do Velké říjnové revoluce neexistoval v Rusku zákon na ochranu památek. Tamější historicky i kulturně cenné památky byly v rukou šlechty nebo duchovenstva, byly většinou prakticky užívány, a velmi utrpěly během let mnohými libovolnými zásahy svých majitelů i povolanců restaurátorů. Oficiální vědecké organizace, archeologické komise i milovníci historických památek nebyli finančně podporováni státem, a proto nemohli v oboru praktické jejich ochrany dosáhnout významnějších úspěchů.

Sovětská vláda, před kterou stála hned v prvních dnech Velké říjnové revoluce povinnost vyrovnat se s kulturními památkami, vzala na sebe úkol chránit je. Řada zákonných opatření — dekretů a ustanovení — mladé sovětské vlády, týkajících se sbírek, historických a archeologických památek, architektury i přírody, a jiných kulturních památek, účinně přispěla k zachování kulturních statků Sovětského svazu. Tyto dekrety a výnosy umožnily rozvíti propagaci idejí i popularisaci ochrany kulturních památek v širokém okruhu obyvatelstva. Bezprostřední ochrana památek přešla pod dohled zvláštních státních orgánů. V těžkých dobách občanské války a zahraniční intervence nikdy vláda nezapomněla, zvláště V. I. Lenin, na ochranu kulturně cenných objektů.

Na rozvíti a upevnění ochrany památek měly vliv především dva důležité dekrety o ochraně a inventarisaci památek a o ochraně přírody, sadů a parků. Byl to dekret z 5. října 1918, který vydal »Sovnarkom«. Dekretem »na ochranu přírody, sadů a parků«, který podepsal V. I. Lenin 1. září 1921, byly prohlášeny sady a parky »spojené s architektonickými stavbami«, jako jsou na př. Ostankino, Petrodvorec, Kolomenskoje a j.,

a mající historický a vědecký význam, za nedotknutelné a podléhající nadále komplexní ochraně. Vláda se postarala i o zvláštní finanční prostředky na zabezpečení ochrany kulturních statků (výnos SNK z 19. IV. 1923). Po těchto dekretech následovaly vládní zákony, v nichž uložena povinnost místním orgánům sovětského státu učinit opatření na ochranu památek městské, fortifikační i církevní architektury. Dalším důkazem o stále péči sovětské vlády o ochranu památek je ustanovení Sovětu ministrů SSSR ze 14. X. 1948 »o opatřeních zlepšujících ochranu památek«, které podepsal J. V. Stalin. Po prvé v historii ochrany památek byly vzaty pod státní péči nejen památky minulých dob (archeologické a architektonické), ale i památky socialistického budování, památky na revoluci, na historii techniky a památky jednotlivých osob či událostí. Toto nové nařízení chrání památky před poškozováním, nedovoluje jakékoli předělávání památek, jejich přemísťování či snesení, zapovídá též zastavování rezervních oblastí bez předchozího souhlasu Sovětu ministrů SSSR či Sovětu ministrů svazových republik. Tento výnos vyžaduje všestranné zlepšení organizace a vedení inventarisace památek, kontrolu této práce, zlepšení restauračních prací a zužitkování chráněných objektů. Nařízení vyžaduje dále zdokonalení metod restaurátorských prací i metod výzkumu. Výnos ze 14. X. 1948 zřizuje v místech, kde je soustředěno velké množství památek, speciální vědecko-restaurátorské dílny a zabezpečuje pro ně peněžní a materiální prostředky. Takové vědecko-restaurátorské dílny pracují dnes skoro ve všech republikách Sovětského svazu.

Za dobu existence SSSR bylo dosaženo mnoho vědeckých úspěchů v oboru ochrany a výzkumu památek. Byly podniknuty velké archeologické vykopávky, zvl. v oblasti sovětské střední Asie. Zlepšují se metody výzkumu i restauračních prací. Každý objekt před započetím obnovovacích prací je nejprve dokonale vědecky studován nejen na místě samém, ale nejprve je pečlivě vypracována jeho historie z archivních zápisů, kronik, a pak teprve, až jsou známy všechny osudy objektu, je ohleduplně restaurován. Při vědeckém zkoumání památek vycházejí všichni badatelé z vědecké odborné knihovny, musea

i archivy. O činnost badatelů se zajímá nejširší veřejnost, milující svou historii, citlivá a pozorná na střežení svých památek.

V prvních letech sovětského státu se započalo nejprve s obnovou památné Moskvy a Lenin-gradu, poškozených v revolučních bojích v roce 1917. Nejprve se upravoval Kreml, při čemž získány nesmírné zkušenosti. Ve své celé kráse povstal Kreml po další velké obnově v letech 1948—1950. Restaurovány byly též velké architektonické památky i s jejich obsáhlými parky nedaleko Moskvy, jako Ostankino, Kuskovo, Archangelskoje a jiné. Obnovováno bylo též mnoho staveb v nejstarších ruských městech, jako v Novgorodu, Pskovu, Jaroslavi, Rostovu a jinde. Stavby byly zabezpečeny a očistěny od pozdějších přístaveb. Tehdy byly restaurovány i četné fortifikační stavby Zagorská, Kolomny, Kazaně a grandiosní pevnosti zeď ze IV. až V. století v Dagestanu. Podrobné archeologické a zabezpečovací práce byly podniknuty též ve středoevropských republikách.

Ochrana památek v době druhé Velké vlastenecké války měla i politický význam od okamžiku programového ničení všech kulturních a historických památek „na východě“ podle rozkazu hitlerovského generála von Reichenau z 10. X. 1941. Mnoho památek bylo poškozeno dělostřeleckou palbou, nálety, a později i úmyslně ničeno. Tak byl v r. 1942 vyhozen do povětří klášter Nový Jerusalems, ležící u města Istry, vystavěný v letech 1654, jedna z nejkrásnějších církevních památek ruských. Zcela byly zničeny chrámy sv. Nikolaje v Lípě, Uspenja ve Voltově, zničen i Kijevsko-Pečerský monastýr a mnohé jiné. Kulturních ztrát bylo nesmírné množství, zvl. na Ukrajině, Bělorusí a Rusi samé. Již v prvním roce války uložila sovětská vláda komisi pro ochranu památek, vytvořeně při komitétu pro umění při SNK SSSR, provést inventarizaci zničených a poškozených architektonických i jiných kulturních památek, a vypracovat směrnice pro údržbu a zachování položených objektů. V roce 1943 byl organizován komitét pro architekturu při SNK SSSR s hlavním ředitelstvím ochrany památek a s orgány v jednotlivých svazových republikách. Tato hlavní správa památek dostala za úkol vést veškerou ochranu a restauraci poškozených kulturních památek, a vybudovat soupis zničených objektů. Zvláštní brigády utvořené z vědců, historiků, archeologů, architektů a restaurátorů vyjely tehdy do pásma těsně za frontou, postupovali rychle tam, kde bylo třeba. Při té příležitosti byly památky zběžně klasifikovány a v jednotlivých případech stanoven i jejich původní vzhled. Pružné směrnice tohoto prvního poválečného průzkumu umožnily zachránit mnohé z cenných starých architektur. Zkušenosti při tomto soupisu získaných bylo použito při obnově památek nejstarších ruských měst, a jejich výsledek je možno již posoudit na restaurovaných stavbách Novgorodu a Pskova. Celkový počet

obnověných staveb je nesmírný. Jen v roce 1949 bylo provedeno více než 1130 restaurací památných budov za 145 milionů rublů.

Z ohromného množství chráněných architektonických památek jsou ty památky, které nelze užít k nějakému účelu, jako jsou fontány, triumfální oblouky, kamenné či bronzové pomníky, zařazovány mezi museální expozáty. Značný počet architektonických památek je využíván jako muzejní budovy, jako na př. dvorce nedaleko Lenin-gradu a Moskvy, nebo kláštery a pevnosti. Zatím co v některých případech nepřipouští ochrana památek jakékoliv architektonické změny na chráněných budovách, na jiných dovoluje určité úpravy, umožní-li zařazení objektu do dnešního života. Ořady umístěné v dvorcích, usedlostech nebo kláštřích, zacházejí s památkou v intencích ochrany památek. Starají se o pravidelnou údržbu budovy i jejího okolí, chrání a pečují o zelený porost sadů a parků patřících k objektu. Udržují i vnitřní výzdobu budovy, kterou dávají pravidelně opravovat. Není dovoleno, aby úřad, který obsadí nějaký památkový objekt, přizpůsoboval jeho vnitřní rozdělení svým potřebám podle své libovůle, rovněž není dovoleno měnit cokoliv na vnějším vzhledu budovy. Jsou-li změny povoleny, pak je projektování i provádění prací vždy přítomen orgán památkové péče. Za udržování objektu v intencích ochrany památek je osobně odpověden vedoucí úřadu nebo závodu, onen objekt užívajícího. Je nepřipustno, aby jeden úřad nebo organizace dostal v užívání chráněnou budovu, a jiný měl v péči sad či park, který vlastně patří k budově.

Stará lidová architektura vhodná zachování je nejčastěji určována za vesnické museum, klub, knihovnu atd., je jí dána nová náplň a zařadí se tak do dnešního života a současného organismu vesnice. Nepřipouští se, aby z takových staveb byly vytvářeny sklady obilí nebo jiných výrobků, neboť se tím vlastně odsuzovaly k zániku.

Stejná péče je věnována i drobným kulturním památkám, neboť jsou důležitým osvětovým činitelem v krajích vzdálených od větších městských center. Zvláštní péče je věnována rozvalinám hradů. Je snahou památkových orgánů zabránit dalšímu rozrušování rozvalin vlivem povětrnosti i lidí. Věnuje se velká pozornost starým stavebním materiálům, na př. cihlě, a jejich historickému vývoji. Výsledky bádání slouží pak praktické části ochrany památek.

Památkovou péči vykonávají přímo místní, nebo krajské, oblastní nebo městské „Ispolkomy“. Ti odpovídají též za stav památek své oblasti. Stát provádí kontrolu jejich práce.

V Sovětském svazu jsou si památkáři vědomi, že nestačí památky jen opravovat a zachraňovat, ale že je třeba široce rozvinuté popularisace myšlenek ochrany památek mezi občany. Pak se může ochrana památek setkat s opravdovým úspěchem. O tuto popularisaci se starají nejen

kulturně osvětové organizace, školy, musea (výstavkami a exkursemi), ale i turistické oddíly tělovýchovných organizací na svých vycházkách do přírody. Pracovníci ochrany památek jsou však povinni pravidelně informovat občany v deníh tisku o výsledcích své práce, o svém dalším pracovním programu a o svých názorech na ochranu památek. Šešce ochrany památek při Svazu architektů je povinná vysílat odborníky, aby přednášeli na exkurzích i při výstavách, a informuje občanstvo o těchto přednáškách v deníh tisku, rozhlasu. Sovětská architekti jsou povinni znát základní ideje ochrany památek, aby při svých projektech obnovy sovětských měst

dovedli ohleduplně zapojit staré cenné stavby do komplexu nových čtvrtí. Sovětský film pravidelně natáčí krátké populárně naučné snímky na námět ochrany památek, a tím velmi účinně pomáhá sovětským památkářům. V poslední době byly natočeny filmy o nové úpravě Ostankina, o restauračních pracích v Novgorodě, Kolomenském, chrámu Vasilije Blaženého atd. Ochrana památek popularisují i sovětská spisovatelé a výtvarníci ve svých dílech.

O úspěch ochrany kulturních a historických památek se snaží nejen všichni sovětská odborníci, ale i nejširší veřejnost. Radost z obnovených starých cenných staveb je pak radostí celého národa.

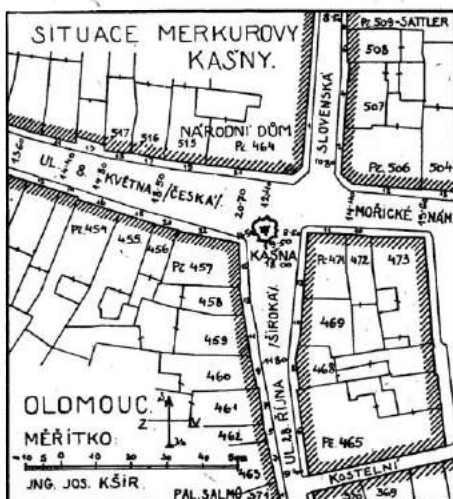
Merkurova kašna v Olomouci

Ing. Josef Kšír

Město Olomouc se stalo státní památkovou rezervací jako ostatních 36 měst v republice. Stalo se tak pro velkou výtvarnou a kulturní hodnotu města, dnes ještě plně nedoceněnou; je to v první řadě zachovalý středověký a královský půdorys města, na kterém křížovatkou ulic vytvořily krásná prostorová zákoutí a malebná náměstí, obestavěná domy z období renesančního slohu. V druhé řadě je to cenná výstavba objektů, které vytvořil raný barok v druhé polovině XVII. století, po válce 30leté, kdy bylo za Svédu zničeno celé město. Konečně po znovuvystavění města bylo zde středisko výtvarného života a v této době největšího kulturního snažení opatřili si obyvatelé jedinečnou výzdobu v ulicích a na náměstích v podobě kamenných pamětních sloupů, soch a zvláště »dovolilo si přepych takových nádherných kašen, jež nemají obdoby v naší republice«, jak píše V. V. Steh v své nedokončené práci »Čs. malířství a sochařství nové doby«.

Těmito skvostnými kašnami uvedli měšťané do svých ulic onu barokní složku reprezentačně antickou proti složce církevní, kterou šířil a vedl biskup Karel Lichtenštejn. Došlo to tak daleko, že dokonce velikou sochu hanáckého patrona sv. Floriána odstranili z kašny a nahradili jej světským Jupiterem, aby ochraňoval dům, stát a každý řád po způsobu římskému. »A tak olomoucké kašny,« pravi Steh, »jsou výtvarně daleko zajímavější než obvyklé doklady zralého baroka v městském farním kostele.«

Nejstarší kašna je kašna Herkulova z r. 1637 proti orloji, pak Neptunova z r. 1695 u Panské ulice. Kašna Tritonů byla r. 1709 zřízena v Denisově třídě na rozcestí Ztracené a Ostružnické ulice. V této době užívaly se ještě staré renesanční kašny. Tak kašna »U spravedlnosti«, která stála již r. 1597 na býv. Rybím trhu, dnes proti renesanční loggii radniční, byla nahrazena roku 1724 novou největší a největkolepejší kašnou Caesarovou. Nejstarší a první zmínka o olomoucké kašně je již z r. 1492, když šlo v České ulici (dnes ul. 8. května) o koupi domu naproti »mramorové kašně«. A dnes na téže místě stojí od

r. 1730 kašna Merkurova. Pak byly a jsou ještě malé nástěnné kašny.

Kašny znamenaly životní nerv každého města, byly nezbytnou součástí městského života, byly čisté užitkové a dodávaly obyvatelům pitnou vodu. Ve dne a za noci se šumotem nebo hukotem vytékala z nich voda a propůjčovala klidným prostorům města ustavičně život a půvab. Bez vody nebyl život v městě možný a bez kašen a studnic nebyla žádná prostora myslitelná. Proto si občané kašny zformovali ještě k umělecké podobě a vytvořili si z nich ozdobu svých náměstí a ulic. Ačkoliv všechny kašny pocházejí z doby protireformační, ani jedna z nich nesouvisí s duchem této doby. Čtyři živly, vzduch, voda, oheň a země, byly s oblibou zpodobňovány nad vytékajícím proudem vodním.

Nejmladší barokní kašna zobrazovala vzduch postavou Merkura, podle Reků nazývaného Her-

mem; obdržev rozkazy od svého otce Dia a okřídliv své nohy, uchopil rukou proutek, svůj symbol, posadil na hlavu přílbu a sjel dolů na zemi. V tomto svém pohybu k zemi, s hlavou a rukou zdviženou, se svým krásným tělem, přepásán rozevlátou rouškou, postavil se jednou nohou na skálu, z které vytryskl vysoko mohutný proud vody, u něhož sedí andílek, a současně ze skály vystřelil drak na tři strany své hlavy, chrlicí z tlam proudy vodní. Sochařskou práci provedl olomoucký sochař a měšťan Filip Sattler (1692 až 1738), který od r. 1723 měl svůj dům pop. čís. 509, vzdálený pouhých 50 metrů od kašny ve Slovenské ulici čís. 8. Znal dopodrobná místo a okolí své práce, mohl je studovat za slunce, za sněhu a za deště, ve dne a v noci, proto mohl vytvořit tak skvělou práci. Proto sochu Merkura, zobrazeného s lehkým pohybem, a jeho pěknou siluetu prohlašují všichni znalci za nejkrásnější olomouckou kašnu.

Do centra velkých a malých, obytných a živnostenských domů na nepravděpodobnou křižovátku umístil měšťané tuto kašnu. Již pro dvě třetiny mramorovou kašnu rozšířili značně ulici a nazvali ji Širokou, je při ul. Kostelní 9,40 m, při kašně 19,50 m š. včetně chodníků. Neposadili ji do osy ulice, ale pěkně stranou, aby nevadila provozu (k rohu domu je 4,50 m, pro pjezd 8,50 m a v ul. 8. května zůstává šířka 12,40 m); nevyplíná se nad své okolí, ale zůstává v prostoru, který pro ni zbyl. Kašnu je vidět již z určité vzdálenosti od náměstí i od západu, stojí stále stranou od osy těchto ulic, aby vždy zůstalo jakési překvapení.

Nejen toto obzvláštní situování, ale její organické spojení s okolím, její přimknutí k architektuře je originální. K býv. paláci Lichnovského (pop. č. 457), který stojí na rohu, je kašna orientována k architektuře, ale neopírá se o ni, stojí před svíslou hranou rohu a před oběma ustupujícími plochami průčelí. Tímto zvláštním postavením je stavebnímu tělesu odňato mnoho působivosti jeho hmoty, a proto kašna vyniká. Do ulice 28. října, směrem k hlavnímu náměstí, je obráceno průčelí sochy Merkura a pozadí její tvoří hmota Národního domu, který kašnou dostává potřebnou plasticitu. Však i předchůdce Národního domu, kapitulní dům, byl dosti vysoký objekt, avšak dnes by se dal Národní dům bez kašny sotva představit. K východu opírá se kašna rovněž o hranu rožního domu (pop. č. 471) a částečně o jedno jeho průčelí; zase se umenšuje působivost tělesa domu, ale přitom vznáší se socha proti domům stojícím na Mofickém náměstí, až se pohled pozorovatele zastaví v pozadí na barokních věžích kostela Panny Marie Sněžné. Při výhledu ze vchodu Národního domu objeví se vedle kašny v pozadí vysoký sloup N. Trojice, stojící až na náměstí. Konečně poslední průhled je přes kašnu do ulice 8. května; v tom má socha nejen energičtější pohyb, v němž se nejvíce leskne na slunci plochy sochy postříkané vodou, silueta Merkura se ostře odráží od světlého průčelí domů, až se průhled zastaví v pozadí na věžce

býv. finančního ředitelství (kdysi průhled ukončovala litovelská brána).

Ze všech těchto obrazů a průhledů je zřejmé působivé kouzlo této prostoty, neboť vlastní krása každého náměstíčka spočívá v tom, že dává působivé obrazy nejen z jednoho, ale z každého místa. Proto sochy na kašnách patří k nejkrásnějším plastikám, které barokní umění vytvořilo; stojí úplně volně, vyhovují těžké úloze, aby byly viditelné ze všech stran a přitom dávaly ještě příznivé obrazy. A tak se stala volná silueta Merkurovy kašny urbanisticky a památkově *nenahraditelným* článkem tohoto významného prostoru.

Kdybychom měli rozebírat pro kašnu a pro náměstíčko ještě optické měřítko architektonicky důležité pro pozorování a pro umístění kašny samé, došli bychom jistě k překvapujícím příznivým výsledkům.

Takové situování kašny, s tolika přesvědčivými průhledy nenajdeme tak snadno, u nás v republice je jen tato jediná Merkurova kašna, která je na náměstíčku vytvořeném na křižovatce ulic. Svou velikostí kašna zdánlivě zaplňuje náměstíčko, ale přesto ponechává na severní straně úplně volnou vozovku a na východní straně volný průjezd. Diriguje zde dopravu průběžnou, od východu k západu, ponechává ji volnou a nerušenou jako hlavní, ale dopravu podružnou, od náměstí, reguluje svým postavením z osy. Dnes požadovaný rozhled pro automobilisty byl jim zaručen v poslední době vhodným umístěním zrcadel.

Měli jsme v Olomouci ještě jednu kašnu na křižovatce ulic v třídě Denišově při rozcestí ulic Ztracené, Ostružnické a Pekařské, ale tato kašna byla v r. 1890 při přestavbě rožního domu přemístěna na náměstí Republiky a na jejím místě zřízeny schody s kamenným zábradlím a ozdobnou plynovou lampou (v r. 1951 byla část lampy odstraněna). Proto zůstala jediná kašna Merkurova, která má jedinečné situování u nás v republice vůbec, neboť kašny v městech jsou skoro všechny jen na náměstích, nádvorech nebo v parcích. V Olomouci na náměstích máme kašen dost, vždy po dvou, a k těmto ještě kamenný pamětný sloup. Víc kašen se na náměstích již nedá umístit na základě známých pouček, na př. ital. architekta L. B. Albertiho (1404—1472) »klenoty na hromadě netěší, nebo podle novodobé Engelsovy »kvantita mění kvalitu«. Jestliže se tedy stejné věci a motivy opakují, působí již pustě a fádně a zvláště taková kašna svou individualitou má zůstat sama o sobě.

Tato Merkurova kašna, jedinečná svým situováním, se svou krásnou sochou má být odstraněna a přemístěna; vadí přes učiněnou nápravu automobilistům jedoucím z náměstí. Není to nic nového, často se již ozvaly hlasy po jejím odstranění. Také první objevitel olomouckých krás, grafik a profesor Karel Wellner (1875—1926), když psal do adresáře »O krásách Olomouce«, o této kašně uvedl: »Bojím se o ni, tím spíše,

Kašna Merkurova v Olomouci. Průhled do ul. 8. května (dř. české) Foto Ing. Kštr.

když už se skutečně jednalo o to, aby byla jinam přenesena; ale opět nedovedli si představit Národní dům bez ní.« A pak v r. 1934 bylo stejné jednání a spor o odstranění byl vyřešen ve prospěch kašny. Nejsilnější hlasy automobilistů proti kašně se ozvaly v roce 1937, od té doby byl klid, jen provinili automobilisté se na ni vymlouvali. Konečně nyní při chystaném přeložení elektrické dráhy z uliček a z hlavního náměstí sem ke kašně, kde má dvoukolejná dráha projíždět od úžiny u kostela P. Marie Sněžné, úzkou Denisovou ulicí, Pekařskou, křižovatkou u mořické fary a dále do ulice 8. května. Pro dvě koleje dráhy i pro ostatní provoz je tam u kašny místa dost, jen proti jízdě od jihu, z náměstí ke kašně, jsou námítky, a to jen proto, že není dobrý rozhled.

Tento článek nemůže řešit problémy dopravy ve vnitřním městě, ale o otázce provozu elektrické dráhy může se říci, že bude rázem vyřešena, jakmile se uskuteční již dlouho projektovaná nová komunikace, která povede od hlavního nádraží přímo kolem nové budovy krajského národního výboru, kolem sokolovny k jižnímu cípu starého města na letos zasypávaný mlýnský ná-

hon. Tato nová třída byla již v r. 1939 před uskutečněním, ale Němci zničený most přes řeku Moravu na dnešní nádražní třídě maršála Stalina pohřbil stavbu. Po této době jistě přestane jezdit elektrická dráha úžinami a úzkými uličkami vnitřního města, a pak ani Merkurova kašna nebude vadit v rozhledu spěchajícím automobilistům.

Památky v městě jsou vedle kulturní potřeby také nutností hospodářskou, podle nich usuzuje se na město samo a na jejich obyvatele. Kašny a pamětní sloupky upoutávají na sebe každého návštěvníka, vábí svou malebností, oživují náměstí a ulice pohybem vodních proudů tryskajících do výše a stékajících do vodních nádrží. Vždyť ony to jsou, které vytvořily rytmus a charakter města. Odstraněním Merkurovy kašny byl by jeden důležitý prostor městského chráněného jádra citelně poškozen a odstranění by znamenalo s hlediska památkové péče nenahraditelnou ztrátu. Tato škoda by nemohla být vyvážena přemístěním kašny na jakékoliv jiné místo. Přemísťování památek vůbec

Kašna Merkurova před Národním domem. Foto Ing. Kštr.

není úplně správné, neboť původní jejich myšlenka se mění a úplně by se změnila při této barokní kašně, která je komponována speciálně pro své nynější místo.

Město Olomouc se stalo státní památkovou rezervací, ale k ní nepatří jen domy, ale i městská uliční náplň. A tak doufáme, že ono volání

po nedotknutelnosti kulturních památek a jejich ochrana státem ochrání i tuto naši kašnu.

Naše kašny musíme ochraňovat, aby nám zůstala neporušena i naše nejhezčí kašna s nejkrásnějším Olomoučanem Merkurem a aby byl pro naše město zachován užívaný a přiléhavý název »Olomouc — město kašen«.

Architektura a člověk

Vladimír Piša

V pátek 23. října 1953 uspořádala sekce architektů při středisku výtvarných umělců v Umělecké besedě na Malé Straně diskusní večer s přednáškou profesora Akademie výtvarných umění PhDr. V. V. Štecha. Profesor Štech skvěle a lapidárně rozvedl vývoj architektury po stránce její formy a obsahu, a to nejen ve vývojových fázích, kdy lze mluvit o architektuře jako takové, ale i v dobách, kdy lidské obydlí bylo vlastně jen úkryt, skryš, zvětšený oblek a nikoliv obydlí ve vlastním slova smyslu architektonického vytvoření. A právě tato stáť Štechovy přednášky byla hlavní a podstatná část, která nejlapidárněji nám měla povědět, co to vlastně architektura má být a jaké jsou její základní vlastnosti a znaky.

Štech názorně vylíčil nejprve funkci prvotní ochrany člověka před působením přírody, ať to jsou pouhé umělé zástěny, přírodní přístřešky, t. j. jeskyně a skalní převisy, nebo primitivní stany a zemní sídelní jámy. Od základního typu srubové chaty přešel přednášející k odvozenému jednoduchému typu řeckého sídla bohů — chrámu s předstíní. Ostatní část přednášky rozvíjela funkci a obsah architektury v jejím vytváření se ve službách jejím tvůrci — člověku, jehož snahy, duchovní vzněty a společensko-materiální podmínky se vždy a názorně odrážely právě v architektuře.

Umění, jímž architektura nepochybně je, a jeho jednotlivé fáze zvané slohový obdobím jsou obrazem doby a člověka v nejširším slova smyslu. Studovat architekturu bez poznání společenského vývoje nelze, protože jinak nelze pochopit její obsah a na něm závislou formu. A neuvědomíme-li si funkci architektury, nemůžeme jí dát ani správný obsah, tím méně formu.

Vše souvisí se vším, je základní poučka dnešní doby, ale opravdu nejméně ji uplatňujeme na poli výstavby měst, stálíší a hlavně jednotlivých, monumentálních architektur. Odtržení tvůrce formy, t. j. architekta od naplňovatele obsahu, t. j. stavebníka a uživatele a od tvůrce hmoty, t. j. stavitele, je nejlépe vidět a cítit na úpadku výstavby českých vesnic. Dokud uživatel chalupy byl vlastně stavebníkem, stavebním a architektem, t. j. kdy si ji sám stavěl, resp. pomáhal stavět a určoval i její formu a obsah, přebírané v leraji a vesnici z generace na generaci, bylo dobře, vesnice a její stavení měla architekturu a vesnice byla stavebním útvarem, jejíž forma a obsah byly uměleckým dílem tradice, v němž se

zračil člověk po všech stránkách své podstaty a bytí. Jakmile však na naši vesnici nastupuje spolu s imperialistickým kapitalismem a jeho všemi důsledky společenskými podnikatelský »stavitelismus« vidíme, že naše vesnice ztrácí formu i obsah. Záblesky člověka a tradice se zraží však i trochu při těchto výtvorech, t. j. z doby kolem a po první světové válce. Stále se na vesnickém domku ozývá prvek zvalbeného štítu, jako vzpomínka na středověký prvek, tradičně na vesnickém člověku podvědomě přenášený z generace na generaci a ostatní náznaky tradičních prvků vesnické architektury, která dnes mizí tak rapidně, že stát byl nucen zříditi i památkové rezervace lidové architektury, aby člověk naší doby mohl se alespoň na ni dívat, když ji nemůže vytvořit pro nedostatek uměleckého citu, který nepostačil dosáhnout tempo technického pokroku a vývoje.

A tato základní příčina hraje mimo ostatní, převážně technickou hospodářské příčiny největší úlohu ve faktu, že dnes nevíme stále kudy kam ve výstavbě měst a jednotlivých monumentálních architektur.

Ovšem nelze jen říkat, že stále trpíme nahlodáním vši společnosti jedem imperialistického kapitalismu, který ve své době způsobil nevidaný úpadek umění, které se stalo jejím pravým odrazem. Nyní, když máme v naší vlasti tuto fázi vykořisťovatelského systému za sebou na poli hospodářské základny, musíme se snažit překonat ji i v sobě samých a snažit se vžít do nové epochy lidstva i vnitřně, snažit se dohnat své značné opoždění proti materiální základně, technice a vědě a vytvořit nové umění a tím i novou slohovou fázi v architektuře.

Nestane se to však šablonou a vzorníkem tradičních slohů, nestane se tak dokonce ani ryzím technicismem, doufáme, že již šťastné překonáním, stane se tak jediné vnitřním prožitím umění, vnitřním prožitím tradice a hlavně vědomím, že základ, z kterého ve své tvorbě musíme vycházet, je člověk, jeho denní potřeba, zájmy, tužby. To vědomí způsobí, že nevytvoříme architekturu jen na papíře, ale budeme se snažit se do ní sami v myšlence ubytovat a být v ní šťastní a půjdeme při realizaci svého projektu na stavbu, budeme ji spoluvytvořit a prožívat a nebudeme se bát i projekt během stavby měnit, uvidíme-li, že papírový projekt není v souladu s účinem hmoty v terénu, že ho nedotváří, a že nedotváří i stávající okolí.

Potom budeme toto okolí vnímat jako výtvarný celek, který je nutno dotvářet, komponovat, zlepšovat a združňovat a nikdy již nebudeme předem okolí ničit a mrzačit jen proto, abychom si vytvořili podklad pro něco individualistického, monumentálně papírového a neschopného života v okolí bez újmy na člověku, jeho citech a jeho potřebách životních po všech stránkách.

K těmto cílům dojdeme však za předpokladu toho, že architektonická a veškerá umělecká tvorba bude osvobozena od šablon a předpisů, dělajících si bezděčně nárok na určování umělecké formy a obsahu díla a vycházejících však jen a jen z technických předpokladů bez respektování potřeb člověka a jeho života. Puntičkářské šetření, které nikdy fakticky není opravdovým hospodářstvím, nesmí zabráňovat rozvoji resp. vůbec vzniku umělecké a výtvarné myšlenky. Dozrání techniku v umění, budeme ji pak také moci umělecky využít, jako dovedl architekt umělec využít technický pokrok při vzniku techniky oblouku a přizpůsoboval se umělecky dalšímu technickému pokroku při zvládnutí uzavěru prostoru klenbami všeho druhu.

Proto musíme i nalézt umělecké zvládnutí techniky betonu a velkého technického pokroku dneška, blokové stavby z prefabrikovaných celků. Bude to nesnadné, ale možné, budeme-li mít vždy na mysli, že i dekorativní umění výzdoby fasády musí být vždy v souladu s obsahem a funkcí architektury celé, t. j. i vnitřního utváření. Činžák s obytnými buňkami nemůže mít monumentální fasádu vznesené architektury kulturního střediska. I v jednoduchosti je tvorba. Vždyť románský obytný dům měl úplně jinou fasádu než románská basilika a barokní městský dům byl jinak fasádován než palác velmože, a to právě pro jejich funkci a obsah. Vše má svůj řád, vše musí souviset se vším.

Jak s nadšením, obdivem a zároveň nadějí citlivý člověk a umění milovný Pražan poslouchá a čte zprávy o obnově Varšavy, Budapešti a jiných měst našich sousedů a soudruhů. Ve Varšavě doslova dluží s láskou své památky, úplně je rekonstruuje, někdy jen z fotografií a paměti. Jak s vědeckostí a soustavně s láskou ke své minulosti upravují si Maďaři svůj hrad a sídelní město Budapešť. V těchto městech děje se obnovení starých částí opravdu způsobem organického sladěvání nové výstavby se zachovaným nebo rekonstruovaným předválečným stavem historických čtvrtí, které byly zničeny barbarickými vykonavateli fašistické zrádné ideologie. Varšavě mají lásku k tomu, co jim fašisté zničili a novou výstavbu nedělají na troskách bez respektování trosce.

A Pražan tak trochu závidí Varšavanům, Budapešťanům, protože vidí kolem sebe, že my, kteří máme Prahu aspoň v částech intaktně zachovanou vlastně od jejího počátku, si tuto zachovanou hmotu někdy bezmyšlenkovitě hodláme ničit pro pomyslné zlepšení dopravy nebo, a co je nejhorší, pro individualistické záměry projektantovy.

Praha má ve svých zachovaných částech Starého Města základní koncepci románského komunikačního půdorysu a Nové Město pražské je dílem urbanismu doby Karla IV. Další doby až po kapitalismus svým slohem dotvářely, zhodnocovaly a nově formovaly Prahu vždy na starém půdoryse s respektováním přírodního útvaru terénu a nové hmoty nikdy nemrzačily výtvarný ráz města a krajiny, ale jen její svou uměleckou citlivostí združňovaly a odvaly v nový dobový šat, sice odrážející společenský základ doby, ale vždy citlivě respektující skladebnost celku.

Na troskách staré skladby městské budovali jen výjimečně feudalní, bezohlední cizáctí uchvatitelé doby pobělohorské. Lid nikdy se nesmířil k ničení, lid tvořil s citem svá obydlí a budoval město a přetvářel je podle společenských poměrů v novém rouše, ale vždy s respektováním staré výstavby.

♦

Těchto pár řádek napsaných pod dojmem Stechova večeru v Umělecké besedě má povzbudit k další diskusi, protože diskuse vedená po přednášce nenásledovala plně, že Stechova slova padla na úrodnou půdu. Začalo se mluvit většínou o detailech a na smysl se zapomnělo. A o detailech se mluvilo tak, že bylo nutno i na ně reagovat právě i pro nepochopení těchto detailů ze Stechovy přednášky, jako byla zmínka o okamžité a jednoduché zlepšení našich sídlišť alespoň trochu ruční práce, vytvořené na fasádách kasárenských bloků domů.

A tak jako tvoříme stále nové a lepší hodnoty v technice a vědě, tak doufáme, že vnitřně nově utvořený člověk nové doby vytvoří i architekturu a bude si stavět svá sídliště skutečně umělecky a citlivě, s respektováním sebe sama a svých potřeb kulturní nadstavby.

Ze někteří architekti již začínají jít správnou cestou, mohli se ti, kdož pracují v plánování výstavby měst a památkové péči, přesvědčiti již v tomto roce.

Doufáme, že plně znění Stechovy přednášky, již jsme se pokusili v hlavních bodech podtrhnouti tu v našem časopisu, bude autorem publikováno, aby naše veřejnost, tak se zájmem sledující hlavně plánování výstavby Prahy, mohla zaujmout své stanovisko.

»Ochrana památek má význam pro celou republiku, příkládám jí neodkladný význam. Budiž prohlášena za státní nezbytnost a oceňována měřítkem záležitostí celostátního významu.«

(V. I. LENIN)

Projektování českého Národního divadla

Květa Ondrášková

Oslavili jsme letos jedno z jubileí Národního divadla, 18. 11. 1883, kdy bylo po tragickém požáru 12. 8. 1881 znovu silou národa vybudováno a otevřeno. Dnes, kdy mimo jeho význam v českém probuzení stále výše hodnotíme a obdivujeme se myšlenke umělecké, je též středem zájmu památkové péče. Zcela novou cestou bylo v poslední době omytí pískovce, který se pokryl vrstvou sazí, jak už to údělem pražských budov. Máme teď obraz výtvarného díla, jak asi vyhlíželo v době zrodu, budoucnost však ukáže, jak se tento zásah osvědčí. Šťastným počinem byla restaurace Tulkových fresek na balkoně, provedena Fr. Petrem. Mimo tyto restaurace rozhoduje se však též o přímém zásahu do vnitřního ústrojí divadla snahou o vytvoření společenského prostoru na I. galerii, jak vysvětlím v dalším.

Při pohledu na milovanou budovu nad Vltavou vybaví se nám historická data, která dávno přecházela jejímu zrození a přece byla stupínky k němu. Vždyť už v roce 1786 udušuje Josef II. privilej k postavení českého divadla.¹⁾ Přesto české divadlo žije ještě dalších 60 let v podnájmu německé scény, než se začne budova aspoň plánovat. Roku 1850 udělil zemský výbor svolení, aby bylo divadlo postaveno v dolním konci Václavského náměstí podle návrhu arch. Jana Jindřicha Frenze, umělce ve své době nad jiné uznávaného. Námitky proti takovému umístění vedly stavební výbor k tomu, že hledal staveniště jiné, na př. Josefské nám., ale nakonec zakoupil dnešní jeho prostor. Měl to být jakýsi český národní dům s koncertní síní a restaurací mimo vlastní divadlo. Místodržitelství však zakázalo tyto vedlejší místnosti a na divadlo byla vypsána soutěž 26. 3. 1854. Uznáním byl odměněn se sedmi účastníky František Fröhlich z Vídně. Přínosem po stránce divadelního výtvarnictví bylo vnitřní řešení jeho projektu, které stahovalo vedlejší místnosti k ústřednímu prostoru divadla, kdežto Frenzl ve své empirové budově užíval čisté aditivního systému. Svým vnějším budova neupoutává, má velmi střízlivou několikapatrovou boční fasádu a v průčelí zápasí renesancismus s romanismy, jako obloučková galerie pro umístění plastik.

Fröhlichův návrh měl k dispozici staveniště větší než pozdější Národní divadlo. Vytvořil půdorys ve formě pravidelného lichoběžníka, čímž vznikly na průčelí do Voršilské, později Ferdinandovy a dnes Národní třídy, ostré rohy, levý roh nepatrně překročoval stavební čáru a značně ji šikmo přetínal povolený vstupní portikus. Tento hlavní vstup byl určen i pro povozy. Trojosým portikem se přichází do příčné položeného vestibulu, který má na ose hlavní schodiště, vedoucí přímo do podkrovního hlediště, nebo na strany na schodiště lóžová. V obou okrajových polích vestibulu vede několik stupňů na spojující chodbu bočních trojramenných schodišť, která

jsou pojata do pásu místností, lemující hlavní prostory divadelní. Do strany k nábreží je položena denní pokladna, pracovní režiséra a dvojí dvojrámená schodiště jevištní části. Cvikly mezi obým hledištěm a obdélníkovým obvodem vyplňují polygonální místnosti, které jsou pokračováním spojující chodby bočních schodišť vestibulu. Na opačnou stranu k průčelí vybíhá z budovy risalit.

Pro vyčerpání finančních prostředků na soutěž nedošlo k dalším krokům až za zmíněné příznivé politické situace roku 1861.

Tehdy už je české divadlo záležitostí tak nálehavou, že dochází k dohodě, že před zřízením Národního divadla bude urychleně vystavěno chudší Prozatímní divadlo, které bude později připojeno k Národnímu.

Vzhledem k této podmínce bylo Prozatímní divadlo omezeno prostorově směrem k Ferdinandově třídě a k Divadelnímu náměstí dozadu pak domem Wolfovým čp. 240, který byl teprve po požáru přikoupen k divadlu. Projekt Prozatímního divadla byl svěřen arch. Ignáci Ullmannovi, který sám v divadelním stavebním výboru pracoval, byl na př. v jury soutěže roku 1854. Ullmann vytvořil vlastně celý závěr Ferdinandovy třídy u mostu, stavěl totiž Českou spořitelnu a palác Lažanských a jeho jméno mělo tak dobrý zvuk, že se s ním nejvážněji počítalo jako s pravděpodobným projektantem Národního divadla, než se objeví v Praze Josef Zítěk.

S tísnivou rozlohou staveniště Prozatímního divadla vyrovnal se Ullmann velmi zdařile. Rozměry jeho divadla, podle kopíí plánů, uložených na ÚNV v Praze, byly: strana nábrežní 20,5 m, hlavní průčelí, později strana navazující na Národní divadlo — 37,0 m, strana do Divadelní ulice 24,9 m, strana k Wolfovu domu 29,2 m. Půdorys je nepravidelný čtyřúhelník, jehož strany svírají tyto úhly: strana nábrežní s hlavním průčelím 83°, s druhou stranou sousední 105°. Strana do Divadelní ulice s hlavním průčelím 81°, s druhou stranou sousední 95°. Podle kopie plánu II. podzemí, je vnitřní prostor rozdělen směrem od nábreží k Divadelní ulici na menší část zadní s obdélníkovým jevištěm a schody při levé straně a na větší část přední s vepsaným podkovovým hledištěm, zde v podzemí zaplněná šatnami herců, se soustředěnou řadou šaten, pokladen a schodišť, se dvěma půlkruhovými schodišti a mezi nimi s vestibulem do půlkruhu vyklenutým směrem do vnějšího obvodu podkovy hlediště. Z nábrežního risalitu vede vchod dvěma arkádami do tohoto vestibulu, třetí arkáda risalitu vlevo vede na mírně točité schodiště do pater. Právě nárožní pole vedle risalitu se otevírá na pravouhlé schodiště s točitým kolenem. Hlavní přístup byl se strany nábrežní, vedlejší na straně k Ferdinandově třídě, vyzdobou zdůrazněné, kde byl stejný počet vchodů: 1. ke schodišti při levé

straně vestibulu, 2. k pokladně demní, 3. k šatně herecké, 4. na schodiště k jevišti. Též průčelí do Divadelní ulice je proraženo čtyřmi otvory, z nichž alespoň první při nároží hlavního průčelí byl jistě vchodem, neboť vede ke schodišti jevištního prostoru. Podle kopie půdorysu přiznání má hlediště 10 řad sedadel a 10 postanních lůž.

Vnějšík Prozatímního divadla vidíme na fotografií tabulky 242 ve Wirthově Staré Praze:

Obrazek ukazuje budovu od nábreží, je vidět hlavní průčelí a nábrežní strana. Budova má dvě vysoká poschodí, vrcholící attikou s představným trojúhelníkovým štítem na hlavní průčelí. Obě strany mají na středu risalit, nábrežní o 3 okenních osách, hlavní průčelí o 5 osách a opatřeny štítem. První patro obou stran a druhé poschodí hlavního risalitu se shodují v členění, risalit hlavního průčelí má však v nároží zdvojeny pilastry. Mezi pilastry, patrně korintskými, nesoucími kladí, jsou vsazena půlkruhem sklenutá okna s archivolty a klenáky a s profilovaným vloženým nadpražím, které probíhá fasádami jako římsa, podřazená vertikálnímu řádu. Zbylá nárožní pole hlavního průčelí a celé druhé patro nábrežní dělí tato římsa na dvě části, horní s plošnou výzdobou kruhu mezi úseky obdélníka a dolní, proraženou okenními otvory. Na straně nábrežní jsou v risalitu velká, téměř čtvercová okna bez rámu, ostatní okna jsou malá, na délku položené obdélníky v rámu, vsazené do průsečíků dvou kolmých os. Je to motiv, podobný kruhu na kolmých osách, jak jsme jej viděli na paláci Lažanských. Popisovaná část druhého poschodí je vertikálně členěna pilastry, které od průběžné římsy nahoru pokračují jako konsoly na soklíku, podírající hlavní římsu. Celé přízemí je pásově rustikováno, nad otvory do klenáku. Do nábreží otvírají se tři arkády risalitu a pravduhlý, o polovic výšky níže položený vchod při pravém nároží, proražený pod horním slepým obloukovým oknem. Jemu odpovídající slepé okno na druhé straně má pod sebou otvor zazděný. Strana hlavního průčelí má arkádové vchody při nárožích, v risalitu se střídají nika, arkáda, nika, arkáda, nika. Pod nikami jsou do suterénu proražena malá okna. Hluboko pod okny probíhá oběma průčelími hládká římsa.

Nedostatek stavebního místa donutil Ullmanna k půdorysnému řešení vzorně úspornému. Jeho záliba ve velkých vstupních prostorech obrazy se zde v rámci nejmenších možností, neboť schodiště vráží do cviklů podkopy hlediště a základny, aby vyšetřil místo pro vestibul. Myšlenka navázání točitých schodišť přímo na hlediště není ovšem jeho, mají ji i velká divadla a dříve, jako Königlaches Schauspielhaus v Berlíně od Schinkela z roku 1819 a Stannamovo Thalia-Theater v Hamburku z roku 1843. Snaha zabezpečit prostor tak stísněný dobrou komunikací pro případ požáru, vedla Ullmanna k řešení separovaných východů jeden vedle druhého, jako to učinil Frenzl. Pokud se týče rozdělení míst, držel se Ullmann starého systému lůžového. Půdorysné

řešení Prozatímního divadla dalo Ullmannovi vysvědčení inženýrského důvtipu, jaký pozorujeme na všech jeho řešeních, které mu získalo další věhlas.

Vnitřní výzdoba podle popisu v Československé vlastivědě, dílu Umění, se omezila na oponu, na které vymaloval ve své době velmi ceněný dekorátér Koutský památná místa česká, Říp a Karlštejn, Blaník a Vyšehrad, spojená jednotlivými obrazy Hradčan. Musy básnictví a hudby deko-rovaly dolní okraj.

Divadlo bylo vystavěno v době od června do listopadu 1862 a 18. listopadu 1862 bylo slavnostně otevřeno Hálkovou činohrou Král Vukašin.

Pomýšlí se pak na stavbu Národního divadla, na kterém má české umění výtvarné oslavit konečně naplněnou svornou tužbu národa. Mají být vyzvány vlastenectí architekti, Barvitijs v Římě, Rivnáč, Hlávka, Bergmann ve Vídni, Niklas, Novotný, Ullmann v Praze, aby vypracovali vlastní návrh bez předepsaného programu. Lhůta na skizzy je dána do konce října toho roku. Do této lhůty došly jen dvě skizzy. Ullmann žádal o prodloužení lhůty a stavební výbor mu odpověděl, že jemu se neurčuje žádná lhůta, jeho plán že bude vždy vítán i později posouzen, zatím však že budou posuzovány došlé plány. Nedošlo však ani k jejich posouzení ani k provedení.²⁾ Na začátku roku 1863 je zvolen nový výbor, ve kterém zasedá též Ullmann.³⁾

Neurovaně politické poměry ve stavebním sboru zavinily další průtahy; situace byla rozřešena roku 1865 vítězstvím strany mladočeské a začalo se konkrétně pomýšlet na projektanta. Teď však to má být Zitek, profesor na pražské technice, proslulý projektem výmarského musea. Dříve než došlo k jednání, přišla nabídka Ullmanna, který se zřikal honoráře za rozpočty a práci stavebně ředitelskou. Nabídka nebylo lze nepřijmout, ale výbor počítá stále se Zítkem a proto 18. února 1865 rozhoduje, že Ullmannův projekt pouze připustí k soutěži. Později došla ještě nabídka prof. Niklase a projekt anonymní, mezi kterými bylo rozhodnuto.

Niklasův a Ullmannův plán byl předložen 18. 8. 1866. Zanedlouho potom předložil jej i Zitek. Sladkovský ovezl pak plány do Vídně o posudek, zda některý z plánů vyniká nad Zítkův, neboť stavební sbor šel jednohlasně za Zítkem.⁴⁾ Aniž byl oznámen posudek z Vídně, byly pak plány vystaveny od 27. 9. do 15. 10. k posouzení veřejnosti. Posudek veřejnosti i znalců vyzněl pro Zítka. Klád řešení architektonického byl hlavně v originální myšlence, že přední část se vstupem a společenskými místnostmi obdélníkového půdorysu položil do Ferdinandovy třídy tak, jak vyžadovala stavební čára, ale zadní blok s hledištěm a vlastními divadelními prostory nasadil šikmo, jak vyžadovala osa nábrežní. Nepříznivý úhel, který mu tak vznikl do nábreží, maskoval přistavením pylonů v nárožích průčelí, do kterých vložil schodiště. Prostor nad loggii

balkonu využil pro místnost s bufetem na I. galerii, který navazuje přes slavnostnější před-
sálí, jež je vlastně podestou schodišť na galerii,
na komunikaci k hledišti. O tento prostor
se nyní znovu jedná. Proběhla soutěž na
výzdobu tohoto tak zvaného foyeru I. galerie
s vítěznými návrhy Vincence Beneše a 21. 8. 1953
byla vypsaná druhá soutěž na případné architek-
tonické adaptace pro získání celistvé společenské
místnosti na I. galerii, dnešní dobou požadované.
Jan Mansbart ve Výtvarné práci z 30. října 1953
rozbírá možnosti řešení a varuje před ukvapen-
ými zásahy jednak z důvodů historických, jed-
nak přímo výtvarných, protože umělecká myšlen-
ka Žitkova je i zde dorážena.

Žitkovi konkurenti ztroskotali hlavně na půdo-
rysném řešení ostrého nároží. Niklas budovu
obrátil do Přivozní ulice, na zadní straně na-
vrhnuv úhel, takže získal pro vestibul hlediště
a jeviště jedinou nalomenou osu.

Ullmann ponechal ostrý úhel tak jak byl a
soustředil se na interiér. Jeho nejzajímavější
myšlenka byl přízemní fumoir po vzoru fran-
couzských divadel. Projektant vytvořil zde pro-
stor velmi krásný, navazující na Michelangelův
půdorys San Giovanni de Florentini v Římě, s věn-
covými kaplemi a kolonádou sloupů kolem stře-
du. Čistá krása tohoto prostoru byla by však
oslabena nepřehlednou výškou. Hlavně však
napadla současná kritika architekta proto, že pro
tuto místnost — která by byla pravděpodobně
vlhká — bylo obecně nuceno stoupat i do
přízemí 18 stop (5,68 m) a celý prostor by přes-
přilší zdvihla.

Prozatímní divadlo bylo spojeno s Národním
úzkou a nízkou spojovací šíjí, kterou arch. Schulz,
když mu byla svěřena výstavba divadla po požáru

po neshodách a intrikách proti Žitkovi, zvýšil
do výše hlavního průčelí Prozatímního divadla.
Část nábržní fasády Prozatímního divadla až
do výše hlavní římsy bočního křídla Národního
divadla byla s ním uvedena v soulad. Místo pří-
zemních arkád byly do rustiky zapuštěny tři
řady oken nad sebou, oblouková okna prvního
poschodí byla nahrazena dvěma řadami oken nad
sebou a podstřepem s elipsovitými okénky, pokr-
čujícími sem přes šíjí s fasádou Národního diva-
dla. Jedině z druhého poschodí byla ponechána
postranní okénka v rámu. Plná attika Prozatím-
ního divadla byla nahrazena balustrádou s váza-
mi a jehlanci. Příkopem domu Wolfova byl
protažen objekt Národního divadla až na Diva-
delní náměstí.

Část původní fasády Prozatímního divadla
můžeme tedy dodnes vidět na zadním traktu
Národního divadla za spojovací šíjí ve výši
druhého poschodí.

Závěrem poznamenali bychom, že je jistě ško-
da, že k veškerým adaptacím nedošlo už v minu-
lém roce, v předvečer slavného jubilea Národního
divadla, aby své gratulanty a návštěvy vítalo
divadlo už bez lešení.

Literatura, kromě v textu uvedené.

- 1) F. A. Šubert, Národní divadlo v Praze, dějiny jeho
i stavba dokončená, Praha, J. Otto, 1881, s. 7.
- 2) A. Šubert, I. c. s. 119.
- 3) A. Šubert, I. c. s. 120.
- 4) A. Šubert, I. c. s. 143, 144.
- 5) Dále disertace autorky »Ignác Ullmann«,
A. Matějček, »Národní divadlo a jeho výtvarnictví«,
stěnc 1934.
- 6) Z. Wirth, »Od Kotců k Národnímu divadlu«, Umění
XI, stěnc.
- 7) A. Matějček, »Národ sobě, Národní divadlo a jeho
umělecké poklady«, Melantrich, Praha 1940.

Obnova německých památek

V 1. čísle tohoto ročníku našeho časopisu jsme již
krátce referovali o tom, jak světoznámý Zwinger
v Drážďanech, zničený leteckým bombardováním za
druhé světové války, nabývá pod rukama německých
restaurátorů znovu svou krásu a velebnost. Ze zpráv
tisku NDR se dovídáme, že byla dokončena obnova
dalších objektů, zvláště chrámových staveb, a rekon-
strukce jiných se blíží ke konci.

Tak byl obnoven magdeburský dóm, v jehož západ-
ním průčelí udělala letecká puma obrovskou díru a
explosí zřetelně jemné kralovské pozdní gotických
panelů, okenních prutů a řádů. Magdeburský dóm je
významnou památkou německé rané gotické chrámové
architektury. S jeho stavbou se započalo r. 1209 na
místě otónské basiliky, zničené krátce předtím požá-
rem. (Ze starého kostela se zachovala krypta, některé
stavební články a zbytky figurální zdoběného portálu.)
Výstavba nové katedrály se dlouho protahovala, teprve
r. 1368 byl dóm vysvěcen a až r. 1520 se dostalo dvěma
věžím v západním průčelí helmového krytu. Přes tento
dlouhý stavební vývoj je magdeburský dóm dílem tři-
náctého století se všemi typickými znaky ještě pře-
chodného období z románského slohu do gotiky. Jeho
chrámový ohoz s věncem pěti kaplí používaje ke svému
francouzskému, raně gotickému vzoru, ostatní prvky
k Burgundsku a Porýní. Masivní plíse, podporující
mírně hrotité, spíše kulaté arkády empor, naznačují,
že stavitelé nemínili oprostít se od románských pře-

žitků. Celková hmotnost a tíha, charakterisující jak
prostotu východního chrámového ohozu, tak obou po-
stranních lodí, tento románský ohlas jenom potvrzují.
Západní průčelí, jež nás může nejvíce zajímat, neboť
bylo nejhůře při leteckém útoku poškozeno a k němu
především se musilo soustředit úsilí rekonstrukce, je
zajímavým příkladem skloubení časně gotické těžko-
pádosti s pozdně gotickou lehkostí, vzdušností, a hra-
vým dekorem. Když byl dóm svícen, stálo průčelí te-
prve do prvního poschodí, až mu musilo rychle uvolnit
cestu staré baptisterium otónské basiliky. Po stavební
přestávce, trávající téměř 100 let, dal arcibiskup Ar-
nost Saský na konci 15. století vztyčit nad průčelím
stěnou s 12 vysokými a úzkými okny trojúhelníkový
štit, do něhož byly později vsazeny hodiny. Po této
stěně, r. 1945 zničené a dnes obnovené, rozhodla pozdní
gotika hřívě bohatý dekor, jehož lpané kružby, řády,
podstavce pro sochy a baldachýny nad nimi soustře-
dily s výpravností monumentálního portálu v ose průčelí.
R. 1520 pak dostaly obě věže, vysoké 103 m, polygo-
nální ukončení s helmicemi, posazenými kraby. Jejich
polygon a architektonická lehkost výrazně kontrastují
s masivním kvadrátem obou věží, jejichž zdvoje od
výše galerie hladké. Posazením helmic se skončila více
než třístoletá stavební historie tohoto dómu, jenž byl
nyní po osmileté rekonstrukční práci pietně obnoven
jako jedno z prvních uměleckých děl města Magde-
burku, které letecké bombardování za druhé světové
války zničilo téměř ze čtyř pětina. Z jeho stavebních
památek byl opraven ještě mariánský kostel (Lieb-

frauenkirche), jedna z nejstarších a nejkrásnějších románských sakrálních architektur Německa. Péče restaurátorů se soustředila na obě kulaté věže tohoto chrámu, jehož dějiny spadají až k roku 1019, kdy arcibiskup Gero založil kanovníctví a jenž pak byl r. 1119 sv. Norbertem předán řádu premonstrátů. Tyto dvě věže, mezi něž je vklíněno hladké průčelí se zvonicí v horní části, otevřenou řadou sružených románských oken; vltavský písmáčný ráz nejen svému bezprostřednímu okolí, ale celému městu, podtrhuje jeho panoramatickou siluetu.

Podobně v Lipsku osvědčili němečtí restaurátoři svou přesnost při obnově klášterního kostela sv. Pavla řádu dominikánského, jenž byl založen krátce po jeho uvedení do města r. 1229. Chrámová stavba stála již ve 13. století a dnešní trojlodní podoba s mocnou síťovou klenbou nad střední lodí si zachovala i přes dvě přestavby koncem 15. a začátkem 16. století. Mnohem důležitější, protože objekt sám má po umělecko-historické stránce větší význam a cenu nežli tato celkem stavebně běžná gotická stavba kostela sv. Pavla, je renovační velká staré lipské radnice. Tato architektura je reprezentativním příkladem německého renesančního stavitelského umění. Její dlouhý stavební vývoj (podílel se na něm i mistr Erhard Bauer, který působil jako městský stavitel v Chebu a byl údajně povolán i na dvůr Vladislava II. do Prahy) dovršil lipský purkmistr a kupec Hieronymus Lotter v druhé polovině padesátých let 16. století, jenž stavbu řídil, ač ji snad osobně přímo nenavrhl. Při restauraci, dokončené v nedávné době, byla vztýčena nová střecha a vsazením řady renesančních štítů poněkud leteckou pumou obnova jednota podélného půdorysu, v jehož přibližně třetině, čelem do tržště, se zvedá věž s barokní helmicí. Tak byl pro Lipsko zachráněn nejen monumentální komplex architektonický a výrazná dominanta optická ve starém městě, nýbrž také ústřední bod urbanistický. Ze Saska jmenujeme ještě obnovu t. zv. „kupeckého“ kostela (Kaufmannskirche) v Erfurtu, trojlodní to raně gotické stavby, jedné z nejstarších v tomto městě, jehož pověst u divějších návštěvníků z celé Evropy založil emotivně silný pohled na jeho sružené chrámy — gotickou katedrálu P. Marie a kostel sv. Severia, které jakoby zázrakem minula letecká puma.

Luboš Hlaváček.

Martinický palác se opravuje

Na rohu Hradčanského náměstí a Kanovnické ulice v Praze IV stojí rozsáhlý dům s krásnými pozdní renesančními štíty. Je to Martinický palác, čtyřkřídlá stavba z třetí čtvrtiny 16. století, postavená Ondřejem Teyflem z Kinstorfu na místě čtyř dřívějších domů, z nichž v jednom bydlel ve 14. století letopisec Beneš Krabice z Weitmile. Roku 1583 koupil tuto stavbu Jiří Bořita z Martinic, po něm vlastnil dům od roku 1692 Jaroslav Bořita z Martinic, smutně proslulý v pražské defenestraci r. 1618. Jim byl také dům přestavěn a rozšířen v podobě, která se dodnes zachovala.

Památkový referát hl. m. Prahy přikročil letos k obnově paláce. Především byla zajištěna a obnova sgrafita, pokrývající východní stěnu dvora. Stalo se tak opět po třicetileté době, kdy je sochař Jindř. Čapek zabezpečil brzy po jejich objevení. Tehdejší nálezy byl komentován ve Štencově „Umění“, I. r., str. 106 a 462, a ve Věstníku Klubu Za starou Prahu, roč. VII. Nález byl učiněn náhodně, když pod odpadlou omítkou se objevila sgrafita, která se po odkrytí stala důležitým přílohem k dosavadním pražským sgrafitům ze 16. století. Nejprve byla odhalena pravá část s monumentálně položitým figurálním dekorem, představujícím Samsonovy činy. V levé polovině se pak ukázaly scény z Herkulova života. Pravá část je dílem třetí čtvrti 16. století, levá pochází z doby kolem r. 1634. Popsané výjevy vyplňují střed stěny. Zbývající výzdoba tvoří dole rustika z velkých kostek, nad ní přibíhá v podokenní části ornamentální výsyp komponovaný z rostlinných i zvířecích motivů a dobojných maskaronů, po prsní zbrojnoš a pod Nad tímto výsypem je zmíněná již figurální výzdoba, která byla v pozdější době po-

škozena nepletím probouráním oken a jejich rozmnožením ze čtyř na šest. Tím byly porušeny právě středy nejceněnějších výjevů. Hodnota těchto sgrafit tkví pro Prahu především v jejich rozsáhlosti i ve figurálních námětech, v nichž jsou zobrazeny dramaticky vzrušené výjevy z mytologie.

Dnešní opravu provedl velmi pletně a šetrně akad. sochař Bšwart. Další péče byla věnována střechám a krásným štítům, které již vystavěly v celém svém původu. Stavební komunální podnik provádí svěřené mu úkoly opravdu pečlivě a se zájmem o věc. Proto jsou výsledky tak pěkné. V příští roce se bude v úpravě paláce pokračovat, především v opravě fasád, a není vyloučeno, že se možná vyskytnou nové památkové objevy.

Brožová.

K dokončení I. etapy obnovy Staré Varšavy.

V č. 9 v letošním ročníku polské Architektury je řada článků vedoucích projektantů „Traktu Staré Varšavy“ u příležitosti dokončení I. etapy výstavby. Je to především úvodní článek generálního projektanta Mečislava Kuzmy o zrodu myšlenky na obnovu Staré Varšavy. Památkový úřad města Varšavy pracoval v tomto smyslu v letech 1949—50. V roce 1949 kolektiv 1800 techniků začal zpracovávat projekt. Myšlenka vykrystalizovala v konečnou, když bylo rozhodnuto, že čtvrt Starého města, jejíž hranice byly stanoveny, bude obnovena v dřívější podobě jako čtvrt obytná, že neobnovitelná příměstí zaujmou obchody a kulturní a hostinské místnosti, a že se bude přilížeť k naprosté historické shodě v celku i v detailech na základě studia archívni ikonografie a nalezenných fragmentů. 9. srpna 1952 byla realizace časově vyměřena na dvě etapy: první — Staroměstský Rynek a jeho okolí, s termínem do 22. července 1953, jejíž dokončení články hodnotí, a druhá zbývající část — s termínem 22. července 1954. Projektanti o počtu 70 osob pod vedením architekta Chrabelského vypracovali půdorysy a projekty, skupina prof. Sokolowského podjala se návrhů plastické výzdoby, když 15. května 1953 bylo plánování hotovo.

Neuvěřitelně krátká doba výstavby byla umožněna nesmírným pracovním nasazením a obětavostí Varšavanů, kteří přiložili ruku k dílu po skončení vlastního zaměstnání a tak byla první část díla šťastně dokončena. Sledováním středověkého půdorysu bylo získáno o 40% obytné plochy více. Stará Varšava stala se kulturní rezervací bez tramvajů a autobusů, počítající značné s turistickým ruchem.

V jiných státech podílejí se dva z hlavních projektantů, Anna Banaszewska a Stanisław Żaryn, dávající náhlednout do své práce na interiérech a jejich umělecko-femesiném zařízení a do historických pramenů, o něž se opírala. Ohrná je stat Piotra Biegańskiego, hodnotící práci architektů, a Alexandra Kobzeje, hodnotící účast plastiky. Biegański oceňuje též význam výchovný spolupráce historiků Památkového úřadu s tvůrčími architekty a konstatuje, jak mnohdy překročila činnost architektů pouhou rekonstrukci historických forem a inspirována těmito prameny dospěla k vlastním dobovému vyjádření, což je dokladem, že je možno čerpat z historické dědictví. A. Kobzej vyvozuje, že je nutno obnovit polskou tradici spolupráce dekorace a architektury. Dotýká se problematiky dokončení výzdoby, neshvaluje hojně opakování a povrchní zpracování motivů girland a amorky a místy přebujelou plastiku, kterážto výtky ovšem zanikají ve velkoleposti a triumfu této první největší rekonstrukce takového druhu.

Rada obrázků, provázejících stat, jsou ukázkami domovních bloků a plastické a malířské výzdoby. Typickým pro domy na náměstí je hladké příměstí, obsahující podle následujícího výkladu. A. Banaszewska klenuté místnosti pro obchody a dílny. Příměstí se otevírá obyčejně obloukovým portálem s kvádrovým ostěním a širokým příkrovovým oknem, které bývalo otevřené a prodávalo se jím. Patra mají v parapetech zmíněnou výzdobu nebo sgrafita po celé ploše. Jsou to na př. medailony s jasnými figurálními allegoriemi, které jsou v jednoduchém pohybu, neporušující statičnost renesanční fasády. Do historisující řady je vsunuta fasáda

moderního původu, patrně náhradou za dům, o němž nebylo zpráv. Prostá fasáda s výřezy velkých, téměř otvčrých oken, vedle nichž se ztrácí hmota stěny, má v parapetu ilusivní malby kruhových otvorů, z kterých se do prostoru náměstí vyklánějí postavy v historických krojích. Jejich pojetí je statické, charakteristika figur v kroji i výrazu vyznačuje se prostou archaisující pádností a ilusionismem zdá se s nimi proto v rozporu. Jiným námětem je vlys amorků. Rozložení figur je volné, dekorativně nevázané a bylo by zajímavé vidět, jak se zapojí do nadřazeného celku architektonického. Zvlášť bohatý je portál s holuby. Na zcela hladké bílé fasádě vystupuje římsová profilace ostění portálu a ve vrcholu semknutá kompozice hejna holubů.

Ochromnou úlohu obnovy svého hlavního města, které leželo v r. 1945 v troskách, chopil se polský lid s láskou, která byla mocnou vzpruhou umělcům od projektantů až k uměleckým řemeslníkům a tak ve společné obtěavě práci dokončili valnou část velkého díla. Rozzářlost a důkladnost jejich práce a umělecké dílo jako celek i jeho stavební jednotky naplňuje nás obdivem a radostí nad jeho nepochybným konečným zdarem. Je to první rekonstrukce takového rozsahu a u nás máme jen jediný příklad v obnovení Betlemské kaple. K. Ondrášková

O Alšovo museum

Klub Za starou Prahu je si vědom významu díla Mikoláše Alše nejen pro Prahu, ale chápe je v plném jeho národním poslání. Umělecká tvorba Mikoláše Alše je mnohem širší než výzdoba četných pražských průčelí; vzděl' Alš tvořil vskutku pro celý národ.

Z toho důvodu se klub pokusil instalovat v pavilonku Vrtbovského paláce malou výstavku reprodukcí oné části jeho díla, které M. Alš vytvořil v době čtyř let, kdy v tomto paláci ve dvorním bytě bydlel, t. j. od ledna 1886 do konce roku 1889.

Dílo Mikoláše Alše je v dnešní době po zásluze oceňováno. PM zahájení Alšovy výstavy 23. 5. 1952 zdůraznil pan ministr Dr. Zdeněk Nejedlý potřebu vytvořit skutečné Alšovo museum, soustřeďující památky na život a prostředí, v němž mistr tvořil, jakož i bohatý listinný a dokumentační materiál, a dovolujeme si navrhnouti, aby toto museum bylo umístěno ve Vrtbovském paláci, majícím přímý vztah k Alšovu životu. Tím bude také zajištěno využití tohoto objektu, důležitého pro stránce architektonické, k účelům skutečně kulturním.

Pevně věříme, že po vybudování Jiráskova musea v letohrádku Hvězdě dočká se i jeden z našich největších výtvarníků svého musea.

Neodborná oprava Karlova mostu

Vzhledem k prováděním opravám na Karlově mostě musí Klub Za starou Prahu s politováním konstatovati, že tyto opravy nejsou namnoze prováděny v soulase se zásadami moderního udržování památek. Přes to, že je známo, že pískovcové kameny a sochy utvářejí na svém povrchu časem ochrannou vrstvu, která brání dalšímu jejich rozkladu, jsou jak kameny, tak i sochy neustále štokovány, čímž se ochranná vrstva odstraňuje a pískovce podléhá ve své hmotě další zkáze.

Upozorňujeme tedy na celou řadu článků, v nichž se odborníci vyslovují o udržování kamenů, a žádáme, aby při dalších opravách bylo postupováno ve smyslu zásad, vyslovených ve zmíněných článcích. Jenom tak lze dosáhnouti hodnotného udržování této vzácné stavitelské a sochařské památky.

Klub Za starou Prahu jednal o dnešní opravě Karlova mostu a vyslechl názor několika odborníků. O výsledku dovoluje si podat tuto zprávu:

Karlov most na mnoha místech měl a zčásti ještě má svoji kamennou líc přes půl tisíce let starou. Toho dokladem jsou četné kamenické značky, jejichž soupísem se, pokud známo, naposledy obíral arch. Margold. Mnoho bylo již dříve publikováno. Není nám, bohužel, známo, jak mnoho jich zůstalo zachováno. Rozhodně mělo být těchto kamenů šetřeno.

Dnešní oprava znamená úplné kamenické opracování mostu a zčásti zasazení pískovcových obkládaček o různé tloušťce. Někde jiné východisko nebylo, na příklad na horních šikmých plochách pilířů, kde byly celé kamenné partie nahrazeny již dříve cementovým potěrem. Jiný případ jsou plochy vertikální. Jich opracování docílje se jednoduše povrchu a pokud možno nejzších spar — jako při zdívu naprosto novém. Nebyl dosud učiněn ani pokus neopracovávat kameny, byt by spáry zůstaly neupravené. Starý, erosi porušený povrch kamenů není závadou, zvláště není závadou konstruktivní. Spáry je možno do hloubky probrat a potom řádně zatmelit, aniž by byl dotčen povrch kamenů.

Jsmé toho názoru, že měl býti před opracováním ušetřen každý jinak neohrožený kvádř. To vyžadovalo by spoluúčast experta-znaice, který by detailně každou partii přímo na lešení uvažil. Přípravování kamenů šmahem není postupem žádoucím, neboť povrch některých z nich je zdravý — třebaže přechází kámen souasně. Spolupráce experta je nákladem v poměru k nákladu za celou práci nepatrná a byla by zajiště vírána dozoru úřednímu.

Navrhujeme, aby v mostecké staroměstské věži byla zřízena informační výstavka, která by obrazovým materiálem vysvětlovala návštěvníkům historii a vývoj Juditina a Karlova mostu. Klub Za starou Prahu nabízí při její instalaci ochotně svoji spolupráci.

Zahrada břevnovského kláštera ohrožena

Zahrada břevnovského kláštera byla zpřístupněna veřejnosti. Tento počín třeba hodnotiti kladně jakožto kulturní přínos, neboť opět jedna ze starých výtvarně hodnotných zahrad může býti užívána širšími vrstvami kdu.

Toto zveřejnění břevnovské zahrady však také zavazuje příslušné činitele, aby se postarali o zachování kulturních hodnot zpřístupněných lidu. Tato zahrada vyžaduje péce, aby její starobylý ráz a výtvarné dispoce byly udrženy a její architekturu, hlavně t. zv. Vojtěška, jejíž původ sahá až do stol. 13. a jež je vyzdobena sousoším z pol. 18. stol., i barokní skleník neustuply čím dále tím více.

Některé plastiky sousoší jsou dnes citelně poškozeny nejspíše mládeží, která by měla být poučena ve školách o tom, jakou péci věnuje náš lidové demokratický stát kulturním památkám. Též první patro Vojtěšky vyžaduje, s ohledem na špatný stavební stav, brzkého zákroku.

Doufáme, že břevnovská klášterní zahrada bude upravena stejně důstojně s ohledem na její kulturní památky a výtvarnou dispoici, jako se již stalo se zahradami fürstenberskou a kolovratskou pod pražským bradem.

Ohrožení maltézského konventu

Při komisi, konané dne 6. května v Orientálním ústavě v Maltézském konventu na Malé Stráně, které se zúčastnili za Klub Za starou Prahu Cyril Merhout, bylo zjištěno, že Orientální ústav podnikal bez předchozího svolení práce, vedoucí k úpravě provisorimí podlahy v místnosti památkově vzácné.

S podivem konstatujeme, že takováto úprava byla podniknuta v Orientálním ústavě, jehož předsedou je Dr. Průšek, člen Čs. akademie věd, který také o chystané úpravě věděl. Předpokládali bychom, že za podobných okolností bude více než kde jinde dbáno toho, aby památkové objekty zůstaly neporušeny. Nepochybujeme o tom, že knižní bohatství Orientálního ústavu zasluhuje všemožné ohledy, ale jsmé toho názoru, že uložení knih nesmí býti v rozporu s péčí o památkové objekty.

Členové komise byli také velmi udiveni průjezdem Orientálního ústavu, obloženým až do výše klenby dlaždicemi, které architektuře vchodu nijak neodpovídají a naprosto ji hyží.

Kdyby se podobné případy opakovaly, vystavovala by se akademie nebezpečí nepřiměřené kritiky veřejnosti, která právě od akademie čeká největší ohledu-

plnost v podobných případech, kde se jedná o historický a umělecký cenné objekty.

Budova čp. 287 v Praze III. je neobyčejně cennou umělecko-historickou památkou, která byla postavena v letech 1728–31 architektem Tomášem Haffeneckerem. Jižní křídlo tohoto bývalého konventu je staršího původu než vlastní budova konventu a pochází z doby renesance, kdy v první polovině 17. stol. v r. 1603 byla část severní lodi postavena a nad ní zřízena oratoř. Tato bývalá oratoř sousedí bezprostředně s chrámovým prostorem, jehož obvodové zdivo je původu středověkého (z doby stavby gotického presbytáře v druhé polovině 13. stol.) a obsahuje možná i zbytky příční lodi románské basiliky z konce 12. stol. Dokonalá ochrana celého památkového tak významného souboru je proto nezbytným požadavkem státní památkové péče a řádné splnění tohoto veřejného zájmu je svrchované nutno v prostředí Malé Strany, která podle rozhodnutí vlády je státní památkovou rezervací. Je třeba proto vyslovit podiv nad tím, že vědecký ústav příkrolii k pronikavým zásahům v prvním poschodí jižního křídla v klenuté místnosti č. 18, situované nad severní boční lodí kostela, nejen bez předběžné dohody s orgány státní památkové péče, ale i bez řádného projednání adaptačních úprav podle stávajících předpisů. Tato místnost, která je klenutá na křížovou klenbu s význačnými renesančními hřebínky, je středověkého původu a byla zřejmě součástí gotického chrámového prostoru. Před jakýmkoliv stavebními změnami v uvedené místnosti bylo nezbytné třeba projednat adaptační plány s památkovými orgány, což se v tomto případě nestalo. Tento požadavek byl nesmírně důležitý nejen v zájmu ochrany památek, ale i z důvodů umožnění nezbytného vědeckého stavební historického průzkumu objektu a jeho vědecké dokumentace. Bylo zjištěno, že částečně již provedené stavební zásahy, zejména vložení dřevěného mezistropu do železných konsol a částečné zazdění gotické okenní špalety v západní straně místnosti, je hrubým porušením památkové podstaty objektu a dokončení těchto prací by znamenalo vážné znemožnění památkových hodnot. Realizace adaptace znemožnila zatím předběžný stavební historický průzkum, který na tomto místě je velmi důležitý. S hlediska státní památkové péče není zásadních námitek proti použití celistvého prostoru pro umístění části knihovny ústavu, ovšem za předpokladu, že budou plně respektovány požadavky stavební bezpečnosti a že úprava bude schválena předem podle platných předpisů. Zásadně však je třeba připomenouti, že s hlediska památkové péče není možno souhlasit s jakýmkoliv přeházením místnosti novou pevnou konstrukcí a se zazděním výše zmíněného okenního otvoru. Je třeba, aby byl umožněn podrobnější předběžný průzkum v místnosti. Z uvedené stanoviska vyplývá, že dosud provedená adaptace, t. j. vyložení trámová konstrukce a postavená přídka (v okenním otvoru) není s památkového hlediska přijatelná a odporuje vědeckým zásadám ochrany památek. Je proto třeba, aby tyto započaté nevhodné stavební změny byly odstraněny a aby místnost byla upravena v dohodě s památkovými institucemi.

Místnost popsaná ve vyjádření památkových zmloud měla být upravena na knihovnu zřízením mezistropu. S jeho prováděním bylo již začato, a to asi ve výšce 3 m bylo po obou stranách zapuštěno do zdi po 9 železných nosičích E 13, do nichž osazeny dřevěné tráme, a to vždy dva, o profilu 10×10 cm, spojené v třetinách železnými šrouby. Podle sdělení měl být přístup do horního prostoru umožněn zřízením důvěrného otvoru probouráním zdi ze schodiště nebo chodby. Současně byla zazděna nika slepého okna až do výše zmíněných nosičů. Plány těchto konstrukcí nebyly dosud předloženy a také nebyla nijak únosnost jejich statických výpočtem prokázána. Rovněž tak nebylo zažádáno o schválení plánovací komise ONV 1 po stránce hospodářsko-technické dokumentace. Stavební úpravy prováděny byly v rámci údržby údržbářem Orientálního ústavu.

Ze zřetelů k tomu, že způsob provádění konstrukce mezistropu staticky naprosto odporuje platným pož-

давкům a s ohledem na vyjádření zástupců památkových korporací nutno trvat na tom, aby provedené stavební zásahy byly odstraněny a původní stav uveden místností obnoven. Není však zásadních námitek, aby uvedený prostor byl použit pro účely ústavní knihovny za předpokladu, že regály s knihami budou umístěny podél hlavních zdí a že při celkové výšce 3 m zatížení knihami nepřestoupí 600 kg na 1 m² podlahy. V případě, že by bylo nutno zříditi uvedené regály jako jednopatrové, nebylo by námitek proti úpravě dřevěné galerie o nosnosti 100 kg/m², přístupné vhodným dřevěným schodištěm z prostoru knihovny, při čemž zmíněná konstrukce galerie by musla být provedena na základě statických výpočtů. Doporučuje se uvedenou vnitřní úpravu provést rovněž v dohodě se zástupci památkových korporací. V případě, že by měly být provedeny jakékoliv stavební změny, bylo by nutno předložit žádost doloženou příslušnými plány, rozpočtem nákladů i souhlasem vrchního investora tohoto ústavu a vytkati příslušného schválení po projednání plánovací komise ONV 1 po stránce hospodářsko-technické dokumentace i povolení stavebního. Zatížení 600 kg/m² umožňuje i případné umístění regálů ve středu místnosti ve vhodných vzdálenostech tak, aby toto zatížení nebylo překročeno. Podél obvodových stěn pak při zřízení zmíněné galerie bylo by možno uložit knihy o váze až do 1000 kg/m², takže by zmíněný regál mohl mít celkovou výši asi 5 m.

Nepěkné vývěsní štíty

V poslední době se množí případy, kdy průtěl komunálních restauračních podniků jsou označovány nápadným a průtěl znevažujícím způsobem.

Upozorňujeme na restauraci „U Měšťánků“ na Kampě v domě čp. 509, kde je označen název restaurace na širokém, křiklavě zbarveném pásu, který je natřen olejovou barvou přímo na fasádu domu. V starobylém zákoutí ostrova Kampy působí tato nápadná barevnost dojmem velmi rušivým. Podobný případ se opakuje i na Uhlířském trhu.

Klub Za starou Prahu žádá o sdělení, kdo povoluje a schvaluje tato označování. Je toho názoru, že se jedná v pravém slova smyslu o zohavení fasád a tím i vzhledu města, i když by se podobné případy povolovaly ve čtvrtích památkově nevýznamných.

V každém případě žádá Klub, aby se stavební referát ONV 1 přičinil, aby případ hostince na Kampě byl uveden omytím fasády v soulad se svým prostředím a aby znemožnil opakování podobných nešťarů.

Odstraňování informačních tabulí

Na zákrok komise, konané ve Vrtbovské zahradě, bylo nařizeno odstranění se zdi pod schodištěm tabule, obsahující jednak historická data Vrtbovské zahrady a paláce, jednak upozornění na Alšův pavilon, který upravil a pod svým patronátem má Klub Za starou Prahu.

Prosíme, aby od tohoto záměru komise bylo upuštěno a aby bylo dovoleno zmíněné tabule, které se těšily velké pozornosti návštěvníků zahrady, opět na původní místo instalovány.

Upozorňujeme na skutečnost, že pro zahrady bývalých paláců, stojících na úbočí Hradčan, jsou právě na popud úřadu předsednictva vlády objednány tabule, týkající se historických dat těchto zahrad, a budou v zahradách v nejbližší době instalovány. Považujeme za velmi nutné pro informaci širokých vrstev lidu podobné tabule upravovat, zejména netrpí-li tím celkový ráz zahrady, a jsme toho názoru, že v daném případě tomu tak nebylo.

Pokud se týká závěru komise o zahradní úpravě horní terasy, doporučuje Klub, aby byl v první řadě brán zřetel na původní plán zahrady, který je nyní v muzeu hl. města Prahy na pořídi. Zejména bychom doporučovali odstranění stromu gleditschie triecantos, který se nehodí do italské zahrady a patří spíše do anglického parku. Ani avah na této terase není v původním plánu zahrady.

Žádáme o sdělení, zda technický referát trvá i nadále na odstranění informačních tabulí, nebo zda umožní jejich vrácení na původní místo.

Hladová zeď.

Z rozsáhlého středověkého opevnění, objímajícího staré čtvrti Prahy, zachovalo se nám poměrně málo. Byly to neklidné doby třicetileté války, ve kterých se počalo se stavbou nového moderního opevnění, postupně nahrazujícího pás zubatých hradeb Karla IV., zpevněných věžemi, jež nemohly již město ochránit před pokračující válečnou technikou. Avšak nejen technická zastaralost, ale později též podnikatelská bezohlednost 19. století ochudila pražské památky na středověké opevnění tak, že na pravém břehu nezachovalo se téměř nic, vyjmáje zrakům skryté dvě věže přemyslovského opevnění staroměstské, část novoměstské zdi mezi Karlovem a Vyšehradem, jež ztratila svůj původní vzhled pozdějšími úpravami, a další skromné a nepatrné zbytky novoměstských hradeb či vyšehradské brány.

Tím cennější je zachovaný úsek hradební zdi malostranské, táhnoucí se od Újezda vzhůru Petřínem až ke Strahovu. Tato zeď byla součástí malostranského opevnění, budovaného v letech 1560—62 v souvislosti s jedním z velkých urbanistických počtů Karla IV., t. j. rozšířením Menšího města pražského. Svě jméno nese na památku velkého hladu v r. 1361. Důležitostí v obraně města ztratila Hladová zeď postavením nových cihlových hradeb v 17. stol., ale její význam v panoramatu města jako stavby výrazné Prahu charakterizující, trvá dodnes. Umístění na přikrém svahu petřínského kopce uchránilo ji nejen před zbořením a nahrazením důkladnějším opevněním, ale vystavilo ji též pohledům ze všech stran. Tato její poloha pak způsobila, že Hladová zeď je zachycována téměř na všech vedutách Prahy.

Již na nejstarším pohledu na Prahu, na dřevorytu Schedelovy Liber chronicarum z roku 1493, je zachycena Hladová zeď se svými charakteristickými zuby a věžicemi, které měly zvyšovat její obranyschopnost. I když ostatní dominanty Prahy jsou na tomto prospektu mnohdy skresleny nebo nesprávně umístěny, nápadná poloha Hladové zdi způsobila, že Michael Wohlgemut, autor prospektu, věnoval ji hodně své pozornosti a zachytil ji poměrně velmi přesně.

Na další známé vedutě, t. zv. Vratislavském prospektu z roku 1568, je Hladová zeď v levé části předního plánu. Hradba je tu postavena ve své střední části na zlomu petřínského svahu. T. zv. Sadelerský prospekt z roku 1606 zachycuje Hladovou zeď velmi podrobně a i zde v celkové kompozici veduty je zdi věnováno důležitější místo, právě tak jako na dřevorytu Jana Willenberga, starším o 5 let, z něhož převzal Filip van der Bosche, autor prospektu Sadelersova, kompoziční schéma.

Mědirytina Folperta van Ouden-Allena z roku 1685 dokumentuje stav, jaký se vytvořil v 17. stol. po vybudování nových pražských hradeb. Hladová zeď dostává se zde za cihelné bastiony a výjimekou svahu k Újezdu, skýtajícího dostatečnou obranu proti útokům, kde nebylo třeba staré opevnění zesilovat.

Své dominantní postavení udržela i Hladová zeď i na pohledě z konce 18. stol. a na počátku 19. stol. Na pohledu Josefa Gregory podle Lud. Kohla na Malou Stranu a Hradčany se staroměstského břehu ovládá Hladová zeď dosud hojné svah Petřína, kde Seminářská zahrada a Stromová na hřebenu Petřína pohledu na zeď nikterak nevdá. Na Morstadtových kresbách stále ještě Hladová zeď vyniká, ihostejno, zda známý puntíkárský kreslíř díval se na Prahu s vyšehradského břehu, s vrcholu Žižkovy nebo Letná. Anglický park zahrady Kinských, zakládaný kolem roku 1820, nezakrýval ještě Hladovou zeď při pohledu od jihu, a k osázení Petřína a jeho dnešní sadové úpravě došlo až později.

Dnešní stav, kdy přerostlý sad po obou stranách zdi na svahu k Újezdu přibíhá se těsně k ní a zakrývá ji téměř úplně pohledům od jihu, východu i severu, zdavuje ji dominantní posice tolikrát zachycované na

grafických pohledech od konce 15. století až do poloviny 19. stol. Na víc ještě ohrožuje vysemeňování blízkých stromů závo hradby. Uchytí-li se stromky, rostoucí na jejím vrcholu, zeď silně rozruší.

Sociální význam petřínských sadů a zahrady Kinských město Praha vždy velmi dobře chápalo a od roku 1881 se snažilo postupným vykupováním jednotlivých petřínských zahrad zpřístupňovati je Pražanům. Výtvorný význam porostu petřínských svahů v obraze města rovněž nelze popírat. Je však možné, aby Hladová zeď byla uvolněna od blízkých a ji zakrývajících stromů rovněž tak jak se stalo v Choťkových sadech, kde byly obětovány mnohem vzrostlejší a vzácnější stromy, aby byl uvolněn pohled z města na Královský letohrádek. Tím existence petřínských sadů nebude nijak ohrožena.

S potěšením můžeme užít na vědomí, že příslušné referáty Ústředního národního výboru hlau. města Prahy již konaly komise za účelem probrání stromů ohrožujících a zakrývajících Hladovou zeď, vyhovující tak žádosti Klubu. J. Mayer.

Za další úpravy zahrad pod Hradem

Palácové zahrady pod pražským hradem byly vskutku důstojně upraveny. Domníváme se, že by nyní mohly přijít na řadu další malostranské zahrady. Je to zahrada Vratislavská při paláci v Praze III, Tržiště čp. 366. Tato zahrada je architektonicky řešena právě tak jako sousední Vrtbovská, těšící se živému zájmu pražského obyvatelstva.

Navrhujeme po nutných úpravách, zabezpečujících architektonické části zahrady před další zkázou, spojit průchodem obě sousedící zahrady a předatí Vratislavskou zahradu širší veřejnosti do užívání. Považujeme však za samozřejmé, že individualita obou zahrad zůstane zachována a že obě zahrady nebudou sloučeny prostorově.

Obraeme také pozornost k zahradě ministerstva školství za domem v Praze III, Karmelitská ul. čp. 529, vedle Budovcovy školy, která je ve velmi zanedbaném stavu.

O zajímavém pozůstatku po bývalých pražských vinicích

Vždy na podzim je takovým barevně hýčlivým bohatstvím listů i ovoce naplněna skoro každá stráň, až oči za jasněho slunečního odpoledna nad tou krásou marmotratné přírody přecházejí. Ale kdo zná ono utěšené zákoutí Tiché Šárky pod libežným kostelíkem sv. Matěje, přisvědčí, že zde jsou dary přírody seskupeny tak malebně, že lidské ruce mohly jen dovršit dílo svrchované nádhery.

Od rozkošného koupaliště na pozemcích bývalé „Rakafky“ (zde je nejčistší voda v celbě Praze, čerpaná do bazény přímo ze studničního pramene) dojdeme za několik kroků, blíže ke kostelíku vysoko nad námi, ke krásnému zámečku „Zuzance“, kde je dnes vzorně vedená mateřská škola, hlavně zásluhou čistotné školní správcové proměněné v útulný druhý domov předškolních dětí. — Tato usedlost má mimo krásné dochované empírové či již do biedermeieru spadající hlavní obyvatel dům ještě dvojleté hospodářských budov, kde na dvěma jedné z nich je do dřeva vřezaný nápis „Matěj Miňovský 1846“. Zde stojíme před posledním z mála zachovaných lisošen hroznů, kterých zde bývalo více. Památkárem není jisté třeba připomínat, že celá usedlost patřila od druhé čtvrti minulého století obchodníkům železnými potřebami V. J. Rottovi z Malého náměstí. Z této pražské rodiny pocházela také Johanka Rottová, později proslavená jako spisovatelka, jménem Karolina Světlá. Nakořik se její pravděpodobně časté zde pobyty jako dítěte i ženy zobrazily v její literární tvorbě, to výsledkem bude úkolem pracovníků Ústavu pro českou literaturu, kteří právě připravují kritické vydání jejího díla.

Nám ostatním postačí navštívit zatím jen ten památkový zajímavý do dřeva vřezaný nápis, který je jediným svědkem někdejší slávy vinné révy v tomto dnes již městským autobusem lehce přístupném údolí Dolní Šárky. mh.

NAHORÉ — STAV PŘED OPRAVOU. DOLE — STAV PO OPRAVĚ.

Oprava alšovských sgraffit na domě čp. 527/I

Péči Státního památkového ústavu v Praze, provádějího v rámci vládní akce opravy alšovských nástěnných maleb, byla pečlivě opravena další památka české novorenesance, dům čp. 527/I ve Skořepce, postavený v letech 1888 až 1889 architektem Wiehlem. Fasáda tohoto domu nese sgraffitovou výzdobu s figurálními malbami podle Alšovy kompozice na námět Válka a Mír, provedenými F. Rubesem podle kartonů kreslených malířem Bartoňkem. Ostatní ornamentální sgraffitová výzdoba byla provedena podle návrhu Jindřicha Duchoslava Krajička.

Stav sgraffitové výzdoby před opravou byl žalostný. Při očištění zpuchřelých omítek odpadlo na Alšově kompozici Válka a Mír 15–20% omítky. Stejnou měrou byla poškozena ornamentální výzdoba na mezikokeních pilířích. Na štítech a na attice průčelí jak do Skořepky, tak i do Vejvodovy ulice odpadlo téměř 80% omítky. Oprava sgraffit tedy spočívala především v konservaci zbylých pevných fragmentů omítek vápnem a kaseinem. Zbylé plochy byly doplněny novými omítkami, na nichž vyryto nové sgraffito podle příslušných kartonů. Výjevy scén alegorisujících Válku a Mír byly nejvíce zachovány v dolních a středních částech. Ostatní plochy s odpadlou omítkou nově provedeny podle kartonů.

Restauraci provedli arch. Petr Feníko a malíř F. Hála během r. 1953. Pro nové omítky použili čistého říčního písku a lodenického vápna, prosáté škváry, černí, zlatého okru, sieny pálené a čerstvého kaseinu. U příležitosti alšovských sgraffit, zdobících tento dům, dal ÚNV, bytový referát, provést opravu střešiny a celé fasády.

J. Mayer.

LITERATURA

»Betlemská kaple«

Napsal Alois Kubiček. Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury v Praze v listopadu 1953.

Kniha, na kterou jsme dlouho čekali, konečně vyšla. Napsal ji povolaný badatel o osudech této velevýznamné stavební památky a výrazný podílík na její rekonstrukci, člen našeho Klubu, arch. Alois Kubiček.

V publikaci, jež je dosti dobře graficky vypravena, s řadou fotografií a pláň (proč však nebylo pro knihu o tak významném objektu užito většího formátu?), jsou v několika kapitolách líčeny osudy betlemské kaple. A to jak po stránce historické, stavební, tak i rekonstrukční. Autor si také povšimnul t. zv. domu kazatele, koleje nazaretské a domu U Betlemských a koleje Loučovy (Apoštolské).

V úvodu pisatel vypravuje o oslavě pátistého výročí narození Mistra Jana Husa, jež se v té době rakouské monarchie stala národní manifestací, demonstrací i protestem zárodek. Byla to lidová slavnost, které se účastnili dělníci, ženy, děti a sluhaové, jak o ní zněla policejní zpráva. Tato slavnost také rozhodně a natrvalo obrátila pozornost české veřejnosti k betlemské kapli, zvláště, když pozdější oslavy Husovy památky byly rakouskou vládou zakazovány. Od této doby se tento národní zájem o pšobíště Mistra Jana, tu s menší, tu s větší silou obnovoval. Na poměru společnosti k betlemské kapli se dala měřit výše její polerokovosti. (Kubiček podrobně líčí vývoj a úspěchy badatelského úsilí, na vědeckém podkladě zahájeneho K. Guttem, přes Z. Wirtha až k době nejposlednější.)

Není třeba a ani by tu nebylo na místě opakovat v této recenzi to, co ostatně nám arch. Kubiček sám pověděl v posledním dvojčísle našeho časopisu. Nebudeme rozvíjet dějiny betlemské kaple ani vývoj snah o její rekonstrukci. Chtěli bychom jen upozornit na několik zajímavostí, kterými autor svou poutavou knihu naplnil. Tak na př. vzpomene správy a vyobrazení slavnosti v Husinici r. 1869, jež byly otištěny ve francouzském časopisu.

pisu »L'illustration Journal universel« jako novinářská stať o události, která neměla úzký rámec domácí. Nebo upozornění na podrobný obrázek, jenž vyšel předcházejícího roku (1868) v ruském časopisu »Illustracjonnaja gazeta«, vydávaném v Petrohradu, Vyteněm-li, že v knize jsou také publikovány pohledy a plány betlemské kaple (z prospektu J. Kozla a M. Petericha z roku 1862, z Oudem-Alleova z r. 1635, z plánu mlynáře V. Veselého z r. 1729 a j.) a zvlášť plán řezu kapli z roku 1785 od Ing. F. L. Hergeta, jenž byl nalezen r. 1952 a zřejmě nejvýznamnější posloužil při konečné rekonstrukci kaple, dokážeme tím ucelenost této knihy jako pečlivé umělecko-historické monografie.

Na závěr mi budiž dovolena poznámka s otázkou: Rekonstrukce betlemské kaple byla akcí celonárodní a podnikem vládním. O významu této stavby mluví samo již to, že byla vůbec podniknuta. Očekávalo by se, že bude podchytcena i publikačně, knihou, jejíž náklad by umožnil jak zvláštní ceny, tak větší okruh čtenářů. Jak to, že tedy byla vydána pouze ve 3300 výtiscích?

Obnovením kaple Pražané ukázali, že byli na Betlem laskavi, jak o to prosil z vězení Mistr Jan. Nemělo být nakladatelství také laskavější k její propagaci? L. H.

»Karel Holan — Karlův most«

Serie barevných reprodukcí obrazů s předmluvou V. V. Stecha.

Při prohlédnutí obrazů v této publikaci, jež chtěla osla- vit Karlův most, tuto »kamennou stezku, jež spojuje také minulost s přítomností (Stech) v čase i prostoru národních dějin, si mané vzpomeneme, že byly také časy a že žili i lidé, kteří ve svém asanačním šílenství chtěli Karlův most zbořit. Je to neuvěřitelné, ale bylo tomu tak. Na šesti ty doby už dávno minuly. Pohřídku (a při pohledu na drahoukmy té nádherné spony, pouoci se mezi oběma vltavskými břehy, již nám Holan vy-malo- val, si to znovu uvidujeme) však nebezpečí nemínulo. Nikdo, bohužel, už nechoce most zbořit, ale jedná se jenom o něj? Je Karlův most cosi izolovaného, co začíná na levém a končí na pravém břehu? Nikoli. Ke Karlo- vu mostu patří Malá Strana, patří k němu Kampa, Lu- žická ulice, Čertovka atd. (Podívejte se jen, jak tyto bezprostřední části Karlova mostu vidí oko malířovo!) A tu jsme u toho nebezpečí! Přes Kampu má vést t. zv. malostranská komunikace, jež hrozí rozčkat to, co je dosud evropskou raritou. Pod Karlovým mostem, do jehož útrob snad otevrou prolonemim mostního scho- diště pojezd, budou dunět, prskat a zapadkat deseti- tunová nákladní auta, která si tudy budou zkracovat cestu ze Strakonice do Mělníka. Ubohý Karlův most! Ne- zbouřají ho sice, ale budou mu za to otřásat jeho pilíře. Není to, jako kdyby ho zbouřali?

Karle Holane, umělce a člověče, jenž jsi tolik miloval pocházky za zinných podvečerů po kamskému plácku, postával s malířským stojanem u zábradlí, pod nímž ne a ne zamrznout Čertovka, ženoucí se tudy od Sovových mlynů. Věděl jsi ještě, než jsi nám odeslal, jaký osud chystají nejmladším koutům Vaší nejmladší Prahy?

Chtěl jsem psát recenzi o Vaší knize, neboť si myslím, že i ona může vykonat mnoho pro věc, kvůli níž vydává- me náš časopis. Odpuště, že si Vás беру k pomoci, aniž jsem Vás požádal o dovolu. Není to »možné. Nečtete již? Vím však, že byste mi to povolili. Vždyť jde o Vaši Prahu, o Vaši Malou Stranu, o Vaš Karlova most, jenž jste nám v obrazech jako poslední pozdrav po sobě zanechal...

Prof. Stech v úvodu načrtl historii pražského mostu, jež je stará jako sama minulost našeho státu, pojednal o předchůdcích dnešního stavby, jež již odedávna byla oblíbeným motivem malířů i až příliš častým objektem obnovovatelů, kteří musejí napravovat, co poničili boje nebo devastovaly živelní pohromy, zvlášť povodně. Oblíbená a inspiračně udatná stavba básníků, předmět

obdivu i závidění cizinců, centrum vybití nejvyšších umě- leckých sil — Karlův most se stal středem pozornosti také pokorného malíře Karla Holana, jehož choré srdce jej mluvalo se silou ruky, která vodňovala pohotové štětec s jasnou ok, jež bystře pohledlo na most od staro- mostských mlynů, k ostráuku pod Křivozářky nebo k malostranské náplavce. Dívalo se naň na jeře, za větrného dne i k večeru, když vltavský břeh pokrý- val sněh. Karel Holan se díval a tvořil. Maloval zá- znamy své duše, jež pod povrchem mrazivého dne, který zvedal mostní oblouk k sedí oblouhy, vyčítala přine- štost této stavby k zemi a lidem, kteří po jejích cho- dních spěchali do každodenní práce nebo se procházeli v němém obdivu nad pohledem jenž tu zprostředkovává z vyhlídky své mostní cesty. Karel Holan nám svůj cyklus obrazů o Karlově mostu zanechal jako závěť, jež zavazuje. Luboš Hlaváček

»Umělecké dřevorezby a jejich restaurování«

Napsal František Petr. Vydalo Státní nakl. krásné lit., Praha 1953.

Znalce malířských a sochařských technik, restaurátorské teoretiké i praktik, přednostu Státního památkového ústavu docent František Petr napsal knihu, ne sice velkou svým rozsahem, ale zato hutnou obsahem. Přivítají ji s povděkem již všichni, kdož mají bezprostřed- ně jako profesionálové co dělat s restaurací starých sochařských památek i ti, kterým leží jejich osud na srdci. Po výtece pak tato nová Petrova práce není poslou- snáku receptů, jakousi uzavřenou restaurátorskou ku- chyní, nýbrž má význam daleko širší. Bude užitečným i odborným umělecko-historickým pracovníkům, kterým obohatí jejich pohled zvláště na pozdně gotické plastiky, jež dosud čeká i na počáteční houbistické zpracování. Neboť bez znalosti, jakým způsobem gotičtí řezbáři své sochy hotovili, nemáme vymáhat konečné soudy o jejich datování. Jak na př. je důležitá polychromie! Nebo ma- teriál! Zvláště na tento poslední fakt doc. Petr upozor- ňuje a určuje několik oblastí s typickým používáním typického materiálu.

Než středem naší pozornosti je vlastní, konser- vátorská-restaurátorský aspekt této knihy, která se tím stává významnou pomůckou každého pracovníka v ochranné pa- mětce, kam patří i díla sochařská. Autor svou práci (vodle úvodu) rozdělil na dvě části. Prvá je jakýmsi po- hledem do hlubiny středověkého řezbáře, kde pisatel po- rozruje, jak se dřevorezby připravovaly k polychromii, jak se upravoval jejich povrch, jež se brousil, hladil a čištil, jak se zlatili a pod., když předsal všeobecnou úvahu o dřevorezbech a polychromii starých mistrů. Zvlášť důkladná je ona pasáž, v níž pojednává o malbě těchto plastik a rozebírá jednotlivé techniky, různé druhy tem- pery, ukazuje na způsoby voskových pokostů, poltrouání, sádrování atd.

Druhá část je vlastní příručkou pro restaurátory a konser- vátory, instrukční učebnicí, jak konser- vovat dřeva a restaurovat umělecká díla zhotovená ze dřeva, u nichž hrozí rozklad pro různé škodlivé zjevy, jako jsou zhorceniny, praskliny, způsobované různými mikroby, houbami nebo hmyzem. Petr naznačuje stručný přehled prací při opravě dřevorezby, jiné musí předcházet přesné stanovení stavu díla určeného k restaurování a vysvětlí- tuje, v čem spočívá vlastní restaurační proces. Ke konci připojuje dvě kapitoly o restauraci polychromovaných a profilovaných strojů a o technice čínských pokost- vých prací.

Kniha svou myšlenkovou náplní významně k potvrzení názoru, který autor vyslovil v předmluvě, že díla starých mistrů byla proto tak dokonalá a půvabná, že jejich tvůrci nejen mali dokonale své řemeslo (jehož tajemství čítal také autor svou prací osvětlit), ale »odnávali se svému řemeslu s důvěrou a proto jejich umělecké vidění ležce a jakoby zrakem osvořovaly své ušlechtilé tvary pod úder ostrých řezbářských dlatí a nástrojů.« —EH—

OCHRANA PAMÁTEK

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEHO ODBORŮ

*

ROČNÍK XXVIII

*

ŘÍDIL

LUBOŠ HLAVÁČEK S REDAKČNÍM KRUHEM

V PRAZE 1953

TISKLY STŘEDOČESKÉ TISKÁRNY, NÁRODNÍ PODNIK, PROVOZOVNA 04

PRAHA II, MYSLÍKOVA ULICE 15

OBSAH

	Str.		Str.
Brožová J.: Architektonické památky ve Varšavě	26	— Viktor Durilin	46
— Fotograf-amatér pomocníkem památkáře	40	— Šmukýřka	46
— Martinický palác se opravuje	59	— Vojtěška v Břevnově volá o záchranu	21
— Ochrana památek v SSSR	49	Úmrtí J. V. Stalina a Kl. Gottwalda	9
— O nové využití obnovených stavebních památek	7	Vaněček J.: Mosalka Svatovítského chrámu	
— Sjezd polských konservátorů	43	na pokraji zkázy	37
— Versailles se rozpadávají	21	— Mýt či nemýt	41
— ft: Pofičský lev	14	— Posunování a přemísťování budov	11
Gardavský Z.: Architekt a historická asanace	8	— Uměl. historik dr. Zd. Wirth přítelem techniků	29
Hlaváček L.: Obnova drážďanského Zwingeru	7	Wirth Zd.: Dr. E. Poche padesátník	32
— Obnova německých památek	58	Zelinka T. Č.: Sedmdesátka dr. E. Svobody	13
Hypšman B.: Druhý foyer Národního divadla	44	— A. Zápotocký o zbytečné oběti památky	
— Návrh územní úpravy severně Hradu	32	komunikací	10
— Planetarium na Petřinské pláni	31		
— Výhledy velmi vzdálené a nevhodné	10	Citát z projevu V. I. Lenina	55
Joachimová J.: Ondřejský hřbitov v Karlových		Dopis našemu Klubu z SSSR	36
Varech	39	Nahradit Krannerův pomník?	14
Kšár J.: Merkurova kašna v Olomouci	51	Neodborná oprava Karlova mostu	60
— Bývalý Salmův palác v Olomouci	18, 30	Nepěkné vývěsní štíty	61
Kubiček A.: Betlemská kaple	36	O Alšovo museum	60
— Ještě jednou k autorství býv. Pachtova paláce	7	Odstraňování informačních tabulí	61
— 75 let arch. B. Hypšmana	4	Ohrožení maltézského konventu	60
— Zklamání naděje?	31	Okolí musea v Klášterci n. O.	47
Líbal D.: Dva neznámé pražské domy	22	Osvětlení chrámu sv. Václava	31
Majerová M., národní umělkyně: Starý hřbitov		Pražská náběží	47
malostranský	26	Výroční zpráva musea v Jindř. Hradci za rok 1952	8
Mannsbart J.: O některých urbanistických		Za další úpravy zahrad pod Hradem	62
požadavcích Malé Strany	13	Zahrada břevnovského kláštera ohrožena	60
Matoušková F.: Bolestná ztráta našeho Klubu			
(k úmrtí L. Frischinga)	25	Literatura:	
Mayer J.: Hladová zeď	62	K. Holan — »Karlův most« (L. Hlaváček)	64
— Oprava alšovských sgrafit na domě čp. 572/I.	63	A. Kubiček — »Betlemská kaple« (L. H.)	63
mb.: O zajímavém pozůstatku po bývalých		»Ochrana zabytíků« (Brožová)	48
pražských vinicích	62	»Pamiatky a múzeá« (—ŠH—)	24
Merhout C.: K opravě podloubí na		Fr. Petr — »Umělecké dřevorezby	
Malostranském rynku	14	a jejich restaurování (—ŠH—)	64
— Plán Malé Strany z husitské doby	15	»Zprávy památkové péče« (M.)	15, 47
— Renesanční dům »Zlatý lev«	15		
Ondrášková K.: K dokončení I. etapy obnovy		Vyobrazení:	
Staré Varšavy	59	Alšův pavilon	1
— Projektování českého Národního divadla	56	Betlemská kaple	37
— První pražská tělocvična	5	Hrob W. A. Mozarta v Karlových Varech	39
Piša V.: Architektura a člověk	54	Merkurova kašna v Olomouci (situace a pohledy)	51, 53
— Coloredo-mannsfeldský palác v Praze I opraven	45	Oprava Alšovských sgrafit (stav)	63
— Detail gotického zbytku Prahy	46	Planetarium na petřinské pláni	31
— Gotický dům čp. 17 I »U černé žáby«	46	E. Poche	33
— Museum V. I. Lenina v Praze	42	L. Frisching	25
— Zjištění románského štítu	24	První pražská tělocvična I. Ullmanna	5
Poche E.: O úpravu okolí býv. kláštera v Břevnově	34	Románské domy (stěna a půdorys)	23
— Akademik dr. Zd. Wirth pětasedmdesátníkem	27	Románský štít čp. 222/I.	45
Frisching L.: Dosud neznámí spolupracovníci		Salmův palác v Olomouci	19, 20
našeho Klubu	14	Vojtěška v Břevnově	21, 22
— Naděje a obavy	17	Výkladce na Nár. tř.	31
— Dr. Zd. Wirth mezi námi	29	Zd. Wirth	27
Svoboda E.: Alšův pavilon	1		